

T.C.

İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ

DIŞ TİCARET ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI TİCARET ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI TİCARETİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**BOSNA HERSEK EKONOMİSİNİN REKABET
GÜNÜNÜN İNCELENMESİ VE
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Asmir MALEŠKIĆ

100036837

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Muhittin ADIGÜZEL

İstanbul, Ocak 2017

T.C. İSTANBUL TİCARET
ÜNİVERSİTESİ

T.C.

İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
.....DİŞ TİCARET..... ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

.....ULUSLARARASI TİCARET.....
Anabilim Dalı ULUSLARARASI TİCARET.....
yüksek lisans programı 100036837 numaralı öğrencisi ASMİR MALESKİC
..... "BOSNA HERSEK EKONOMİSİNİN REKABET
.....GÜCÜNÜN İNCELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ".....
başlıklı tez çalışması jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ DANIŞMANI

Y.DOC.DR. MUHİTTİN ADIGÜZEL

JÜRİ ÜYESİ

PROF.DR. MEHMET MELENEX

JÜRİ ÜYESİ

Y.DOC.DR. HİCABİ ERSOY

İstanbul Ticaret Üniversitesi Dış Ticaret Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 24../01/2017
Tarih, 78../17. sayılı kararı ile onaylanmıştır.

ÖZET

BOSNA HERSEK EKONOMİSİNİN REKABET GÜNÜNÜN İNCELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

ASMİR MALEŠKIĆ

Bu çalışmanın amacı Bosna Hersek ekonomisinin rekabet gücünü inceleyip değerlendirmek, ülkenin hangi sektörlerde rekabet gücünün yüksek, hangilerinde ise rekabet gücünün düşük olduğunu ortaya koymaktır. Çalışmamızda öncelikle rekabet gücünün ne olduğu, düzeyleri ve nasıl hesaplandığı tanımlanmıştır. Rekabet gücü ölçmek için Ballasa'nın ortaya koyduğu ve Vollrath'ın geliştirdiği Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler yöntemi kullanılmıştır. Trade Map sitesinden alınan veriler kullanılmıştır. Hesaplamanın sonucunda 97 sektör için ortaya çıkan AKÜ değerleri Bosna Hersek ekonomisinin 17 sektörünün rekabet gücü olduğu, 55 sektörünün rekabet gücünün olmadığı ve 25 sektörünün rekabet gücünün sınırda olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: *Uluslararası rekabet gücü, açıklanmış karşılaştırmalı üstünlükler, Bosna Hersek, Dış ticaret*

ABSTRACT

BOSNIA AND HERZEGOVINA ECONOMY'S EVALUATION AND EXAMINATION WITH THE METHOD OF REVEALED COMPETITIVE ADVANTAGES

ASMIR MALEŠKIĆ

The aim of this study is to evaluate and examine the competitiveness of the economy of Bosnia and Herzegovina, to determine in which sectors it has high and in which sectors it has low competitiveness. In the beginning of the study, it is defined what competitiveness is, the levels of competitiveness and types of measuring competitiveness. The method that has been used during this study is Ballasa's Revealed Competitive Advantages method, which was later improved by Vollrath. Data used in the measuring was taken from Trade Map site. According to the results of the Revealed Competitive Advantages method, it is found that Bosnia and Herzegovina's economy is having high competitiveness in 17 sectors, while in 55 sectors the competitiveness is low, and in 25 sectors the competitiveness is at the verge.

Key words: *International competitiveness, revealed competitive advantage, Bosnia and Herzegovina, International trade*

Önsöz

Bana çalışmamın konusunu seçiminde, yazması sürecinde yardımcı olan, yön veren ve her zaman zamanını ayırarak katıkada bulunan danışmanım Yrd.Doç.Dr. Muhittin Adıgüzel'e sonsuz teşekkürler.

Asmir MALEŠKIĆ

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	vi
TABLoların LİSTESİ	viii
ŞEKİLLERİN LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR.....	xvi
GİRİŞ	1
1. REKABET GÜCÜ KAVRAMI	3
1.1. Rekabet gücü kavramı.....	3
1.2. Firma düzeyinde.....	7
1.3. Endüstriyel düzeyinde.....	9
1.4. Ulusal düzeyde	11
2. REKABET GÜCÜ ÖLÇÜLMESİ (YÖNTEMLER)	16
2.1. Rekabet gücü ölçülmesi	16
2.2. Dünya Ekonomik Forumu Global Rekabet Gücü Endeksi	20
2.3. Uluslararası Yönetim Geliştirme Enstitüsü.....	22
2.4. Açıklanmış Karşılaştırmalı Üsünlükler (AKÜ).....	24
3. BOSNA HERSEK EKONOMİSİ VE DIŞ TİCARETİ.....	29
3.1. Bosna Hersek Ekonomisinin genel bilgileri	29
3.2. Ticari göstergeler.....	35
3.2.1. İhracat göstergeleri	38
3.2.2. İthalat göstergeleri.....	39

4. BOSNA HERSEK REKABET GÜCÜ İNCELENMESİ (AKÜ)	41
4.1. Çalışmanın amacı	41
4.2. Çalışmanın yöntemi – RCA	41
4.3. Çalışmanın veri kümesi – TRADEMAP	41
4.4. Çalışmaya ait bulgular	42
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	94
KAYNAKÇA.....	101
EKLER.....	106

TABLULARIN LİSTESİ

Tablo 1 Ulusal Rekabet Gücünün Altın Kuralları	15
Tablo 2Dünya Ekonomik Forumuna Göre Üç Temel Grup	21
Tablo 3 Bosna Hersek 2006-2015 Yıllar Arası Dış Borcu (000)	30
Tablo 4Nüfusun Çalışma Dağılımı	34
Tablo 5 İşsiz Kişi Sayısı	34
Tablo 6Bosna Hersek'in En Çok Yaptığı İhracat Ülkeleri (000)	38
Tablo 7Bosna Hersek'in En Çok Yaptığı İthalat Ülkeleri (000)	39
Tablo 8: 2015 Yılında AKÜ Değerine Göre Rekabet Gücüne Sahip Olan Sektörler	93
Tablo 9: 2006-2015 Dönemi İçin Rekabet Gücüne Göre Sektör Sayısı	95
Tablo 10: 2006-2015 Dönemi Ortalamalarına Göre Rekabet Gücüne Sahip Olan Sektörler	97
Tablo 11Bosna Hersek 2006-2015 Dönemi İçin AKÜ Değeri Ortalamasına Göre Rekabet Gücüne Olmayan Sektörler	98
Tablo 12Bosna Hersek 2006-2015 Dönemi İçin AKÜ Değeri Ortalamasına Göre Rekabet Gücü Sınırdaki Olan Sektörler	100
Tablo 13 Bosna Hersek sektöre göre 2011-2015 dönemi için hesaplanan AKÜ değerleri	106

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil 1 2005-2014 Dönemi İçin GSYİH Ve Kişi Başına Düşen GSYİH	35
Şekil 2Bosna Hersek 2006-2015 Yılları Arası Dış Ticareti	35
Şekil 3İhracatın İthalatı Karşılama Oranı	36
Şekil 4Bosna Hersek İhracatı/İthalatı (2006-2015)	36
Şekil 5Bosna Hersek İhracatı/İthalatı (2011-2015)	37
Şekil 6Bosna Hersek Dış Ticaret Dengesi (2006-2015)	37
Şekil 7Ülkelere Göre Bosna Hersek İhracatı (2006-2015)	38
Şekil 8Bosna Hersek İhracatı (2011-2015)	39
Şekil 9Ülkelere Göre Bosna Hersek İthalatı (2006-2015)	40
Şekil 10Bosna Hersek İthalatı (2011-2015)	40
Şekil 11 2015 Yılına Ait En Yüksek AKÜ Değerine Sahip Sektörler	42
Şekil 12GTİP 01 Canlı Hayvanlar Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri	43
Şekil 13GTİP Etler ve Yenilen Sakatat Faslında Sektörünün 2006-2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri	43
Şekil 14GTİP 03 Balıklar, Kabuklu Hayvanlar, Yumuşakçalar Ve Suda Yaşayan Diğer Omurgasız Hayvanlar Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri	44
Şekil 15GTİP 04 Süt Ürünleri; Yumurtalar; Tabii Bal; Diğer Yenilebilir Hayvansal Menşeli Ürünler Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri	44
Şekil 16GTİP 05 Hayvansal Ürünler Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri	45
Şekil 17GTİP 06 Canlı Ağaçlar ve Diğer Bitkiler; Yumrular, Kökler Ve Benzerleri; Kesme Çiçekler ve Süs Yaprakları Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri	46

Şekil 18GTİP 07 Yenilen Sebzeler ve Bazı Kök Ve Yumrular Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri.....	46
Şekil 19GTİP 08 Yenilerin Meyve, Fındık, Nareciye Meyve Kabuğu Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri.....	47
Şekil 20GTİP 09 Kahve, Çay, Paraguay Çayı ve Baharat Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri.....	48
Şekil 21 Gtip 10 Hububat Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri ...	48
Şekil 22GTİP 11 Değirmencilik Ürünleri; Malt; Nişasta; İnülin; Buğday Gluteni Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri	49
Şekil 23GTİP 12 Yağlı Tohum, Oleagik Meyve, Tahıl, Tohum, Meyve vs Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri	49
Şekil 24GTİP 13 Lak; Sakız, Reçine Ve Diğer Bitkisel Özsü Ve Hülasalar Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri	50
Şekil 25GTİP 14 Örölmeye Elverişli Bitkisel Maddeler, Bitkisel Ürünler Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri.....	50
Şekil 26GTİP 15 Hayvansal ve Bitkisel Katı ve Sıvı Yağlar; Yemeklik Katı Yağlar; Hayvansal ve Bitkisel Mumlar Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri	51
Şekil 27GTİP 16 Et, Balık, Kabuklu Hayvanlar, Yumuşakçalar veya Diğer Su Omurgasızlarının Müstahzarları Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri	51
Şekil 28GTİP 17 Şeker ve Şeker Mamulleri Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri.....	52
Şekil 29GTİP 18 Kakao ve Kakao Müstahzarları Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri	52
Şekil 30GTİP 19 Tahıl, Un, Nişasta, Süt Ürünleri Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜDeğerleri	53
Şekil 31GTİP 20 Sebzeler, Meyve, Fındık vs Gıda Müstahzarları Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri.....	53
Şekil 32GTİP 21Yenilen Çeşitli Gıda Müstahzarlar Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri	54

Şekil 33GTİP 22 Meşrubat, Alkollü İçkiler ve Sirke Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri	54
Şekil 34GTİP 23 Artıkları, Gıda Sanayi, Hayvan Yem Atıklar Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri.....	55
Şekil 35GTİP 24 Tütün ve Tütün Yerine Geçen İşlenmiş Maddeler Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri.....	55
Şekil 36GTİP 25 Tuz; Kükürt; Topraklar Ve Taşlar; Alçılar, Kireçler ve Çimento Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri	56
Şekil 37GTİP 26 Metal Cevherleri, Cüruf ve Kül Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri	56
Şekil 38GTİP 27 Mineral Yakıtlar, Yağlar, Damıtma Ürünleri Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri.....	57
Şekil 39GTİP 28 İnorganik Kimyasallar, Kıymetli Metal Bileşik, İzotoplar Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri	57
Şekil 40GTİP 29 Organik Kimyasal Ürünler Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri.....	58
Şekil 41GTİP 30 Eczacılık Ürünleri Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri	58
Şekil 42 GTİP 31 Gübreler Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri .	59
Şekil 43GTİP 32 Bronzlaşma, Boyama Ekstreleri, Tanen, Deri vs, Pigmentler vb Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri	59
Şekil 44GTİP 33 Uçucu Yağlar ve Rezinoitler; Parfümeri, Kozmetik veya Tuvalet Müstahzarları Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri	60
Şekil 45GTİP 34 Sabunlar, Yağlar, Mumlar, Modelleme Macunları Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri.....	60
Şekil 46GTİP 35 Albüminoid Maddeler; Değişikliğe Uğramış Nişasta Esaslı Ürünler; Tutkallar; EnzimlerFaslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri	61
Şekil 47GTİP 36 Patlayıcılar, Piroteknik, Kibrit, Piroforik Alaşımlar, vb Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri.....	61
Şekil 48GTİP 37 Fotoğrafçılıkta veya Sinemacılıkta Kullanılan Eşya Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri.....	62

Şekil 49GTİP 38 Muhtelif Kimyasal Maddeler (Biodizel, Yangın Söndürme Maddeleri, Dezenfektanlar, HaşaratÖldürücüler, vb.) Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri.....	62
Şekil 50GTİP 39 Plastikler ve Mamulleri Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri.....	63
Şekil 51GTİP 40 Kauçuk ve Kauçuktan Eşya Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri.....	63
Şekil 52GTİP 41 Ham Postlar, Deriler (Kürkler Hariç) ve Köseleler Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri.....	64
Şekil 53GTİP 42 Deri, Hayvan Bağırsağından, Koşum Takımı, Seyahat Eşyaları Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri	64
Şekil 54GTİP 43 Kürkler ve Taklit Kürkleri; Bunların Mamulleri Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri.....	65
Şekil 55GTİP 44 Ağaç ve Ahşap Eşya; Odun Kömürü Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri.....	65
Şekil 56GTİP 45 Mantar ve Mantardan Eşya Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri.....	66
Şekil 57GTİP 46 Hasırdan, Sazdan veya Örölmeye Elverişli Diğer Maddelerden Mamulleri; Sepetçi ve Hasırcı Eşyası Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri	66
Şekil 58GTİP 47 Odun veya Diğer Lifli Selülozik Maddelerin Hamurları; Geri Kazanılmış Kağıt veya Karton (Döküntü, Kırpıntı ve Hurdalar) Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri	67
Şekil 59GTİP 48 Kağıt Ve Karton; Kağıt Hamurundan, Kağıttan veya Kartondan Eşya Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri.....	67
Şekil 60GTİP 49 Basılı Kitaplar, Gazeteler, Resimler ve Baskı Sanayiinin Diğer Mamulleri; El ve Makina Yazısı Metinler ve Planlar Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri	68
Şekil 61 GTİP 50 İpek Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası Akü Değerleri	68
Şekil 62GTİP 51 Yapağı ve Yün, İnce veya Kaba Hayvan Kılı; At Kılından İplik ve Dokunmuş Mensucat Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri	69
Şekil 63 GTİP 52 Pamuk Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası Akü Değerleri	69

Şekil 64GTİP 53 Dokumaya Elverişli Diğer Bitkisel Lifler; Kağıt İpliği ve Kağıt İpliğinden Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri.....	70
Şekil 65GTİP 54 Suni Filamentler Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri	70
Şekil 66GTİP 55 Sentetik ve Suni Devamsız Lifler Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri	71
Şekil 67GTİP 56 Votka, Keçe, Dokunmamış Mensucat, İplik, Sicim vb Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri.....	71
Şekil 68GTİP 57 Halı ve Diğer Tekstil Yer Kaplamaları Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri.....	72
Şekil 69GTİP 58 Özel Dokuma veya Püsküllü Kumaş, Dantel, Kanaviç vb Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri	72
Şekil 70GTİP 59 Emdirilmiş, Kaplanmış veya Lamine Edilmiş Tekstil Kumaş Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri	73
Şekil 71GTİP 60 Örmeye Eşya Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri	73
Şekil 72GTİP 61 Örmeye Giyim Eşyası ve Aksesuarı Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri	74
Şekil 73GTİP 62 Örülmemiş Giyim Eşyası ve Aksesuarı Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri.....	74
Şekil 74GTİP 63 Diğer Hazır Tekstil Ürünleri, Takımları, Yıpranmış Giysiler vb Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri	75
Şekil 75GTİP 64 Ayakkabılar, Getrler, Tozluklar ve Benzeri Eşya; Bunların Aksamı Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri.....	75
Şekil 76GTİP 65 Başlıklar ve Aksamı (Şapka, Kasket, Koruyucu Başlıklar vb.) Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri	76
Şekil 77GTİP 66 Şemsiyeler, Bastonlar, İskemle Bastonlar, Kamçılar vb Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri.....	76
Şekil 78GTİP 67 Kuş Deri, Tüy, Yapay Çiçekler, İnsan Saçı Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri.....	77

Şekil 79GTİP 68 Taş, Alçı, Çimento, Amyant, Mika vb Eşya Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri.....	77
Şekil 80GTİP 69 Seramik Mamulleri Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri	78
Şekil 81GTİP 70 Cam ve Cam Eşya Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri	78
Şekil 82GTİP 71 İncirli, Kıymetli Taşlar, Madenler, Paralar vb Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri.....	79
Şekil 83GTİP 72 Demir ve Çelik Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri	79
Şekil 84GTİP 73 Demir veya Çelikten Eşya Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri.....	80
Şekil 85GTİP 74 Bakır ve Bakırdan Eşya Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri.....	80
Şekil 86GTİP 75 Nikel ve Nikelden Eşya Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri.....	81
Şekil 87GTİP 76 Alüminyum ve Alüminyumdan Eşya Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri.....	81
Şekil 88GTİP 78 Kurşun ve Kurşundan Eşya Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri.....	82
Şekil 89GTİP 79 Çinko ve Çinkodan Eşya Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri.....	82
Şekil 90GTİP 80 Kalay ve Kalaydan Eşya Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri.....	83
Şekil 91GTİP 81 Diğer Adi Metaller; Sermetler; Bunlardan Eşya Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri.....	83
Şekil 92GTİP 82 Ana Metal Araçlar, Uygunlar, Çatal Bıçak Takımı Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri.....	84
Şekil 93GTİP 83 Adi Metallerden Çeşitli Eşya Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri.....	84

Şekil 94GTİP 84 Makine, Nükleer Reakörler, Kazanlar vb Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri.....	85
Şekil 95GTİP 85 Elektrikli ve Elektronik Aletler Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri	85
Şekil 96GTİP 86 Demiryolu, Tramvay Lokomotifleri, Vagonlar, Ekipman Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri	86
Şekil 97GTİP 87 Demiryolu, Tramvay Dışındaki Araçlar Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri.....	86
Şekil 98GTİP 88 Hava Taşıtları, Uzay Taşıtları ve Bunların Aksam ve Parçalar Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri	87
Şekil 99GTİP 89 Gemiler ve Suda Yüzen Taşıt ve Araçlar Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri.....	87
Şekil 100GTİP 90 Optik, Fotoğraf, Teknik, Tıbbi, vb Aparat Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri.....	88
Şekil 101GTİP 91 Saatler ve Bunların Aksam ve Parçaları Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri.....	88
Şekil 102GTİP 92 Müzik Aletleri; Parçaları ve Aksesuarları Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri.....	89
Şekil 103GTİP 93 Silah ve Mühimmat, Parça ve Aksesuarları Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri.....	89
Şekil 104GTİP 94 Mobilyalar, Aydınlatma, İşaretler, Prefabrik Yapılar Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri.....	90
Şekil 105GTİP 95 Oyuncaklar, Oyun ve Spor Malzemeleri Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri.....	90
Şekil 106GTİP 96 Çeşitli Mamul Eşya Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri	91
Şekil 107GTİP 97 Sanat Eserleri, Koleksiyon Eşyası ve Antikalar Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri.....	91
Şekil 108GTİP 99 Başka Yerde Belirtilmeyen Mallar Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri.....	92

KISALTMALAR

AB – Avrupa Birliği

a.g.e. – adı geçen eser

BAM – Bosnian Mark (Bosna Markası)

CEFTA – Central European Free Trade Agreement

DTÖ – Dünya Ticaret Örgütü

GSYİH – Gayrisafi yurt içi hasıla

GTİP – Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu

ILO/UÇÖ - International Labor Organization / Uluslararası alışma Örgütü

IMF – International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)

KM – Konvertibilna Marka (Convertible Mark)

SAA – Stabilization and Association Agreement(İstikrar ve Ortaklık Anlaşması)

GİRİŞ

Eski Yugoslavya'nın dağılmasından ve Bosna Hersek'e saldırıdan sonra Bosna Hersek ekonomisinin sürekli dış ticaret açığına sahip olduğu bilinmektedir. Bu açığı kapatmak üç şekilde olabilmektedir: ithalatın azalması, ihracatın artması, ihracat büyüme oranının ithalat büyüme oranından büyük olması. Bosna Hersek ürünlerinin ihracatını artırmak için ürünlerinin rekabetçi konumda olması gerekmekte olup bu artış da siyasi gelişmeler, devlet teşvikleri, Bosna Hersek'in imzaladığı ticari anlaşmalar, verimlilik, teknoloji gelişmesi, vergiler, demografik yapısı ve iş gücü maliyeti gibi bazı faktörlerden etkilenmektedir. Tüm dünyada 4, 6 ve 12 haneli kodlardan oluşan Armonize Sistem, uluslararası ticaret istatistikleri ve ülkelerin gümrük tarifeleri için evrensel bir temel teşkil etmektedir. Resmi adı Armonize Mal Tanımı ve Kodlama Sistemi (The Harmonized Commodity Description and Coding Systems) olan Armonize Sistem, uluslararası ticarete konu olan tüm mallar için kullanılan uluslararası bir ticari sınıflandırma sistemidir. Armonize Sistem'de ticarete konu tüm ürünler belirli bir mantık ve sistematik çerçevesinde 97 kategoride sınıflandırılmaktadır (Adıgüzel, 2016).¹Bu çalışmada Bosna Hersek ekonomisinin harmonize sisteme göre 97 kategoride yer alan ürünlerin rekabet gücü incelenmiştir. Rekabet gücü hesaplamasında Dünya Ticaret Merkezi'nin (ITC) ülkelerin ihracat ve ithalat verileri kullanılmıştır. Ele alınan zaman aralığı 2006 – 2015 yılları arasındır.

Çalışmanın ilk aşamasında rekabet ve rekabet gücü kavramlarının teorik olarak incelenmiş firma, endüstri ve ülke düzeylerindeki yaklaşımları irdelenmiştir. İkinci kısmında rekabet gücünün bazı ölçme yöntemleri incelenmiştir. Bosna Hersek ekonomisi, dış ticaret

¹Adıgüzel,M. (2016): Dünyada Ve Türkiye'de Mobilya Sektörü Mevcut Durum, Sorunlar, Öneriler Ve Rekabet Gücü,İTO

göstergeleri, en önemli ticaret ortakları ve ithalatın ve ihracatın temel sektörleri üçüncü bölümde yer almaktadır. Son bölümde ise sektörlerle ve yıllara göre ithalat ve ihracat verileri kullanılarak Bosna Hersek'in sektörlerinin rekabet gücünün olup olmadığı hesaplanmıştır. Hesaplama Balassa'nın ortaya koyduğu Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler (AKÜ) – Revealed Competitive Advantages (RCA) ve Vollrath'ın geliştirdiği indeksine göre Bosna Hersek ekonomisinin 2006-2015 yılları arasındaki on yıllık döneminin rekabet gücü incelenmiştir.

1. REKABET GÜCÜ KAVRAMI

1.1. Rekabet gücü kavramı

Rekabet gücü kavramı bir firmanın rekabet ortamında karşılaştığı rekabet baskısına dayanabilmesi şeklinde pasif olarak tanımlanabileceği gibi, bir firmanın rekabet baskısı yaratabilmesine olarak tanımlanabileceği gibi, bir firmanın rekabet baskısı yaratabilmesine olanak veren bir güç olarak, aktif bir biçimde de tanımlanabilir. Her iki halde de rekabet gücü, mutlak değil nispi açıdan tanımlanabilecek bir güçtür ve rekabet gücünün rakiplere göre tanımlanması esastır. Rekabet gücü kavramının analize önemli katkılarda bulunan düşünürlerden birisi M.E. Porter olmuştur. Porter, rekabet gücü kavramı yerine rekabetçi avantaj veya rekabetçi üstünlük (Competitive Advantage) kavramını kullanmaktadır.²

Rekabet, evrensel kurallara bağlı bir ilişkiler sistemi olarak, doğa bilimlerinde olduğu gibi, kıt kaynakları kullanarak sınırlı bir talebi ekonomik olarak karşılama ve varlığını geliştirerek sürdürebilme yeteneğini kazanmaktır. Bu bağlamda rekabet çok farklı amaçlarla farklı unsurlar vurgulanarak tanımlanabilen ve iktisadi siyai ve sosyal boyutları olan bir kavramdır. Rekabet, en geniş anlamıyla, kıt bir şeyi paylaşmak veya bir ödül elde etmek amacıyla belli kural ve kısıtlamalar çerçevesinde temel özgürlüklerin ve insan haklarının garanti altına alındığı ve hiçbir ayrıcalığın ve ayrımcılığın olmadığı bir ortamda birden fazla oyuncu arasında oynanan bir oyun veya yarış olarak tanımlanabilir.³ Rekabet insan doğasının gereği olup, ilerleme ve gelişme ile ilişkili olması nedeniyle yıkıcı değil, pozitif sonuçlara açık bir gelişme sürecidir. Bu nedenle rekabet insanoğlunun göçebelikten tarıma, kent yaşamına ve günümüzün sanayileşmiş toplumuna ulaşmasını sağlayan temel

²ADIGÜZEL M.; Küresel Rekabet Gücü: Türkiye için Sistemik ve Eklektik bir Yaklaşım, Nobel Yayınları, Ankara, 2011, s.11

³ ZERENLER M. TÜRKER N., ŞAHİH E. : Küresel teknoloji, araştırma-geliştirme (AR-GE) ve yenilik ilişkisi. Selcuk University Social Sciences Institute Journal, 17653. <http://www.rekabetdernegi.org/>

güçtür.⁴Rekabet edebilirlik veya rekabet gücü oldukça dinamik bir olgudur. İçinde bulunulan çevreye göre değişken doğası rekabet gücünün ölçülebilmesini zorlaştırmaktadır. Rekabet gücünün standart ölçütlerinin olmamasının yanında, ölçülebilmesini zorlaştıran diğer bir nokta, değerlendirmede kullanılabilecek ölçütlerin oldukça fazla oluşu ve bu ölçütlerin farklı durumlarda ve ağırlıklarda rekabet gücünü etkileyebildiğidir. Bu nedenle rekabet gücünün belirlenmesine yönelik yapılan çalışmalar her zaman tartışmaya açık ölçütler ve bakış açıları içermektedir.⁵Rekabet serbest piyasa mekanizması içinde faaliyet gösteren en az iki iktisadi birimin fiyat ve fiyat dışı çeşitli araçlar ile kararlarını yükseltmek ve en büyük pazar payını elde etmek amacıyla giriştikleri stratejik etkileşim sürecini ifade eder.⁶Rekabet gücü iki bakış açısından hareketle tanımlanmıştır: Mikro (işletme ve endüstri) ve Makro (ülke) bakış açısı. Mikro düzeyli yaklaşımda ülke içindeki işletmeler arasındaki rekabet ve bu rekabetin ulusal/uluslararası pazardaki etkileri incelenirken, makro yaklaşımda ülkenin uluslararası rekabetteki konumu üzerinde durulmuştur.⁷Bir ülke rekabet gücü, ülkenin firmaları için daha fazla değer yaratılmasını ve insanları için daha fazla refahın sürdürülmesini sağlayan bir çevrenin oluşturulması ve sürödülmesi yeteneğidir.⁸ Bilim adamlarınca uluslararası rekabet gücü iki bakış açısından hareketle tanımlanmıştır: Bunlar Mikro (işletme ve endüstri) ve Makro (ülke) bakış açısıdır. Mikro düzeyli yaklaşımda ülke içindeki işletmeler arasındaki rekabet ve bu rekabetin ulusal/uluslararası pazardaki etkileri incelenirken, makro yaklaşımda ülkenin uluslararası rekabetteki konumu üzerinde durulmuştur. Rekabet gücünün ulusal açıdan nasıl algılandığını anlayabilmek için konuya Başkanın Endüstriyel Rekabet Komisyonu’nun yapmış olduğu tanımla başlamak doğru olacaktır.⁹“Rekabet gücü ülkelerin serbest ve yerleşmiş pazar koşulları altında

⁴ TEKİN M., GÜLEŞ H.K., ÖĞÜT A. (2003): Teknoloji yönetimi, Nobel Yayın, Ankara. s. 83’den aktaran ZERENLER M. TÜRKER N., ŞAHİH E. : Küresel teknoloji, araştırma-geliştirme (AR-GE) ve yenilik ilişkisi. Selcuk University Social Sciences Institute Journal, 17653

⁵DOĞAN Ö.İ. (2000): Kalite Uygulamalarının İşletmelerin Rekabet Gücü Üzerine Etkisi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 2 Sayı 1

⁶GÜLEŞ H.K., BÜLBÜL H. (2004): Yenilikçilik, İşletmeler için Stratejik Rekabet Aracı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, s. 38’den aktaran aktaran ADIGÜZEL M.; Küresel Rekabet Gücü: Türkiye için Sistemik ve Eklektik bir Yaklaşım, Nobel Yayınları, Ankara, 2011, s.9

⁷ ÇİVİ, E. (2001): REKABET GÜCÜ: LİTERATÜR ARAŞTIRMASI, Celal Bayar Üniversitesi, İİBF Yönetim ve Ekonomi dergisi, Cilt: 8, Sayı: 2, s. 21

⁸ IMD (2005): Competitiveness Yearbook 2005, IMD, s. 55

⁹Çivi, E , Erol, İ , İnanlı, T , D. Erol, E . (2015). The Power of International Competition:Different Views. AİBÜ - İİBF Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, s.2

vatandaşların reel gelirlerini arttırmaya çalışırken, aynı anda ürettiği ürün ve hizmetleri uluslararası pazarlara sunabilmesi ve başarılı olabilmesidir.”¹⁰

Rekabet gücü kavramı en iyi ve kolay şekilde firma düzeyindeki analizlerde anlaşılabilir. Bilindiği üzere tam rekabet piyasasındaki fiyat veri kabul edildiği için rekabet gücünün belirleyicileri fiyat dışı değişkenlerdir. Bu bağlamda –basit ifadesi ile- kar elde edemeyen bir firma rekabet gücüne sahip değildir. Mikro iktisat teorisi açısından tam rekabetin geçerli olduğu bir piyasada, bir firmanın ortalama maliyeti sunduğu ürünün piyasa fiyatının altında ise söz konusu firmanın rekabet gücü yoktur. Bu durumda firmanın kullandığı kaynakların (girdilerin) değeri ürettiği ürünlerin değerini aşmakta, kaynaklar yanlış dağıtılarak refah azaltılmaktadır. Dolayısıyla homojen ünlü bir piyasadaki firma şayet rakiplerinden daha yüksek ortalama maliyete sahipse karlılığı düşer.¹¹

Rekabet kavramı iktisat düşüncesinde her zaman merkezi bir öneme sahip olmuştur. İktisat kuramının temel taşlarından biri olan ve birçok iktisadi teorinin özünü oluşturan rekabet kavramının tanımlanması üzerinde iktisatçılar kesin bir fikir birliğine varamamışlardır.¹²

Rekabet gücü (Competitiveness) kavramının ne anlama geldiği konusunda literatürde bir tanım birliğinin olduğunu söylemek oldukça zordur. Rekabet gücü kavramı, ele alınamk istenen alana (firma, sanayi veya ülke), rekabet gücünü belirlemede kullanılan ölçütlere ve bakış açısına (mikro ya da makro düzey) bağlı olarak farklı biçimlerde tanımlanmaktadır.¹³

Krugman’a göre rekabet gücü kavramı firma düzeyinde ele alınması gereken, ülke düzeyinde kullanılması durumunda bir anlam ifade etmeyen ve verimlilik kavramının başka bir biçimde ifade edilmesinden başka bir anlamı olmayan bir kavramdır.¹⁴

¹⁰Çivi, E , Erol, İ , İnanlı, T , D. Erol, E . (2015). The Power of International Competition:Different Views. AİBÜ - İİBF Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, s. 3 (President’s Commission on Industrial Competitiveness (1985), Report of the President’s Commission on Industrial Competitiveness, Washington, ss. 37.)

¹¹ DULUPÇU, M.A. (2001). Küresel Rekabet Gücü: Türkiye üzerine bir değerlendirme. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2001. s.75

¹² KIRANKABEŞ, M.C. (2006): Küresel Rekabet Gücü Boyutunda AB Ülkeleri ile Türkiye’nin Karşılaştırmalı Analizi, Dulumpınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, s.232

¹³AKTAN C.C., VURAL İ.Y. (2004): Rekabet gücü ve rekabet stratejileri, TİSK yayınları, Cilt II, Ankara. s. 11

¹⁴KRUGMAN P. (1994): “Competitiveness: A dangerous obsession”, in Paul KRUGMAN et.all., Competitiveness: An International Economics Reader. New York: Foreign Affairs. s. 1-19’dan aktaran AKTAN C.C., VURAL İ.Y. (2004): Rekabet gücü ve rekabet stratejileri, TİSK yayınları, Cilt II, Ankara. s.11

Rekabet gücü; müşteri memnuniyeti oranı, kalite performansı, kaynak kullanım verimliliği gibi farklı performans kriterleri ile ifade edilmektedir.¹⁵ Rekabet gücü, görece olarak bir sektörün diğer ülkelerin aynı sektörlerine göre daha yüksek gelir ve istihdam yaratma gücü olarak tanımlanabilir.¹⁶ Rekabet ortamında yaşayan her firma belirli bir rekabet gücüne sahiptir. Rekabet gücü, bir ülkenin uluslararası düzeydeki yapılanma sürecinden kaynaklanan tüm koşullara üretim ve ticaret yapısının kısa zamanda ve etkin bir biçimde bütün teknolojik yenilikleri gözdardı etmeden uyarlanması ve bunun sonucu dış dengenin kararlı bir şekilde sürdürülebilme yeteneğidir.¹⁷

Rekabet yarışında asıl amaç ‘‘Tam Rekabet’’ değil, ‘‘Etkin Rekabet’’ ortamının sağlanmasıdır. ‘‘Etkin Rekabet’’te önemli olan piyasada optimum rekabet yoğunluğunun gerçekleştirilmesidir. Önemli olan piyasada veya sektörde çok sayıda veya az sayıda işletmenin varlığı değil, optimum rekabet yoğunluğunu ve devamlığını sağlayacak sayıda işletmenin varlığıdır.¹⁸

Bir başka açıdan rekabet kavramını rekabetüstü kavramı bağlamında da değerlendirebilmek mümkündür. Rekabetüstü kavramı, rekabet ötesi bir durumu ifade etmektedir. Rekabet ayakta kalarak varlığını sürdürebilmek için gerekli iken, rekabetüstü olmak ise başarı için gereklidir. Rekabetüstü olmanın itici gücü değerlerdir, işletmenin kendisini aşmaya çalışmasıdır.¹⁹

¹⁵TÜRKKAN E. (2001): Rekabet teorisi ve endüstri iktisadı. Ankara: Turhan Kitabevi,

¹⁶ GÜRPINAR K.T., SANDIKÇI M.T. (2008): Uluslararası rekabetçilik analizinde Michael E. Porter’in elmas modeli yaklaşımı: Türkiye’deki bazı endüstrilerdeki uygulanabilirliğinin ve sonuçlarının araştırılması. Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 8(15), 105. s. 106

¹⁷GÜRPINAR K.T., SANDIKÇI M.T. (2008): Uluslararası rekabetçilik analizinde Michael E. Porter’in elmas modeli yaklaşımı: Türkiye’deki bazı endüstrilerdeki uygulanabilirliğinin ve sonuçlarının araştırılması. Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 8(15), 105. s. 106

¹⁸ MÜFTÜOĞLU T. (1998): ‘‘Türkiye’nin Küreselleşme Sürecinde Rekabet Düzenleyici Kurumların Yeri ve Önemi’’, Antalya. s. 88-97102’den aktaran ZERENLER M. TÜRKER N., ŞAHİH E. (2007): Küresel teknoloji, araştırma-geliştirme (AR-GE) ve yenilik ilişkisi. Selcuk University Social Sciences Institute Journal, 17653. s.655

¹⁹ BONO E.d. (1996) : Rekabetüstü, Çev. Oya Özel, Remzi Kitabevi, İstanbul s. 102’den aktaran ZERENLER M. TÜRKER N., ŞAHİH E.(2007): Küresel teknoloji, araştırma-geliştirme (AR-GE) ve yenilik ilişkisi. Selcuk University Social Sciences Institute Journal, 17653. s.655

Rekabet gücü; firma düzeyinde, endüstri düzeyinde ve ulusal düzeyde ayrı ayrı tanımlanmaktadır. Hangi seviyede tanımlanırsa tanımlansın, ele alınan ekonomik birimin rakiplerine göre daha avantajlı konumda olmasını ifade etmektedir.²⁰

Firma, endüstri ve ülke düzeyinde rekabet gücünü üç farklı boyuta inceleyebiliriz.

1.2. Firma düzeyinde

Firma düzeyinde rekabet gücü, herhangi bir firmanın ulusal ya da global piyasalarda rakiplerine kıyasla düşük maliyetle üretimde bulunabilme, ürünün kalitesi, sunulan hizmet ve ürünün çekiciliği gibi unsurlar açısından rakiplerine denk veya daha üstün bir durumda olma, ayrıca yenilik ve icat yapabilme yeteneğidir.²¹

Firmaların sahip olduğu beşeri sermaye ve teknoloji düzeyi artıkça firmanın rekabet gücü artmaktadır. Firma düzeyinde rekabet gücü, yüksek kalitede ve düşük maliyetle üretim yapabilme yeteneğidir. Firma düzeyinde rekabetin en önemli etkenleri, kalite, maliyet ve fiyattır.²²

Bir firmanın rakiplerine kıyasla daha fazla katma değer yaratma ve sürdürebilme yeteneği ya da bir firmanın rakiplerine kıyasla daha üstün bir performans gösterebilme ve bunu sürdürebilme yeteneği. Bir organizasyonun amaçlarını ne ölçüde gerçekleştirip gerçekleştiremediğini tespit etmek için “*performans değerlendirme ve ölçme*” adı verilen çalışmaların yapılması gerekir. Performans değerlendirme ve ölçme konusunda yapılacak olan ilk işlerden birisi organizasyonun hangi kriterler ve boyutlar açısından değerlendirileceği meselesidir. Organizasyonel performansın ölçülmesinde kullanılacak kriterleri başlıca 7 ana başlık altında toplayabiliriz. Bunlar;

-Kalite,

-Verimlilik,

²⁰ ATİK, H. (2005). Yenilik ve Ulusal Rekabet Gücü, Ankara: Detay Yayınları. s. 23

²¹ ADA E., VENTURA K., ARACIOĞLU B., SAVAŞCI İ., KAZANÇOĞLU Y., (2008): KOBİ’lerin Rekabet Gücü ve E-ticarete Geçiş Süreci: Bir Model Önerisi. Ege Akademik Bakış, s. 55

²² ŞAHİN, D. (2016). AÇIKLANMIŞ KARŞILAŞTIRMALI ÜSTÜNLÜKLER YÖNTEMİ İLE TÜRKİYE VE ÇİN’İN SEKTÖREL REKABET GÜCÜNÜN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ. Kırıkkale Üniversitesi, Cilt: 6, Sayı: 1, s. 128

- Karlılık,
- Maliyet,
- Yenilik,
- Müşteri memnuniyeti,
- Çalışanların memnuniyeti'dir.²³

Firma rekabet gücüne sahip olmak için ürünlerinin fiyatlarını düşürmek ve ya rakiplerine göre daha kaliteli ve daha iyi hizmeti olan ürünleri sunmak zorundadır.²⁴Ürün kalitesi ve ürün özellikleri de dahil edilerek başka tanımlarla genişletilmiştir. Örneğin, Dünya Ekonomik Forumu (World Economic Forum) rekabet gücünü fiyat dışındaki unsurları da esas alarak tanımlamıştır. Bu tanıma göre rekabet gücü, firmaların rakipleri ile karşılaştırıldığında fiyat ve fiyat dışı unsurlar açısından daha çekici olan mal ve hizmetleri üretme ve müşterilerine satma yeteneğidir.²⁵

Porter, firma düzeyinde rekabet gücünün firma faaliyetlerini gruplandırarak açıklamıştır. Porter, firmalar tarafından sürdürülen faaliyetleri 'birincil faaliyetler' ve 'destek faaliyeti' olarak adlandırdığı iki grupta toplamıştır. Üretim, pazarlama, dağıtım ve satış sonrası hizmetler birincil faaliyetler olarak adlandırılırken; bu faaliyetlerin yürütülmesine yardımcı olan alt yapı hizmetleri ve başta teknoloji olmak üzere diğer üretim faktörlerinin temin edilmesi hizmetleri destek faaliyetleri olarak adlandırılmaktadır.²⁶

Feurer ve Chaharbaghi (1994) firma düzeyinde rekabet gücünü müşterilerin ve hissedarların beklentilerini de ele alarak tanımlanmışlardır. Buna göre bir firma rakipleri ile karşılaştırıldığında daha iyi ürün ve hizmetler üretir ve satarsa müşterilerinin gözünde rekabet gücü yüksek bir firma olarak kabul edilir. Yazarlara göre bir firmanın müşterilerinin gözünde rekabetçi bir firma olabilmesi için bazı stratejile izlemesi gerekir. Bu stratejilerden en önemlileri; fiyat liderliği ve ürün farklılaştırmasıdır. Firma, bu iki stratejinin birinde tam olarak yoğunlaşmak yerine her ikisi ne ağırlık veren karma bir

²³http://www.canaktan.org/yeni-trendler/yeni-rekabet/olcme.htm#_ftnref17

²⁴ COCKBURN, J., SIGGEL, E., COULIBALY, M., & VEZINA, S. (1999). Measuring competitiveness and its sources: The case of Mali's manufacturing sector. *Revue Canadienne D Etudes De Developpement-Canadian Journal Of Development Studies*, 20(3), 491-519

²⁵World Economic Forum, (1989), World Competitiveness Report, Geneva:IMEDE'den aktaran ATİK, H. (2005). Yenilik ve Ulusal Rekabet Gücü, Ankara: Detay Yayınları. s. 14

²⁶PORTER M.E.(1990). The Competitive Advantage of Nations. London: The Macmillan Press'ten aktaran ATİK, H. (2005). Yenilik ve Ulusal Rekabet Gücü, Ankara: Detay Yayınları. s. 14-15

strateji de uygulayabilir. Bu stratejilerden her biri firmanın rekabet gücünü artıracaktır (Feurer ve Cihaharbaghi, 1994:49).²⁷

En basit anlamda, rekabet gücü olmayan firma kar edemeyen firmadır. Teorite tam rekabet modelinde, rekabet gücü olmayan firmanın ortalama maliyeti markette sunulan ürünün fiyatını aşan firmadır. Firmanın kullandığı kaynakları (fırsat maliyet) üretilen ürünün veya sunulan hizmetin değerini aşmaktadır. Kaynaklar yanlış yere yatırılır ve değeri azaltılmaktadır.²⁸

Rekabet segmentini yürütmenin ve o rekabet segmentindeki tek el avantajının korunmasının başarısızlığı rakiplerin üzerindeki avantajının kaybetmesi demektir. Nihai sonuç iflas etmedir.²⁹

1.3. Endüstriyel düzeyinde

Endüstriyel rekabet gücü, bir endüstrinin rakiplerine eşit ya da daha üst düzeyde bir verimlilik düzeyine ulaşması ve bu düzeyi sürdürme yeteneği ya da rakiplerine kıyasla eşit ya da daha düşük maliyetle ürün üretme veya satma yeteneğidir.³⁰

Firma düzeyindeki rekabet gücü analizinde olduğu gibi endüstri düzeyindeki analiz de “karşılaştırma ilkesine” dayanır. Farklı bölge veya ülkelerdeki aktif ya da potansiyel rakip endüstriler ile yapılan karşılaştırma bu düzeydeki rekabet edebilirliği belirler. Bu yüzden rekabetçi bir endüstri, bölgeler ve uluslararası düzeyde rekabetçi firmaları bünyesinde barındırır. Dolayısıyla bir endüstrinin rekabet gücü analizi, o endüstride bulunan ön gelen firmaların rekabet gücünden hareketle yapılabilir. Bu firmalara ait verilerin bulunamaması durumunda endüstri düzeyindeki rekabet edebilirliği ölçebilmek için endüstriye has göstergeler geliştirmek zorundadır. Firma düzeyinde geçerli olan rekabet gücü göstergeleri

²⁷FEURER R., CHAHARBAGHI K. (1994). Defining Competitiveness: A Holistic Approach, Management Decision, Vol. 32. No.2, ss.49-58’den aktaran ATİK, H. (2005). Yenilik ve Ulusal Rekabet Gücü, Ankara: Detay Yayınları. s. 15

²⁸ McFETRIDGE D.G. (1995): Competitiveness: Concepts and measures, Occasional paper, Canada

²⁹ HENDERSON, B.D. (1983). The Anatomy of Competition, Journal Of Marketing, 47(2) 7.

³⁰ ADA E., VENTURA K., ARACIOĞLU B., SAVAŞCI İ., KAZANÇOĞLU Y., (2008): KOBİ’lerin Rekabet Gücü ve E-ticarete Geçiş Süreci: Bir Model Önerisi. Ege Akademik Bakış, s. 55

endüstri düzeyinde de hesaplanabilir. Nitekim açık ekonomide istikrarlı bir şekilde yabancı veya aynı ekonominin farklı bölgelerindeki (bölge dışı) rakiplerine göre daha fazla kar sağlayan bir endüstrinin rekabet gücüne sahip olduğu kabul edilir.³¹

Farklı ülkelerdeki rakip endüstriler ile karşılaştırma rekabet gücünü ortaya koymaktadır. Endüstri firmalardan oluştuğuna göre, yabancı ekonomilerdeki veya aynı ekonomideki farklı bölgelerdeki rakiplerine kıyasla yüksek kar marjı elde eden ve bunu devam ettirebilen firmaların rekabet gücüne sahip oldukları söylenebilir. Endüstri düzeyindeki rekabet gücü, firma düzeyinde rekabet gücüne göre ülkenin ekonomik refahı konusunda oldukça iyi bir göstergedir.³²

Endüstri, en basit ifadeyle bir malın veya hizmetin üretiminde birbiriyle rekabet eden firmalar bütünüdür. Endüstri düzeyinde rekabet gücü, tarafından bir endüstrinin bütün olarak rakiplerine eşit ya da onlardan daha yüksek düzeyde bir verimliliğe ulaşması olarak tanımlanmaktadır. Bu konuda bir tanımlama tarafından yapılmıştır. Buna göre endüstriyel rekabet gücü; bir endüstrinin rakipleri ile aynı ya da daha ileri seviyede bir verimlilik düzeyine ulaşması, bu verimlilik düzeyini sürdürme yeteneği ya da rakipleri ile aynı ya da rakiplerinden daha düşük maliyetle üretme ve satma yeteneği olarak tanımlanmıştır.³³

Rekabetçi bir endüstri, bölgesel düzeyde veya uluslararası düzeyde rekabetçi firmalara sahip olan endüstridir.³⁴ Bir sektördeki rekabet gücü rakiplere kıyasla daha düşük maliyetle ve daha yüksek kalitede mal üretebilme ve bunun bir sonucu olarak da daha fazla mal satabilme yeteneği olarak ele alınabildiğine göre rekabet gücünün ortaya konulabilmesi için sektörün satış performansının (ihracat, dış piyasalardaki pazar payı vb.) göz önünde

³¹ DULUPÇU, M.A. (2001). Küresel Rekabet Gücü: Türkiye üzerine bir değerlendirme. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2001. s.80

³² ŞAHİN, D. (2016). AÇIKLANMIŞ KARŞILAŞTIRMALI ÜSTÜNLÜKLER YÖNTEMİ İLE TÜRKİYE VE ÇİN'İN SEKTÖREL REKABET GÜCÜNÜN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ. Kırıkkale Üniversitesi, Cilt: 6, Sayı: 1, s. 129

³³ ATİK, H. (2005). Yenilik ve Ulusal Rekabet Gücü, Ankara: Detay Yayınları. s. 18-19

³⁴ McFETRIDGE D.G. (1995): Competitiveness: Concepts and measures, Occasional paper, Canada

bulundurulması gerekir. Böylelikle rekabet gücü sebepler yerine sonuçlar açısından değerlendirilmiş olmaktadır.³⁵

Markusen(1987)5 ise endüstrinin rekabet gücünü üretim etkinliği açısından üretim etkinliği endeksini baz alarak toplam faktör verimliliğinden hareketle tanımlamaktadır.³⁶

Dış ticaret dengesi ve dünya Pazar payı bağlamında;

- Endüstrinin ihracatı azalıyor, ithalatı artıyorsa,
- Endüstrinin toplam dünya ihracatı içindeki payı azalıyor ve o endüstrinin toplam dünya ithalatı içindeki payı artıyorsa rekabet gücünü kaybettiğini söylemek mümkün olacaktır.³⁷

1.4. Ulusal düzeyde

Esasında ülke düzeyde rekabet gücü, ülkelerin firmalarının ve endüstrilerinin uluslararası alanda rekabet gücü üstünlüğü elde edebilmeleri için gereken fiyat içi ve fiyat dışı gibi çevresel koşullara en iyi biçimde sahip olabilmesidir. Bir ülkenin uluslararası rekabet gücü düzeyini; döviz kurları, faiz oranları, kamu açıkları, işgücü maliyetleri, vergilendirme, doğal kaynaklar ve hükümet politikaları etkilemektedir. Ülkenin rekabet gücü, ülkenin ürettiği malların diğer ülkelerin malları ile fiyat, kalite, tasarım, güvenilirlik ve zamanında teslim gibi unsurlarda yarışabilecek düzeyde olmasını göstermektedir.³⁸

Belirli bir hedef pazara yönelik olarak, benzer ürünlerin üretiminde karşılaştırmalı üstünlüklere sahip farklı ülkelerin farklı büyüklüklerdeki pazar paylarına ve ihracat hacimlerine sahip olmaları, hatta bazı ülkelerin hedef pazarlardaki pazar paylarını ve

³⁵ KESBİÇ, C.Y. ve BAKIMLI, E. (2012): İHRACAT PERFORMANSI AÇISINDAN TÜRK İMALAT SANAYİ SEKTÖRLERİNİN AB PAZARINDAKİ REKABET GÜCÜ (2000-2010); Finans Politik & Ekonomik Yorumları, Cilt: 49, Sayı: 569, s. 52

³⁶ Çivi, E , Erol, İ , İnanlı, T , D. Erol, E . (2015). The Power of International Competition:Different Views. AİBÜ - İİBF Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, s.3

³⁷ DULUPÇU, M.A. (2001). Küresel Rekabet Gücü: Türkiye üzerine bir değerlendirme. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2001. s.82

³⁸ ŞAHİN, D. (2016). AÇIKLANMIŞ KARŞILAŞTIRMALI ÜSTÜNLÜKLER YÖNTEMİ İLE TÜRKİYE VE ÇİN'İN SEKTÖREL REKABET GÜCÜNÜN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ. Kırıkkale Üniversitesi, Cilt: 6, Sayı: 1, s. 129

ihracat hacimlerini artırma eğiliminde iken, bazı ülkelerin ise bu avantajlarını kaybetme eğiliminde olmaları bilinen bir gerçektir. Böyle bir durum ise ancak, ilgili ürünler açısından bu ülkelerin benzer faktör donanımına sahip olmalarına rağmen, hedef pazarlarda farklı rekabet gücüne sahip olmalarıyla açıklanabilir.³⁹

Ulusal veya uluslararası rekabet gücü kavramları çoğu kez aynı anlamda kullanılmakta ve her iki kavramda firma veya endüstri düzeyinden ayrı olarak, daha geniş kapsamda bir ülkenin rekabet gücünü ifade etmektedir. Uluslararası Yönetim Geliştirme Derneği'ne göre, ulusal rekabet gücünün artırılmasında dört unsur etkileşim içindedir. Bunlar; ekonomik performans, kamunun etkinliği, özel sektörün etkinliği ve alt yapıdır (IMD, 2005:610). Bu unsurlarda yeterli olan bir ülkenin ulusal rekabet gücü yüksek olacaktır.⁴⁰

Uluslararası rekabet gücünün artırılması, üstün bir verimlilik performansına ve yüksek reel ücretlere sahip olan iktisadi faaliyetlere ülke kaynaklarının yönlendirilmesi yeteneğine bağlıdır.⁴¹ Dolayısıyla, rekabet gücü açısından bir ülkenin belirli ürünlerde, belirlenen hedef pazarı oluşturan ülke ya da ülkeler açısından karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olması gerekli ancak tek başına yeterli bir özellik değildir. Bunun yanında bir ülkenin rekabet gücünün belirlenebilmesi için benzer yapıdaki diğer ülkeler karşısındaki performans durumu ve bu durumun sürdürülebilirliği de önem kazanmaktadır.⁴²

Ekonomistler ülkeler arası rekabet gücünü karşılaştırırken genellikle iki göstergeden hareket etmektedirler. En çok üzerinde durulan ilk gösterge olan Toplam faktör verimliliğinden hareketle hazırlanan çalışmalarda, toplam faktör verimliliği yüksek olan ülkelerin uzun vadede yaşam standartlarının daha da iyileşeceğine işaret edilmektedir.⁴³

³⁹ ALTAY H. (2008): Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi Kapsamında Türk Endüstrilerinin Avrupa Birliği (15) Pazarındaki Rekabet Gücü Düzeylerinin İncelenmesi: 1995-2007. Dülüpınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 21, 221

⁴⁰ ATİK, H. (2005). Yenilik ve Ulusal Rekabet Gücü, Ankara: Detay Yayınları. s. 21

⁴¹ AKTAN C.C., VURAL İ.Y. (2004): Rekabet gücü ve rekabet stratejileri, TİSK yayınları, Cilt II, Ankara. s.18

⁴² ALTAY H. (2008): Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi Kapsamında Türk Endüstrilerinin Avrupa Birliği (15) Pazarındaki Rekabet Gücü Düzeylerinin İncelenmesi: 1995-2007. Dülüpınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 21, 221

⁴³ Çivi, E , Erol, İ , İnanlı, T , D. Erol, E . (2015). The Power of International Competition:Different Views. AİBÜ - İİBF Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, s.4

Ülkenin rekabet gücü Ar-Ge faaliyetlerinin gelişmişlik düzeyi ve verimliliği, çeşitli sektörlerin performansı, ülkenin dış ticaret fazlası, yüksek teknolojiyi yapısında barındıran mallar üretmesi, uzman ve yetişmiş iş gücünün bulunması gibi faktörlere de bağlıdır. Rekabet gücü incelenirken tüm bu göstergelerle birlikte diğer faktörlerin de göz önüne alınmasını gerekir. Ülkenin dünyadaki konumunun belirlenmesinde önemli rol oynayan bu tür kriterler (demokratikleşme, vergi yapısı, insan hakları, eğitim kalitesi ve özgürlüğü vb.) bir çok uluslararası enstitünün çalışma ve araştırmaları kapsamında yer almaktadır. Yukarıdaki tanım ve yaklaşımlardan hareketle ulusal rekabet gücünün üç temel özelliği şu şekilde sıralanabilir:⁴⁴

1. Rekabet gücüne sahip olmanın ana amacı, ülkedeki yaşam standartlarını ve vatandaşlarının refah artışını sağlamaktır. Bu refah artışları ticaret, yatırım ve üretim gibi faaliyetlere yeterli önemi vermek ve ülkedeki tüm kurumlar arasında dayanışmayı arttırmak ve uzmanlaşmanın yolunu açmakla mümkündür.
2. Ürün ve hizmetlerin üretilip, dağıtılmasında rakip ülkeleri yakalayabilmek için ülkenin kendine has özellik, yetenek ve potansiyellerine odaklanması gerekir.
3. Ülkenin rekabet edebilme gücünün incelenmesinde sayısız gösterge kullanılmaktadır (Uluslararası pazar payı, ülkenin ticaret bilançosu, üretim, istihdam vb.).

Kogut'a(1993) göre ülke çapında yapılan örgütsel desteklerin ülkenin rekabet ve teknolojik yapısını önemli ölçülerde etkilediğini belirtmektedir. Ayrıca örgütün bulunduğu çevredeki çevresel faktörlerdeki değişimin, bulunulan konum ve izlenilen yolu etkilediği, teknoloji ve bilginin ülke sınırları içindeki yayılımının toplam gelişme ve değişmeyi desteklediğine değinilmektedir. Kogut rekabet gücünün ancak ülkede yaşanan değişikliklerle (teknolojik ve örgütsel yapıdaki değişimlerle) açıklanabileceğini ifade etmektedir. Ülkeler arasındaki yapısal farklılıklar ve ülkelerin kendisine özgü özellikleri nedeniyle, rekabet gücünü arttıran faktörlerin ülkeler arasında, ülke içinde ve bölgeler arasında olduğundan daha yavaş yayılacağını savunmaktadır. Sonuç olarak Kogut açısından uluslararası rekabet gücü

⁴⁴Çivi, E , Erol, İ , İnanlı, T , D. Erol, E . (2015). The Power of International Competition:Different Views. AİBÜ - İİBF Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, s.4

alışmaları lkeler arasındaki yönetim yapısının ve sosyal açıdan örgütlerin karşılaştırılmalarına odaklanmıştır.⁴⁵

Ulusal rekabet gücü, sadece düşük maliyetli bir üretici olmakta olmayıp aksine gelirlerin (ve ücretlerin) yükselmesi yoluyla uzun dönemli gelir büyümesine liderlik eden faaliyetler içinde rekabet gücüne sahip olmak demektir. Statik bir üstünlük bağlamında basit ürünlerin düşük-ücret ihracatçısı olmak gerçek rekabet gücüne sahip olmak olarak görülmemelidir. Endüstriyel rekabet gücü oluşturmak amacıyla emek yoğun ihracatlarda Pazar payını muhafaza etmek için ücretleri düşürme rekabet stratejisinden uzaklaşmak gereklidir. Bunun yanısıra büyüme kısa ömürlü olmaktan öteye sürdürülebilir olmalıdır. Sürdürülebilirlik, ülkelerin rekabetçi faaliyetlerin içinde teknolojik merdivende yükselmelerinin sağlar. Bunun tarihi olarak anlamı, tarım ve diğer birincil üretim faaliyetlerinden imalat sanayine geçiş demektir.⁴⁶

⁴⁵ivi, E , Erol, İ , İnanlı, T , D. Erol, E . (2015). The Power of International Competition:Different Views. AİBÜ - İİBF Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, s.5-6

⁴⁶LALL S. (1995): The Creation of Comparative Advantage: Country Experiences, içinde Trade Techonology and International Competitiveness, İrfan ul Haque, The World Bank, Washington, D.C., s.6'den aktaran M. ADİGÜZEL; Küresel Rekabet Gücü: Türkiye için Sistematik ve Eklektik bir Yaklaşım, Nobel Yayınları, Ankara, 2011, s. 5

Tablo 1 Ulusal Rekabet Gücünün Altın Kuralları

-İstikrarlı ve tahmin edilebilir ve yasama ortamının oluşturulması,
-Esnek bir ekonomik yapıya sahip olma,
-Geleneksel ve teknolojik alt yapıya yatırım yapma,
-Özel tasarrufları ve yurt-içi yatırımları teşvik etme,
-Uluslar arası piyasalarda saldırgan bir tavır takınmak, yabancı sermaye yatırımları için cazip bir hale gelme,
-Kalite üzerinde odaklanma, kamu yönetiminde hızı ve şeffaflığı artırma,
-Ücret seviyesi, verimlilik ve vergileme arasındaki ilişkiyi sürdürme,
-Ücret farklılığı azaltmak ve orta sınıfı güçlendirerek sosyal yapıyı koruma,
-Eğitim yatırımlarını artırma (özellikle orta öğretim seviyesinde ve işgücünün hayat boyu eğitiminde)
-Vatandaşların arzu ettikleri değer sistemleri korurken; ekonomik yapı ve globalleşme süreci arasında dengeyi koruması.

Kaynak: IMD, (2005), World Competitiveness Yearbook, s. 615'den aktaran ATİK, H. (2005). Yenilik ve Ulusal Rekabet Gücü, Ankara: Detay Yayınları.

2. REKABET GÜCÜ ÖLÇÜLMESİ (YÖNTEMLER)

2.1. Rekabet gücü ölçülmesi

Bir ülkenin dünyadaki rekabetçilik düzeyinin belirlenmesi üzerine araştırmalar yapan birçok kuruluş bulunmaktadır. Her bir kuruluş, farklı ölçüm metodolojileri kullanarak bir ülkenin rekabetçilik düzeyini belirleyen farklı parametreler üzerine yoğunlaşmış olmasına rağmen ortak amaç ülkelerin vatandaşlarına sunduğu sosyo-ekonomik ortamın kalitesini belirlemek ve bu ortamın iyileştirilerek insanların refahlarını arttırmaya yönelik önlemler alınması için bir rehber sunmaktır.⁴⁷

Firmalar veya ekonomi düzeyinde rekabet gücünün ölçülmesi zor ve tartışmalı bir konudur. Konunun zorluğu, rekabet gücünün etkileyen/belirleyen unsurların bir kısmının (ürün kalitesi, yenilik gücü, tüketici ihtiyaçlarına cevap verebilme kapasitesi, iş gücü piyasası üzerindeki kısıtlamalar vb.) nesnel olarak ölçülmesinin neredeyse imkansız olmasından, tartışmalı olması ise yine değerlendirmelerin öznellikten uzak olmamasındandır. Bununla birlikte, değişik rekabet gücü tanımlarına göre belirli endeksler üretilebilmektedir. Konu ile ilgili karmaşanın bir sebebi de rekabet gücü konusunun birçok disiplinin ilgi alanına girmesi nedeniyle tek bir kuramsal temelin bulunmaması olduğu öne sürülmektedir.⁴⁸

Klasik iktisatçılardan Adam Smith, ülkeler arasındaki dış ticaretin nedenini “Mutlak Üstünlükler Kuramı” ile açıklamıştır. Bu kurama göre, iki ülke arasındaki ticaretin nedeni bu ülkelerin dış ticarete konu olan farklı malların üretiminde mutlak üstünlüğe sahip olmaları diğer bir ifade ile diğer ülkeye göre daha düşük maliyetlerle üretebilmeleridir. Bu çerçevede bir malı daha ucuza üreten bir ülke bu malı ihraç edecek, başka bir ülkenin kendisinden daha ucuza ürettiği diğer bir malı ithal edecektir. Bunun sonucunda her ülke

⁴⁷ GÖKMENOĞLU - AKAL – ALTUNIŞIK, REKABET DERGİSİ: Ulusal Rekabet Gücünü Belirleyen Faktörler Üzerine Değerlendirmeler, Sayı/Number: 4, Ekim/October 2012, s.

⁴⁸ ADIGÜZEL M. (2011); “ Uluslararası rekabet gücü belirleyici faktörler ve ölçülmesi, Türkiye bağlamında bir değerlendirme, Nobel Yayınevi, Ankara, s. 185

mutlak üstünlüğe sahip olduğu ve daha ucuza ürettiği malların üretiminde uzmanlaşacaktır. Bu uzmanlaşma kaynakların etkin ve verimlikullanılmasını sağlayacaktır.⁴⁹

Bu bağlamda dış ticaret, kaynakların verimli olduğu alanlarda istihdam edilmelerini sağlayarak ülkenin üretim olanaklarını arttıracaktır.⁵⁰

Ricardo'nun ortaya koyduğu klasik Karşılaştırmalı Üstünlükler Kuramına göre bir ülkenin faktör birikimi onun rekabetçiliğini belirlemektedir. Bu teoriye göre emek yönünden zengin bir ülke, emek yoğun endüstrilerde ve alanlarda, sermaye yoğun bir ülke ise sermaye yoğun endüstri ve alanlarda ihtisaslaşacaktır. Ülkelerin rekabet üstünlükleri de bu çerçevede oluşacaktır. Bu teori içerisinde ne rekabet gücü, ne de teknoloji bağımsız bir konu olarak yer almıştır. Emek-değer teorisini temel alan Ricardo, karşılaştırmalı üstünlüğü (farklı teknolojik yeteneklerin bir sonucu olarak) ülkeler arasındaki emek verimliliği farkına dayandırmaktadır.⁵¹

Bir ülke hiçbir mal üretiminde mutlak üstünlüğe sahip değilse, diğer bir ifade ile hiçbir malı diğer ülkelerden daha ucuza üretemiyorsa yurtdışına mal satamayacak mıdır? Adam Smith'in Mutlak Üstünlükler Kuramı'na göre bu ülke ihracat yapamayacak, yurtdışına mal satamayacaktır. Buna karşılık yine klasik iktisatçılardan David Ricardo'nun geliştirdiği "Karşılaştırmalı Üstünlükler Kuramı"na göre ülkeler arasındaki dış ticaret malların üretimindeki mutlak üstünlüklerden değil karşılaştırmalı üstünlüklerden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle bir ülke hiçbir malda mutlak üstünlüğe sahip olmamasına rağmen karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu mallar ihraç edebilecektir. David Ricardo "On the Principle of Political Economy and Taxation" adlı eserinde (1817) İngiltere ile Portekiz arasındaki tekstil ve şarap ticareti örneğiyle bunu açıklamış, dış ticaretin nedenlerini ve kazançlarını ortaya koymuştur.⁵²

Mutlak Üstünlükler Kuramı "emek-değer" teorisine dayanmaktadır. Üretimde kullanılan tek üretim faktörü emektir. Ülkeler arasında ticaretin olabilmesi için, ülkelerin üretiminde

⁴⁹ ADIGÜZEL M.; Küresel Rekabet Gücü: Türkiye için Sistematik ve Eklektik bir Yaklaşım, Nobel Yayınları, Ankara, 2011, s.31

⁵⁰ ADIGÜZEL M.; a.g.e. s.32

⁵¹ ADIGÜZEL M.; a.g.e. s.21

⁵² ADIGÜZEL M.; a.g.e. s.33

mutlak üstünlüğe sahip oldukları malların olması gerekmektedir. Örneğin iki ülkeli bir modelde bir ülke her iki malın üretiminde mutlak üstünlüğe sahip ise her iki malı da daha ucuza ürettiğinden dış ticaret olmayacaktır. Mutlak Üstünlükler Kuramının dış ticareti açıklamaktaki bu yetersizliği yine klasik iktisatçılardan David Ricardo'nun "Karşılaştırmalı Üstünlükler Kuramı" ile giderilmiştir.⁵³

Bir ülkenin dış ticarete rekabet avantajına sahip olduğu ürünün tespit edilmesine yönelik çeşitli yöntemler vardır. Bu konuda en bilinen yöntemlerden biri Adam Smith'in mutlak üstünlük ve David Ricardo'nun karşılaştırmalı üstünlük yaklaşımlarıdır (Aydın vd, 2010: 64). Takip eden yıllarda, Balassa (1965) açıklanmış karşılaştırmalı üstünlük (revealed comparative advantage-RCA) kavramı geliştirmiş ve uluslararası rekabet gücünü dış ticaret göstergeleri ile açıklayan en sık kullanılan yöntemlerden biri haline gelmiştir.⁵⁴

Uluslararası ticaret doğası gereği işbölümü ve uzmanlaşmayı doğurarak, ülkeleri üstün oldukları mallarda uzmanlaşmaya yönlendirmektedir. Uluslararası ticaret teorilerinin bilimsel ilk adımlarını atan Adam Smith, uluslararası ticareti mutlak üstünlüklere dayalı bir modelle açıklamaktadır. Bir birim emek ile aynı maldan daha fazla ürün üretebilen ülke, söz konusu malda mutlak üstünlüğe sahip olmaktadır. Buna göre, ülkeler mutlak olarak üstün oldukları yani diğer ülkeye kıyasla daha ucuza ürettikleri malın üretiminde uzmanlaşarak, bu malı ihraç etmelidir. Ülke mutlak dezavantaja sahip olmadığı malı ise, üretmekten vazgeçerek dışarıdan ithal etmelidir; böylece verimlilik ve refah dünya çapında yükselecektir (Smith, 2004). David Ricardo ise, mutlak üstünlükler teorisinin bir ülkenin iki malın üretiminde de mutlak olarak üstünlüğe sahip olduğu durumda Smith'in görüşlerinin uluslararası ticareti açıklamakta yetersiz kaldığını ve mutlak üstünlüklerin uluslararası ticareti kısıtladığını ileri sürmektedir. Bu durumda Ricardo, ülkelerin göreceli olarak üstün oldukları malın üretiminde uzmanlaşarak, söz konusu malı ihraç ve diğer malı da karşı ülkeden ithal ettiğinde, her iki ülkenin de daha kazançlı çıkacağını öngördüğü Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisini geliştirmiştir (Ricardo, 1817: 85-103). Bu teorilerin

⁵³ADIGÜZEL M.; Küresel Rekabet Gücü: Türkiye için Sistemik ve Eklektik bir Yaklaşım, Nobel Yayınları, Ankara, 2011, s.33

⁵⁴YALÇINKAYA M.H., ÇILBANT C., ERTAŞ F., HARTOĞLU D. (2014): AÇIKLANMIŞ KARŞILAŞTIRMALI ÜSTÜNLÜKLER EKSENİNDE REKABET GÜCÜNÜN ANALİZİ: TÜRK-ÇİN DIŞ TİCARETİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA. Bandırma Onyedil Eylül Üniversitesi, s. 44

geçerliliği ise, iki mallı ve iki faktörlü statik bir dünyada maliyet ve değerin sadece emek tarafından belirlendiği; ülkeler arasında üretim faktörlerinin hareketsiz, faktör yoğunluklarının farklı, üretim fonksiyonları yani teknolojinin aynı ve ekonominin tam istihdamda olduğu varsayımlarına dayandırılmıştır.⁵⁵

The Wealth of Nations (1776) adlı eseriyle büyük bir çılgır açan Adam Smith'e göre iki ülke arasındaki iki ürünlü ticaret modeli, ülkelerin sahip oldukları mutlak üstünlüklere göre gerçekleşir (Theory of Absolute Advantages). Buna göre her iki ülke de emek-değer teorisi yaklaşımınca, diğerine göre daha verimli (düşük maliyetli) olduğu ürünün üretiminde uzmanlaşarak bu ürünleri ihraç edecek, verimsiz olduğu ürünün üretimini karşı tarafa bırakarak bu ürünü de ithal edecektir. Dolayısıyla, bu yolla kaynaklar daha etkin biçimde kullanılacağından ve daha fazla çıktı düzeyine ulaşacağından her iki ülkenin de refahı artmış olacaktır. Ancak, iki ülke ve iki ürün modeline göre kurulan teori bir ülkenin diğerine göre her iki üründe de mutlak üstünlüğe sahip olduğu durumu açıklamamaktadır. Teorideki bu eksiklik ise Smith'den yaklaşık kırk yıl sonra David Ricardo tarafından giderilmiştir. David Ricardo On The Principles of Political Economy and Taxation (1817) adlı eserinin VII. (On Foreign Trade) bölümünde mutlak üstünlüklere ilişkin analizleri geliştirerek Klasik Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi'ni (Theory of Comparative Advantages) ortaya atmıştır. Ricardo'ya göre uluslararası ticareti mutlak üstünlüklere dayandırmaya gerek yoktur. Böyle bir yaklaşım teorinin kapsamını daraltmaktadır. Ricardo'nun karşılaştırmalı üstünlükler prensibine göre, bir ülke diğer ülkeye göre her iki ürünün üretiminde de mutlak olarak dezavantaja sahip olsa dahi belirli şartlar altında dış ticaret gerçekleştirdiğinde her iki ülke de ticaretten kazançlı çıkabilecektir. Öyle ki; mutlak olarak her iki üründe de dezavantajlı durumda olan ülke karşılaştırmalı olarak daha az verimsiz olduğu olanda uzmanlaşırken, diğer ülke de karşılaştırmalı olarak daha yüksek verime sahip olduğu alanda uzmanlaşacaktır. Ricardo'nun geliştirdiği karşılaştırmalı üstünlükler teorisi, belirli şartlar altında hala geçerliliğini sürdürmektedir. Ancak teorinin en önemli eksikliği, ülkeler arasında dış ticaretin en önemli nedeni sayılan emeğin verim farklılıklarının nereden kaynaklandığını açıklamamış olmasıdır. Bu eksiklik İsveçli iktisatçılar Eli F. Heckscher ve

⁵⁵ AKGÜN GÜNGÖR, G. (2014): "Türkiye İmalat Sanayinin Uluslararası Ticarete Karşılaştırmalı Üstünlükleri ve Rekabet Gücü Göstergeleri", Finans Politik & Ekonomik Yorumlar, s 46

Bertil Ohlin tarafından giderilerek karşılaştırmalı üstünlükler teorisi modern bir yapıya kavuşturulmuştur. Her ülke karşılaştırmalı olarak üstün olduğu ürünlerin üretiminde uzmanlaşır ve bu ürünlerin ihtiyaç fazlası olan kısmını ihraç ederken, karşılaştırmalı olarak dezavantajlı olduğu ürünlerin üretiminden ise vazgeçer ve ihtiyacı olan bu ürünleri diğer ülkelerden ithal eder.⁵⁶

2.2. Dünya Ekonomik Formumu Global Rekabet Gücü Endeksi

WEF, raporlarında uluslararası kaynaklardan elde edilen nicel göstergelerden ve Yönetici Görüşü Anketi verilerinden elde edilen nitel göstergelerden yararlanmaktadır. Nicel göstergeler, ülkelerin enflasyon oranı, kamu borcu ve internet erişim oranı gibi verilerine ilişkin göstergelerdir. Nitel göstergeler ise, yargı bağımsızlığı, yolsuzluğun varlığı gibi kurumsal faktörlere ilişkin bilgiler olup bu konularda şirket yöneticileriyle yapılan anket çalışmaları sonucunda elde edilmektedirler.⁵⁷

GCI, ulusal rekabetçilik konusunda mikroekonomik ve makroekonomik durumu kapsamlı şekilde analiz eden bir yapıya sahiptir ve üç temel prensibe dayanmaktadır. Bu prensipler şöyle sıralanabilir; 1) Rekabet gücünün belirleyicileri komplekstir ve rekabet gücü ölçümü 12 ana başlık altında yapılır. 2) Ekonomik kalkınma, başarılı gelişmenin dinamik bir sürecidir ve üç safhadan oluşmaktadır. Bu safhalar; Faktör Temelli Gelişim Aşaması, Verimlilik Temelli Gelişim Aşaması ve Yenilikçilik Temelli Gelişim Aşamasıdır. 3) Ekonomiler, bir safhadan daha gelişmiş diğer safhaya geçerek gelişirler (WEF, 2012). GCI, kısa ve uzun vadeli olarak ülkeleri kurumsal ve politik yönden değerlendirmektedir. Endeksin hesaplanmasında 12 bileşenin ve birbirini tamamlayan verilerin oluşturduğu üç temel faktörden yararlanılmaktadır. Şekil 1’de küresel rekabetin belirleyici unsurları görülmektedir. Birinci temel faktör “Temel Gereksinimler”dir ve Kurumlar, Altyapı, Makroekonomik Çevre ile Sağlık ve Temel Eğitim’e ait veriler bir araya getirilerek oluşturulmaktadır. İkincisi ise “Verimlilik Artırıcı Faktörler”dir ve Yüksek Öğrenim ve

⁵⁶ ALTAY H. (2008): Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi Kapsamında Türk Endüstrilerinin Avrupa Birliği (15) Pazarındaki Rekabet Gücü Düzeylerinin İncelenmesi: 1995-2007. Dülüpınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 21, 219-220

⁵⁷ OVALI, S. (2014): “Küresel Rekabet Gücü Açısından Türkiye’nin Konumu Üzerine bir Değerlendirme”, International Journal of Economic and Administrative Studies, Sayı: 13, s. 19

Mesleki Eğitim, Mal Piyasasının Etkinliği, İşgücü Piyasasının Etkinliği, Finansal Piyasanın Gelişmişliği, Teknolojik Hazırlık ve Piyasanın Büyüklüğü verilerinin birleşimi şeklinde hesaplanmaktadır. Son faktör ise İş Piyasasının Gelişmişlik Düzeyi ve Yenilikçiğe ait verileri kapsayan “Yenilikçilik ve Çeşitlilik Faktörleri”dir.⁵⁸

2011-2012 Dünya Rekabet Gücü Raporunda WEF’in rekabet gücünü ölçmekte kullandığı Küresel Rekabet Gücü Endeksi (Global Competitiveness Index) Tablo-1’de gösterilen üç temel gruba bölünmüş on iki unsurdan oluşmaktadır. Her bir unsur ya büyük uluslararası kaynaklardan ya da WEF’in düzenlediği Yönetici Fikir Anketi’nden (Executive Opinion Survey) derlenen göstergelerden oluşmaktadır.⁵⁹

Tablo 2Dünya Ekonomik Forumuna Göre Üç Temel Grup

Unsur	Grup
Kurumlar	Temel Gereksinimler
Altyapı	
Makroekonomik İstikrar	
Sağlık ve Temel Eğitim	
Yüksek Eğitim ve Öğretim	Etkinlik Arttırıcılar
Ürün Pazar Etkinliği	
İşgücü Pazar Etkinliği	
Finansal Piyasa Etkinliği	
Teknolojik Hazırlık	
Piyasa Boyutu	
İş Sofistikasyonu	
Yenilik	Yenilik ve Sofistikasyon Faktörleri

Kaynak: WEF 2011, s.9⁶⁰

Uluslararası rekabet gücünü 1979’dan bu yana düzenli olarak ölçen kurumlardan biri olan Dünya Ekonomi Forumu (WEF), günümüzde 142 ülke için ölçüm yapmaktadır. Rekabet gücünü bir ülkenin verimlilik düzeyini belirleyen kurumların, politikaların ve faktörlerin

⁵⁸ OVALI, S. (2014): “Küresel Rekabet Gücü Açısından Türkiye’nin Konumu Üzerine bir Değerlendirme”, International Journal of Economic and Administrative Studies, Sayı: 13, s. 20

⁵⁹ GÖKMENOĞLU, S.M., AKAL, M. ve ALTUNIŞIK, R. (2012): “Ulusal Rekabet Gücünü Belirleyen Faktörler Üzerine Değerlendirmeler”, **Rekabet Dergisi**, Sayı/Number: 4, s. 26

⁶⁰ GÖKMENOĞLU, S.M., AKAL, M. ve ALTUNIŞIK, R. (2012): “Ulusal Rekabet Gücünü Belirleyen Faktörler Üzerine Değerlendirmeler”, **Rekabet Dergisi**, Sayı/Number: 4, s. 27

bütünü olarak gören forum yöneticilere ve politika uygulayıcılara ileri düzey rekabet gücüne sahip olabilmenin önündeki engelleri tanımlayabilecek bir ölçüm aracı sunmak ve böylece bu engellerin üstesinden gelebilecek stratejilerin oluşturulmasını teşvik etmeyi amaç edinmiştir.⁶¹

Dünya Ekonomik Forumu “Küresel Rekabet Gücü Raporu”nu hazırlarken iki farklı endeks oluşturmuş ve ulusal rekabet gücünü farklı açılardan inceleyerek, hem politikacılara, ve hem de iş adamlarına farklı perspektifler sunma yoluna seçmiştir. Son üç yıldır küresel rekabet gücü raporuna dahil edilen “Kalkınma Rekabet Gücü Endeksi- Growth Competitiveness Index” dünya ekonomisinin kısa ve orta vadede nasıl sürdürülebilir kalkınmayı yakalayabileceğini ortaya koymaya çalışmaktadır. Kalkınmayı etkileyen faktörler hem ekonomik teoriden yararlanılarak hazırlanmış, hem de politikacıların uzun yıllar edindikleri deneyim sonrasında gerekli olduğunu düşündükleri faktörlerden hareket edilmiş ve diğer kurumsal faktörler de dikkatlice incelenmiştir.⁶²

Dünya Ekonomik Forumu’nun ‘2015 Küresel Rekabet Raporu’nda Bosna Hersek 140 ülke içinde 3,8 puanla 107. sırada yer almıştır. Önceki raporda 3,7 puanla 111. sırada yer almıştır.⁶³

2.3. Uluslararası Yönetim Geliştirme Enstitüsü

IMD şirketlerin rekabet edebilmelerini sağlayan çevre koşullarını oluşturabilme ve sürdürebilme düzeylerine göre ülkeleri analiz eder ve bu analiz sonuçlarına göre ülkeleri sıralar. Buna göre küresel rekabet gücü büyük ölçüde ülkenin sürdürülebilir bir şekilde katma değer üretmesini sağlayan ortam oluşturma yeteneğine dayanır. IMD’ye göre ülkelerin rekabet güçleri sadece GSYİH ve verimlilik düzeyleri değerlendirilerek ölçülemez çünkü işletmeler aynı zamanda ülkelerin içinde bulundukları politik, sosyal ve kültürel durumlarla da başa çıkmak zorundadırlar. Bundan dolayı ülkeler şirketlerin rekabet

⁶¹ GÖKMENOĞLU - AKAL – ALTUNIŞIK, REKABET DERGİSİ: Ulusal Rekabet Gücünü Belirleyen Faktörler Üzerine Değerlendirmeler, Sayı/Number: 4, Ekim/October 2012, s. 26

⁶² Çivi, E , Erol, İ , İnanlı, T , D. Erol, E . (2015). The Power of International Competition:Different Views. AİBÜ - İİBF Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, s.12

⁶³ <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2015-2016/competitiveness-rankings/>

edebilirliklerini sağlayacak en etkin yapısal, kurumsal düzenlemeleri ve politik çevreyi sağlamak zorundadırlar.⁶⁴

Uluslararası Yönetim Geliştirme Merkezinin hazırlamış olduğu Dünya Rekabet Yıllığında 2006 yılı için 61 ülke ve ekonomik birlik değerlendirme kapsamına alınmıştır. 2006 yılı için ilk üç sırayı Amerika Birleşik Devleti, Hong Kong ve Singapur almaktadır. Ülkemiz 2006 indeksinde toplam 61 ülke ve ekonomik topluluk arasında 51'nci sıradadır. Türkiye 2005 yılında 48'inci sırada yer almaktaydı (<http://www02.imd.ch/wcc/>, 06.05.2006).⁶⁵

Yönetim Geliştirme Örgütü (Institute of Management Development) tarafından hazırlanan Dünya Rekabet Gücü Yıllığının hazırlanmasındaki ana amaç, ülke yapılarının ve pazar koşullarının işletmelerin rekabet güçlerini arttırmasında ve sürdürülebilir konuma gelmesindeki katkısı ortaya çıkarmak ve rekabet gücü açısından ülkeler arası karşılaştırmalar yapmaktır. İşletmelerin ülkenin politik, kültürel ve eğitim yapısıyla yakın ilişkide olması ve buralardan kaynaklanan problemlerden etkilenmesi sonucu aynı kurum tarafından benzer bir çalışmanın yapılmasına karar verilmiştir³⁸. Yönetim Geliştirme Örgütüne göre piyasalarda rekabet eden işletmelerdir (özel ya da kamu). Bu işletmelerin sağlıklı ortamda rekabet etmeleri için gerekli ortamı yaratan da devletlerdir.⁶⁶

Merkezi İsviçre'nin Lozan kentinde bulunan Uluslararası Yönetim Geliştirme Merkezi (International Institute for Management Development – IMD) her yıl Dünya Rekabet Yıllığı (World Competitiveness Yearbook) adıyla bir rapor yayınlamaktadır. IMD'ye göre bir ülkenin rekabet gücü GSYİH ve verimliliğe indirenemez zira ülkedeki firmalar rekabet güçlerini arttırmak için ekonomik faktörlerin yanı sıra ülkelerinin içinde bulunduğu siyasi, kültürel ve eğitim ortamıyla da başa çıkmak zorundadırlar. Ülkelerin rekabet gücü ülke içindeki firmaların rekabet gücünün toplamından oluşur. IMD'ye göre, firmaların rekabet gücünü birebir ölçmek olanağı olmadığından rekabet gücünü etkileyen faktörler belirlenir ve ölçülür. Bu itibarla IMD, yaptığı analiz ile ülkelerin katma değer oluşturma ve bunu

⁶⁴KIRANKABEŞ, M.C. (2006): Küresel Rekabet Gücü Boyutunda AB Ülkeleri ile Türkiye'nin Karşılaştırmalı Analizi, Dülüpınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, s.238

⁶⁵ KIRANKABEŞ, M.C. (2006): Küresel Rekabet Gücü Boyutunda AB Ülkeleri ile Türkiye'nin Karşılaştırmalı Analizi, Dülüpınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, s.238

⁶⁶Çivi, E , Erol, İ , İnanlı, T , D. Erol, E . (2015). The Power of International Competition:Different Views. AİBÜ - İİBF Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, s.15

sürdürme kabiliyetlerini ve dolayısıyla firmaların rekabet gücünü sıralar. Buna göre rekabet gücü büyük bir ölçüde bir ülkenin sürdürülebilir bir şekilde katma değer üretmesini sağlayan bir ortam oluşturması yeteneğine dayanır. Rekabet gücü yalnızca günümüzün bir meselesi değildir; uzun vadede üzerinde önemle durulması gereken bir konudur. Uzun vadede bir ülkenin rekabet gücünü artırması ve muhafaza edebilmesi için eğitim, değer sistemleri ve bireylerin motivasyonu gibi faktörlerde rakiplere kıyasla iyi ve üstün bir konumda olunması gereklidir.⁶⁷

IMD Modeline göre rekabet gücünü artıran bir ortamın oluşmasını sağlayan dört faktör söz konusudur.⁶⁸

- Yakınlık ekonomisi ve global ekonomi
- Çekişlilik ve saldırganlık
- Varlıklar ve süreçler
- Bireysel düzeyde risk alma ve sosyal dayanışma

2.4. Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler (AKÜ)

Uluslararası ticarete bir ülkenin, ticarete konu sektörde karşılaştırmalı üstünlüklere sahip olması, rekabet gücünü elde ettiğini göstermektedir. Bu süreçte rekabet gücünü kaybetmesi, karşılaştırmalı üstünlükleri kaybetmesi demektir. Rekabet gücü dolayısıyla karşılaştırmalı üstünlüklerin belirlenmesinde çeşitli ölçüm yöntemleri kullanılmaktadır. Ancak bu yöntemlerin hepsi ülkelerin ihracat ve ithalat değerlerini dikkate alarak bir indeks oluşturan Balassa tarafından ortaya atılan yöntemden türetilmiştir.⁶⁹

Bir ülkenin diğer ülke veya ülke gruplarına karşı karşılaştırmalı üstünlüğünü belirlemenin, daha doğru bir ifade ile karşılaştırmalı üstünlükleri belirleyen fiyat ve fiyat dışı

⁶⁷ ADIGÜZEL M. (2011); “ Uluslararası rekabet gücü belirleyici faktörler ve ölçülmesi, Türkiye bağlamında bir değerlendirme, Nobel Yayınevi, Ankara, s. 201

⁶⁸ AKTAN C.C., VURAL İ.Y. (2004): Rekabet gücü ve rekabet stratejileri, TİSK yayınları, Cilt II, Ankara. s.80

⁶⁹ AKGÜN GÜNGÖR, G. (2014): “Türkiye İmalat Sanayinin Uluslararası Ticarete Karşılaştırmalı Üstünlükleri ve Rekabet Gücü Göstergeleri”, Finans Politik & Ekonomik Yorumlar, s 49.

değişkenlerin, çok sayıda ülke ve çok sayıda ürün yönünden ölçülmesinin zorluğu nedeniyle, karşılaştırmalı üstünlüklerin hesaplanmasında, ticaret öncesi değil ticaret sonrası verilere dayalı hesaplama yapmak gerekli olmaktadır. Bu yönde ilk adım Liesner (1958) tarafından atılmış olmasına karşın, en sık kullanılan Balassa'nın AKÜ indeksidir. Balassa'nın (1965) AKÜ yaklaşımı, karşılaştırmalı üstünlüğün gerçek biçiminin, ticaret sonrası verilerden gözlemlenebileceğini varsaymaktadır. Balassa, bir ülkenin belli bir mal ya da endüstri ticaretinde karşılaştırmalı üstünlüğünü ölçmek için, bu mal ya da endüstrinin toplam dünya ihracatındaki payının, ülkenin toplam ihracatındaki payına oranını veren bir indeks oluşturmuştur. Buradaki amaç, karşılaştırmalı üstünlüğün altında yatan kaynakları belirlemekten çok, ülkenin karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olup olmadığının belirlenebilmesidir.⁷⁰

Bu amaçla ortaya atılmış pek çok alternatif AKÜ indeksi ve bu indekslerin özelliklerini analiz eden pek çok çalışma bulunmaktadır. Söz konusu çalışmalar arasında; Hillman (1980), Bowen (1983), Ballance (1985), Yeats (1985), Kojima (1970), Kunitomo (1977), Vollrath (1987; 1989) sayılabilir.⁷¹

Bu yöndeki çalışmaların en önemlilerinden biri Vollrath'a (1991) aittir. Yukarıda tanımlanan AKÜ indeksini sadece ihracatı hesaba aldığı ve ithalat düzeyini ihmal ettiği için eleştiren Vollrath'a (1991) göre indeksin hesaplanmasında, ihracat ve ithalat verileri ile net ticaret etkisi hesaba katılmalıdır. Açıklanmış karşılaştırmalı üstünlüklere yönelik üç alternatif tanımlama yapan Vollrath, ihracat kadar ithalatı da kapsayan ilk göstergeyi göreceli ticaret avantajı (RTA) olarak tanımlamıştır. Söz konusu indeks, Balassa indeksine eşit olan göreceli ihracat avantajı (RXA) ile göreceli ithalat avantajı (RMA) arasındaki fark olarak hesaplanmaktadır. Söz konusu formülasyonlar aşağıdaki gibi gösterilebilir:

$$RXA_{ij} = (X_{ij} / X_{nj}) / (X_{ir} / X_{nr})$$

$$RMA_{ij} = (M_{ij} / M_{nj}) / (M_{ir} / M_{nr})$$

⁷⁰ÇAKMAK, A.Ö. (2005): "Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler ve Rekabet Gücü: Türkiye Tekstil ve Hazır Giyim Endüstrisi Üzerine Bir Uygulama," Ege Academic Review, Ege University Faculty of Economics and Administrative Sciences, vol. 5(1), pages 65-76.

⁷¹ÇAKMAK, A.Ö. (2005): "Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler ve Rekabet Gücü: Türkiye Tekstil ve Hazır Giyim Endüstrisi Üzerine Bir Uygulama," Ege Academic Review, Ege University Faculty of Economics and Administrative Sciences, vol. 5(1), pages 65-76. s.70

$$RTA_{ij} = RXA_{ij} - RMA_{ij}$$

$$RC_{ij} = \ln(RXA_{ij}) - \ln(RMA_{ij})$$

Burada,

RTA_{ij} = j ülkesinin i malında görelî ticaret avantajını

RXA_{ij} = j ülkesinin i malında görelî ihracat avantajını

RMA_{ij} = j ülkesinin i malında görelî ithalat avantajını

RC_{ij} = j ülkesinin i malında görelî rekabet üstünlüğü indeksini

X = ihracat

M = ithalat

n = geri kalan tüm mallar

r = dünyanın geri kalanını göstermektedir.⁷²

Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler (RCA) Endeksi ilk kez Lisner tarafından geliştirilmiş olsa da, endeksin popüler hale gelmesi Balassa'nın geliştirici çalışmaları sonucunda gerçekleşmiştir. Balassa (1965)'ya göre ülkeler arasındaki karşılaştırmalı üstünlükleri belirleyen birçok faktör bulunmaktadır. Hatta bu faktörlerin bazıları daha etkin iken bazıları da karşılaştırmalı üstünlüklerin belirlenmesinde nispeten daha zayıf kalmaktadır. Bu etkinlik ve zayıflığa bağlı olarak da bu faktörlerin ölçülebilmesi zorlaşmaktadır. Bu açıdan Balassa, gözlemlenebilir ya da gözlemlenmiş ticari ilişkileri temel alıp ölçülen karşılaştırmalı üstünlüğü “Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler” olarak adlandırmıştır. Endeks temel olarak, ülkeler arasında gerçekleştirilen

⁷²ÇAKMAK A.Ö. (2005): "Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler ve Rekabet Gücü: Türkiye Tekstil ve Hazır Giyim Endüstrisi Üzerine Bir Uygulama," Ege Academic Review, Ege University Faculty of Economics and Administrative Sciences, vol. 5(1), pages 65-76. s.70

ticaret sonrası verilerine dayandırıldığından ülkeler arasında karşılaştırmalı üstünlüklere yansıyan nispi fiyatların olduğu kadar fiyat dışı faktörlerin de etkisini içerir.⁷³

Uluslararası rekabet gücünün ölçen yöntemler sektörel ve küresel düzeyde olmak üzere iki temel kategoriye ayrılabilir. Uluslararası rekabet gücünün sektörel düzeyde ölçümü yapılırken dış ticaret verileri (sektörün ihracat-ithalat oranı, piyasa payı, ihracat performansı) esas alınırken rekabet gücü ölçümlenebilmektedir. Sektörel düzeyde rekabeti ölçen pek çok yöntem ve endeks olmasına rağmen en çok kullanılan; Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler (Revealed Comparative Advantages) olarak adlandırılan ve Bela Balassa tarafından geliştirilip daha sonra Vollrath gibi pek çok iktisatçı tarafından yorumlanarak farklı versiyonları oluşturulan yöntemdir. Küresel düzeyde rekabet gücünü ölçen çalışmalarda ise, uluslararası rekabet gücünü belirlemek için bir çok kriter bulunmaktadır. Ülkelerin rekabet güçlerini ölçme konusunda geçerli ve güvenilir çalışmalar yapan iki kuruluş bulunmaktadır. Ülkelerin rekabet gücünü ölçülmesinden bu çalışmaları yapan kuruluşlar 'Dünya Ekonomik Forumu' ile 'Uluslararası Yönetim Geliştirme Enstitüsü' olarak bilinmektedir.⁷⁴

Vollrath (1991) Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler'in hesaplanabilmesine yönelik üç alternatif yöntem ileri sürmüştür. Bunlardan ilki, ihracat verileriyle olduğu kadar ithalat verileriyle de açıklanan Nispi Ticaret Avantajı (Relative Trade Advantage) RTA'dır. RTA, Balassa'nın endeksine denk sayılan Nispi İhracat Avantajı (Relative Export Advantage) RXA ve yine Balassa Endeksi'nin benzeri olan Nispi İthalat Avantajı (Relative Import Advantage) RMA' arasındaki fark olarak belirlenmiştir. Vollrath geliştirdiği endeksler içerisinde kullanım açısından en uygun endeksin "lnRXA" endeksi olduğunu belirtmiştir. Zira bu endeksin hem asimetri sorununu aşması hem de benzer faktör yoğunluğuna sahip

⁷³ ALTAY H. (2008): Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi Kapsamında Türk Endüstrilerinin Avrupa Birliği (15) Pazarındaki Rekabet Gücü Düzeylerinin İncelenmesi: 1995-2007. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 21, 224-225

⁷⁴ ALTAY, 2006:57-

rakip ülkelerin aynı hedef pazarda ihracat performanslarına bağlı olarak rekabet güçlerinin kıyaslanmasına olanak tanınması geniş kullanım alanı bulmasına neden olmaktadır.⁷⁵

AKÜ yaklaşımı daha sonra Balassa tarafından geliştirilmiş ve yaygın şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Balassa tarafından önerilen ölçüt, aşağıdaki gibi formüle edilebilir:

$$AKÜ_{ij} = (X_{ij}/X_{it}) / (X_{wj}/X_{wt})$$

X_{ij} : i ülkesinin j malı ihracatı,

X_{it} : i ülkesinin toplam ihracatı,

X_{wj} : diğer ülkelerin j malı ihracatı

X_{wt} : diğer ülkelerin toplam ihracatı

olarak gösterilmektedir. Balassa tarafından geliştirilmiş bu formülde, bir endüstrideki ihracatın ülkenin toplam ihracatı içindeki payı hesaplanıp, aynı endüstrideki dünya ihracatının toplam dünya ihracatı içindeki payına oranlanmaktadır.⁷⁶

⁷⁵ ALTAY H. (2008): Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi Kapsamında Türk Endüstrilerinin Avrupa Birliği (15) Pazarındaki Rekabet Gücü Düzeylerinin İncelenmesi: 1995-2007. Dülüpınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 21, 226

⁷⁶ ATİK, H. (2005). Yenilik ve Ulusal Rekabet Gücü, Ankara: Detay Yayınları. s.63

3. BOSNA HERSEK EKONOMİSİ VE DIŞ TİCARETİ

3.1. Bosna Hersek Ekonomisinin genel bilgileri

Bosna Hersek bir Güney Doğu Avrupa ülkesi olup Adriatik Denizi'ne kıyısı bulunmaktadır. Doğu sınırında Sırbistan ve Karadağ, kuzey ve batı sınırında Hırvatistan yer almaktadır. İhracatını mineral yakıtlar, alüminyum, demir ve çelik, odun, mobilya, aydınlatma araçları gibi endüstriyel ürünler de dahil olmak üzere doğal kaynaklar ve katma değeri düşük olan mallar oluşturmaktadır. İhracatın büyük çoğunluğu Avrupa Birliği ülkelerine yapılmakta olup önemli bir kısmı CEFTA (Central European Free Trade Agreement –Orta Avrupa Serbest Ticaret Anlaşması) bölgesindeki ülkelere yapılmaktadır. Enerji ve katma değeri yüksek olan ithal ürünler büyük dış ticaret açığına sebep olmaktadır. Bosna Hersek henüz DTÖ (Dünya Ticaret Örgütü) üyes değildir. Fakat Orta Avrupa Serbest Ticaret Anlaşması ve AB Serbest Ticaret Anlaşmasına katılarak bölgedeki entegrasyonunu arttırmıştır. Ancak düşük verimlilik, ticareti engelleyen idari, kısıtlı finansman erişimi ticaretin gelişmesini engellemektedir.⁷⁷

Bosna Hersek dış borcu 2015 yılı sonu itibariyle 2014 yılına göre 93,7 milyon Euro artarak 4.295,6 milyon Euro olmuştur. 2007 yılından sonra en düşük artışı 2015 yılında %2,23 olarak kaydetmiştir. 'Yeni' dış borcu olarak bilinen borcun (1995 yılından sonra oluşan borç) en büyük kısmı uluslararası finans kuruluşlarına olan borçtur. (Dünya Bankası – IDA ve IBRD, EIB, IMF, European Commission).⁷⁸

⁷⁷ITC by Country report, Bosnia and Herzegovina 05.12.2014.

⁷⁸Bosnia and Herzegovina Ministry of Finance and Treasury (2016): INFORMACIJA O STANJU JAVNE ZADUŽENOSTI BOSNE I HERCEGOVINEs.6

Tablo 3 Bosna Hersek 2006-2015 Yıllar Arası Dış Borcu (000)

YIL	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
BOSNA HERSEK DIŞ BORCU (mil BAM)	4,071.1	3,961.4	4,240.4	5,234.1	6,288.8	6,661.0	7,155.5	7,408.8	8,218.3	8,401.5
BOSNA HERSEK DIŞ BORCU (mil €)	2,081.5	2,025.4	2,168.1	2,676.2	3,215.4	3,405.7	3,658.5	3,788.1	4,201.9	4,295.6

*veriler Bosna Hersek Maliye ve Hazine Bakanlığı'nın 2015 yılı raporundan alınmıştır (Euro verileri 1€ = 1,95583 BAM kurundan tarafımızca hesaplanmıştır)

Finans ve Hazine Bakanlığı'nın verilerine göre Bosna Hersek'in 2015 yılı sonu itibariyle iç borcu 3.535,44 BAM (1807.64 milyon Euro) olmuştur. İç borcu 2015 yılında 2014 yılına göre 237,39 milyon BAM ile artmış.⁷⁹

Bosna Hersek brüt borcu 2015 yılı sonu itibariyle 11.936,93 milyon BAM (6103.25 milyon Euro) olarak hesaplanmış, ve 2014 yılına göre 420,61 milyon BAM (215,05 milyon Euro) ve ya %3,65 artmıştır.⁸⁰ Brüt borcunun GSYİH içindeki payı 2015 yılı için %40,77, 2014 yılında ise bu oran %40,81'dir. Toplam mal ve hizmet ihracatı içinde dış borcunun payı %85,74, 2014 yılında ise bu oran %88,78'dir.⁸¹ Kamu borcunun GSYİH içindeki payı ilerleyen yıllarda düşeceği tahmin edilmekte olup bu oranın 2016 yılında 41,7, 2017 yılında %38,3 ve 2018 yılında da %33 olacağı düşünülmektedir.⁸²

Moody's Invesotrs'un 26.02.2016 tarihinde Bosna Hersek için verdiği kredi notu B3'tür. Standart & Poor's'un 11.03.2016 tarihinde Bosna Hersek'e verdiği kredi notu ise B'dir.⁸³

⁷⁹ Bosnia and Herzegovina Ministry of Finance and Treasury (2016): INFORMACIJA O STANJU JAVNE ZADUŽENOSTI BOSNE I HERCEGOVINEs.23

⁸⁰ Bosnia and Herzegovina Ministry of Finance and Treasury (2016): INFORMACIJA O STANJU JAVNE ZADUŽENOSTI BOSNE I HERCEGOVINEs.24

⁸¹ Bosnia and Herzegovina Ministry of Finance and Treasury (2016): INFORMACIJA O STANJU JAVNE ZADUŽENOSTI BOSNE I HERCEGOVINEs.26

⁸² ERP (Program Ekonomskog Razvoja – İktisadi Kalkınma Programı) 2016-2018 Yılları için İktisadi Reform Programı (2016), s.35 (file:///C:/Users/Asmir/Downloads/Program_ekonomskih_reformi_za_2016-2018._godinu.pdf)

⁸³ Bosnia and Herzegovina Ministry of Finance and Treasury (2016): INFORMACIJA O STANJU JAVNE ZADUŽENOSTI BOSNE I HERCEGOVINEs.25

2015 yılın sonu itibarıyla işsiz kişi sayısı 537.568'tir. Bir önceki yılda, 2014 yılın Aralık ayında işsiz kişi sayısı 547.134'tür. Ondan önceki yılda, 2013 yılın sonunda ise 553.481 kişidir.⁸⁴Böylece son üç yılda Bosna Hersek'te işsiz kişi sayısının azalma eğiliminde olduğunu ortaya çıkmaktadır.

Baz yıl olarak 2013 yılı kabul edilirse(2013=100) ve 2015 yılın Aralık ayı ile 2014 yılın Aralık ayıyla karşılaştırsak, işsizliğin 1,7 endeks puanla azaldığı fark edilmekte olup işsiz sayısı 9.566 kişi azalmıştır. 2014 yılında GSYİH 2013 yılına göre % 2,10 artarak 27.304 milyon KM olmuştur. Kişi başına düşen GSYİH ise 7.135 KM veya 4.840 USD ve ya 3.648 EUR'dur.⁸⁵

Bosna Hersek'in para birimi Bosna Markası'dır (BAM). Sabit kur politikası uygulanmakta olup döviz kuru 1€= 1,95 KM olacak şekilde Euro'ya sabitlenmiştir. 2013 nüfus sayımlarına göre Bosna Hersek'te 3.531.159 kişi yaşamaktadır.⁸⁶

Sürekli siyasi gelirimler ve kamu yönetiminin işlevsel olmayan mekanizmalardan dolayı savaştan sonraki ilk döneminde stratejik bir iktisadi plan uygulanamamıştır. Eski dönemindeki komuta ekonomisinden serbest piyasaya geçiş süreci başlamıştır.⁸⁷

2008 Haziran ayında Bosna Hersek, İstikrar ve Ortaklık Anlaşmasını (Stabilization and Association Agreement – SAA) Avrupa Birliği ile imzalayarak AB üyeliğine yolunu açmıştır. Avrupa Birliği, genel olarak bakıldığında, uzun zamandır Bosna Hersek'in en önemli ticari ortağı olup son yıllarda ticaretin yarısından fazlası Avrupa Birliği ülkeleri ile gerçekleşmiştir. AB'nin dönemsel genişlemesiyle birlikte, özellikle Bosna Hersek'in ticaret hacminin yüksek olduğu ülkeler (Slovenya, Hırvatistan) ve bir AB adayı olarak Bosna

⁸⁴ Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine (22.02.2016.): Demografija i socijalne statistike, registrirana nezaposlenost u decembru 2015

⁸⁵ Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine (2015): Bruto domaci proizvod prema proizvodnom, dohodovnom i rashodnom pristupu, Sarajevo

⁸⁶POPIS STANOVNIŠTVA, DOMACINSTAVA I STANOVA U BOSNI I HERCEGOVINI, 2013. REZULTATI POPISA, s. 25

⁸⁷OMERBEGOVIĆ-ARAOVIĆ A. (2015): Politička analiza; Novi kapitalistički sistem Bosne i Hercegovine: Reformska agenda i Model društvene koheyije kao instrumenti

Hersek ile AB arasındaki ticaretin oldukça serbestleştirilmesi, Bosna Hersek için Avrupa Birliği'nin önemi yıldan yıla artmaktadır.⁸⁸

2015 yılın ithalatına bakıldığı zaman ilk on ülke içinde altısı AB üyesidir, bunlar Almanya başta olmak üzere, İtalya, Hırvatistan, Slovenya, Avusturya ve Polonya'dır. Bu altı ülkenin Bosna Hersek toplam ithalatı içindeki payı %44,99'dür.

2015 yılın ihracatına bakıldığında ise ilk on ülkeden yedisi AB üyesidir. Bu ülkeler Almanya, İtalya, Hırvatistan, Slovenya, Avusturya, Macaristan ve Hollanda'dır. Bu ülkelerin Bosna Hersek'in ihracatındaki payı %59,85'tir.

Bosna Hersek 2015 yılında 9.215.983.867 KM'lik ihracat gerçekleştirmiş ve 2014 yılına göre 276.138.000 KM tutarında %3,09'luk artış göstermiştir. 2015 yılındaki Bosna Hersek'in ithalatı ise 15.401.936.848 KM olup önceki yıla göre 387.203.289 KM tutarında 2,45%'lik azalma olmuştur. Bu değişimler ihracatın ithalatı karşılama oranına da yansımıştır ve bu oran %59,8 olup 2014 yılına göre %5,68'lik artış göstermiştir. 2015'teki ihracatın artışı ve ithalatın azalması dış ticaret açığının azalmasına sebep olmuştur. 2014 yılına göre %9,68 oranında 663.342.000 KM'lik azalma göstermiştir. 2015 yılındaki dış ticaret açığı 6.185.954.000 KM'tır. Ticaret hacmine göre Bosna Hersek'in en önemli ortağı kesinlikle Avrupa Birliği'dir – toplam ticaretin %69,5 payına sahiptir (%71,2 ihracatı ve %68,5'lik ithalatı). AB pazarına 6.558.899.000 KM değerinde mal ihraç edilmiştir ve 2014 yılına göre %2,1'lik artış gerçekleştirilmiştir. Aynı zamanda ithalat da 10.552.496.000 KM olup önceki yıla göre %1,05 büyümüştür. AB ile ihracatın ithalatı karşılama oranı %62,2 olup dış ticaret açığı 3.993.597.000 KM'dır. Bosna Hersek Avrupa Birliği ülkelerinden Slovakya, İspanya, Lüksemburg ve Estonya ile gerçekleştirdiği ticaret hacmi sayesinde dış ticaret dengesine olumlu katkı sağlamaktadır.⁸⁹

AB'den sonra, Bosna Hersek dış ticaret hacmine göre %15,4 dış ticaret payı ile CEFTA 2006 gelmektedir (%15,5 ihracatı ve %15,4 ithalatı). Bosna Hersek'ten CEFTA pazarına 2015 yılında 1.428.669.000 KM değerinde mal ihraç edilmiş olup 2014 yılına göre

⁸⁸BRKIĆ, S. ve BALIĆ, S. (2014): "Komparativne prednosti Bosne i Hercegovine u trgovini sa glavnim partnerima iz Evropske Unije", Sarajevo Business and Economics, Vol. 33, s. 38

⁸⁹ INFOKOM: Glasnik Vanjskotrgovinske komore BiH, Br.65, Juli 2016. s.4

121.277.000 KM ve ya %0,91'lik artış gerçekleştirilmiştir. CEFTA ülkelerinden ise 2.372.847.000 KM değerinde mal ithal edilmiştir ve 2014 yılın ithalatına göre %5.39 fazladır. İhracatın ve ithalatın değerlerinin böyle olması ihracatın ithalatı karşılama oranı %60,2 ile sonucu vermiştir. Dış ticaret açığı artmış ve 944.177.000 KM olmuştur. 'Diğer ülkeler' grubunda Bosna Hersek için en önemli dış ticaret ortağı Türkiye, ondan sonra Çin'dir. 2015 yılında Türkiye ile olan dış ticaret hacmi 898.5 milyon KM'dir. Türkiye'ye olan ihracatı 354.65 milyon KM ve 2014 yılına kıyasla %51.28 daha yüksektir. Türkiye'den ithalat %7.07'lik artış göstermiş olup 543.7 milyon KM'dir. İhracatın ithalatı karşılama oranı %19 artıp %65.2'2 olmuştur.⁹⁰

Dış ticarete sektörel açıdan bakıldığında zaman 2015 yılında sektörel analizin sonuçlarına göre çoğu sektörün ihracatının arttığı görülmüştür. Önceki seneye göre en yüksek artış 2015 yılında agroendüstriyel sektördedir. Bu sektörde 2014 yılına göre ihracat artışı % 26,97, aynı zamanda ithalatın da artışı % 4,88'dir. Fakat, hesaplamada önceki yıla ait alınan bazın düşük olduğunu da unutmamak gerek, çünkü 2014 yılın Mayıs ayında Bosna Hersek'te yaşanan sel felaketinden dolayı bu sektörün ihracatında büyük düşüş yaşanmıştır. Bu sektörün ithalatı 2.862.796.138 KM, aynı döneme ait ihracatı ise 840.321.246 KM'dir.⁹¹

Çoğu sektörün sürekli yaşanan sorunu olumsuz dengedir. İhracatın ithalatı karşılama oranı bir tek ahşap sektörü ve metal sektöründe olumludur. Dış ticaret sektörel yapısına bakıldığında, 2015 yılın dış ticaret açığının azalmasının sebebi yerel talebin düşüp ithalatın hafif azalmasıdır. Çevredeki ekonomik durumların iyileşmesi, 2014 yılının baz etkisi, dünyadaki düşük fiyatları takip eden Bosna Hersek'teki deflasyon, 2015 yılında Bosna Hersek hafif ekonomi büyümeyi kaydetmiştir. İhracat talebinin ve ihracat odaklı üretim endüstrinin güçlenmesi ilerleyen zamanlarda Bosna Hersek için olumlu ekonomik trendler akışının devamını sağlayabilecektir.⁹²

Dünya Bankası'nın raporuna göre 2015 yılındaki işsizlik oranı %27,7'dir.⁹³

⁹⁰ INFOKOM: Glasnik Vanjskotrgovinske komore BiH, Br.65, Juli 2016. s.5

⁹¹ INFOKOM: Glasnik Vanjskotrgovinske komore BiH, Br.65, Juli 2016. s.6

⁹² INFOKOM: Glasnik Vanjskotrgovinske komore BiH, Br.65, Juli 2016. s.6

⁹³ World Bank Group: The Impact of China on Europe and Central Asia, April 2016, s. 81
<http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=2&country=BIH>

ILO/UÇÖ (International Labor Organization / Uluslararası Çalışma Örgütü) tanımına göre Bosna Hersek'te işsizlik oranı %27,5'tür. Bu tanıma göre kişiyi işsiz sayılması için şu şartları sağlaması gerek: 1. İşsiz olmak, 2. İki hafta içinde işe başlayabilme imkanı, 3. Son dört hafta içinde aktif şekilde iş aramış olmaktır. Grabovac'a göre işsizlik oranı çok daha yüksektir, çünkü ILO'nun tanımının üçüncü şartını Bosna Hersek örneğinde uygulamak doğru değildir. İşi isteyen işçiler çalışmamakta ve ümitlerini yitirmiş olduklarından dolayı işi aramayı da bırakmış durumdadırlar ve dolayısıyla ILO'nun verdiği tanıma göre işsizler kategorisine girmemektedirler.⁹⁴

Tablo 4 Nüfusun Çalışma Dağılımı

		Dağılım (%)
Ülke nüfusu	3,831,000	100
İşçi olarak sayılan kişi	2,107,050	55
İşçi olarak sayılamayanlar	1,723,950	45

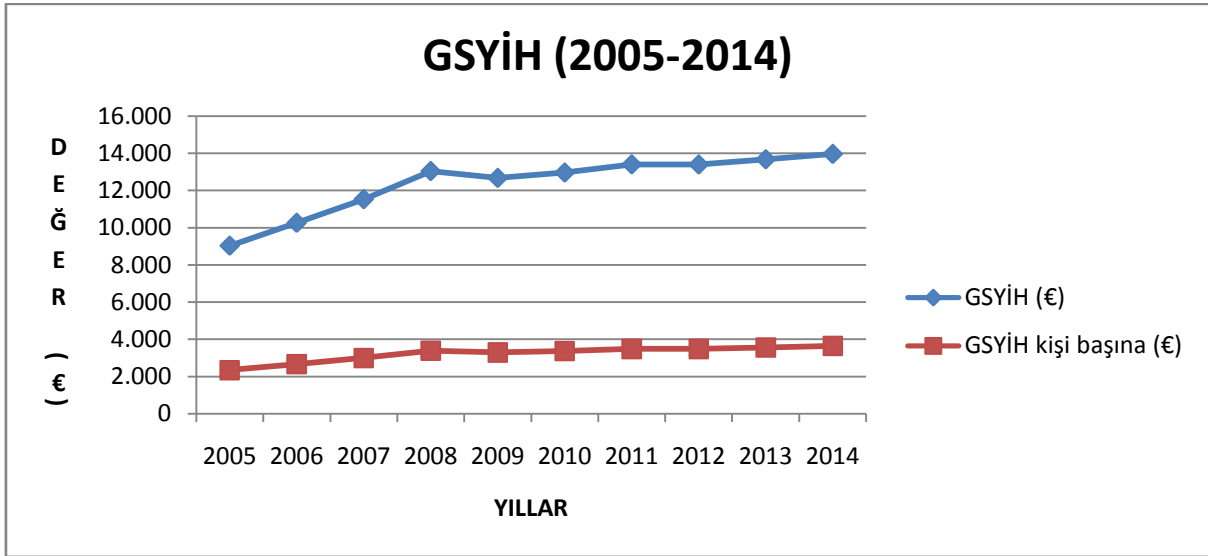
Tablo 5 İşsiz Kişi Sayısı

1	İşçi olarak sayılan kişi	2,107,050
2	Çalışan sayısı (Statistik BiH)	683,000
3	İşsiz sayısı (Statistik BiH)	555,000
4	Ümitsiz işsiz sayısı	869,050
5	TOPLAM İŞSİZ SAYISI (3+4)	1,424,050

Şekil 1'de Bosna Hersek'in 2005 ile 2014 yıllar arası GSYİH gösterilmiştir. GSYİH 2008 yılında kadar oldukça hızlı artışı göstermiş olup 13.040 € milyona ulaşmıştır. 2008 Dünya krizinin etkisi Bosna Hersek ekonomisini de etkilemiş olup 2009 yılında düşüş yaşanmıştır. Sonraki yıllarda yavaş artış göstermektedir.

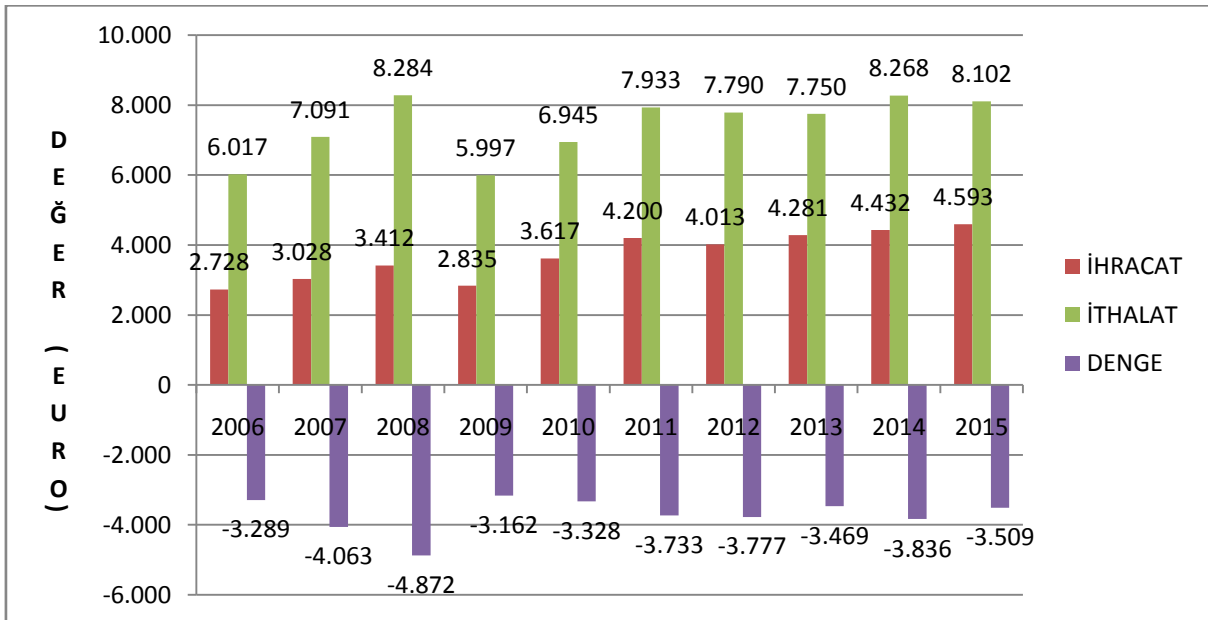
⁹⁴GRABOVAC N. (2015): Privreda Bosne i Hercegovine pred kolapsom, Sarajevo. s. 96

Şekil 1 2005-2014 Dönemi İçin GSYİH Ve Kişi Başına Düşen GSYİH⁹⁵

3.2. Ticari göstergeler

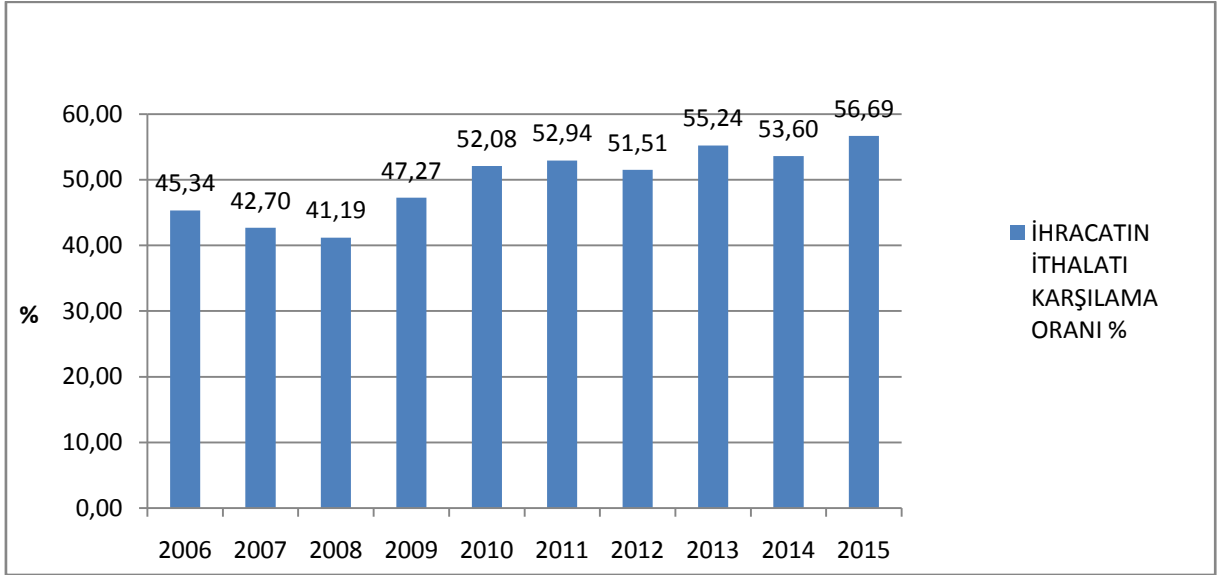
Şekil 2Bosna Hersek 2006-2015 Yılları Arası Dış Ticareti⁹⁶

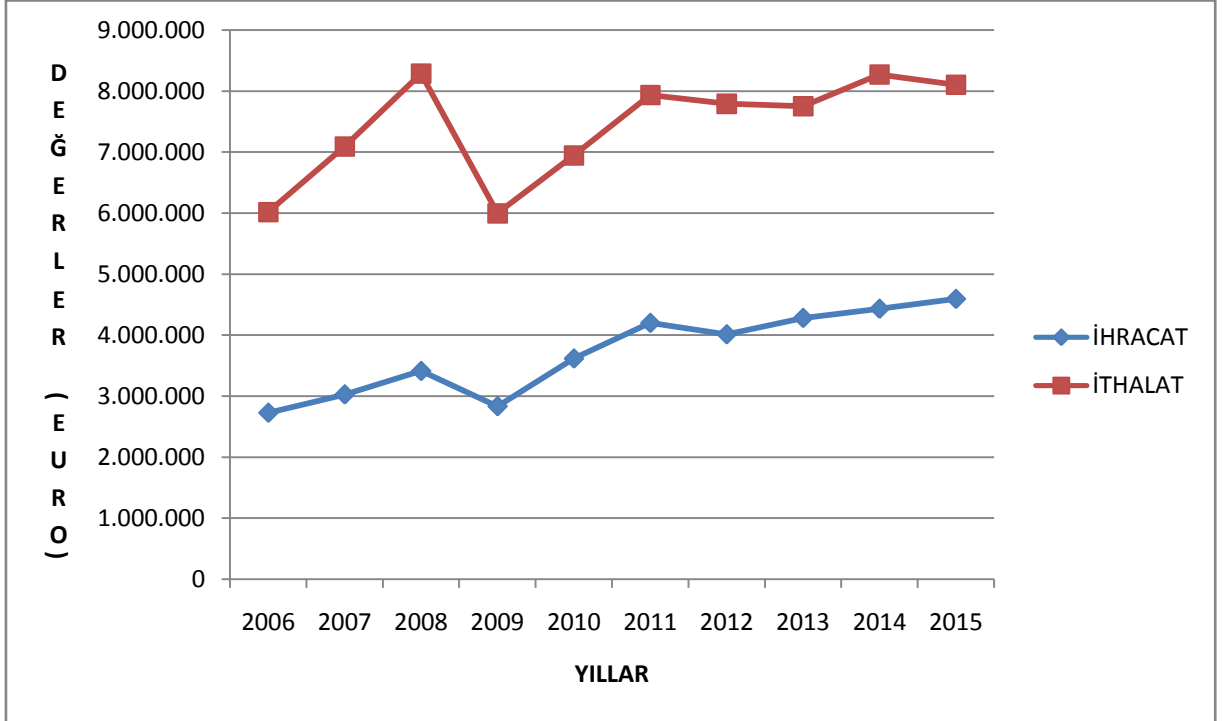
⁹⁵ Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine; Gross Domestic Product by Production, Income and Expenditure Approach, 2015

⁹⁶ <http://trademap.org>

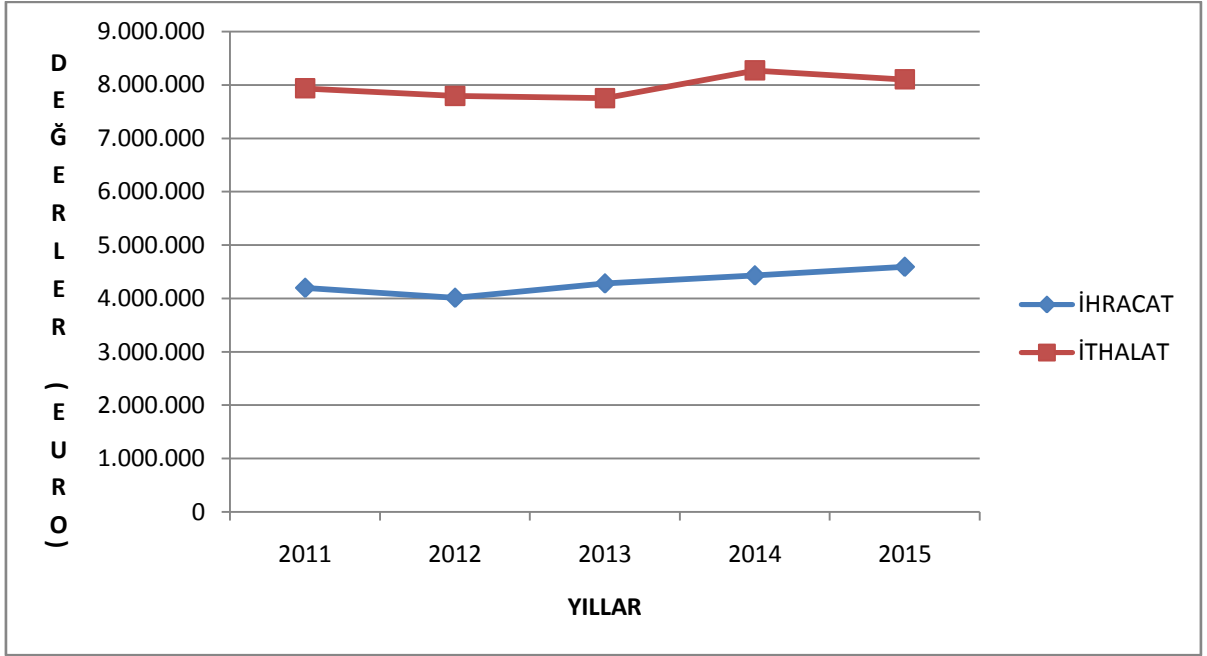
Şekil 3İhracatın İthalatı Karşılama Oranı

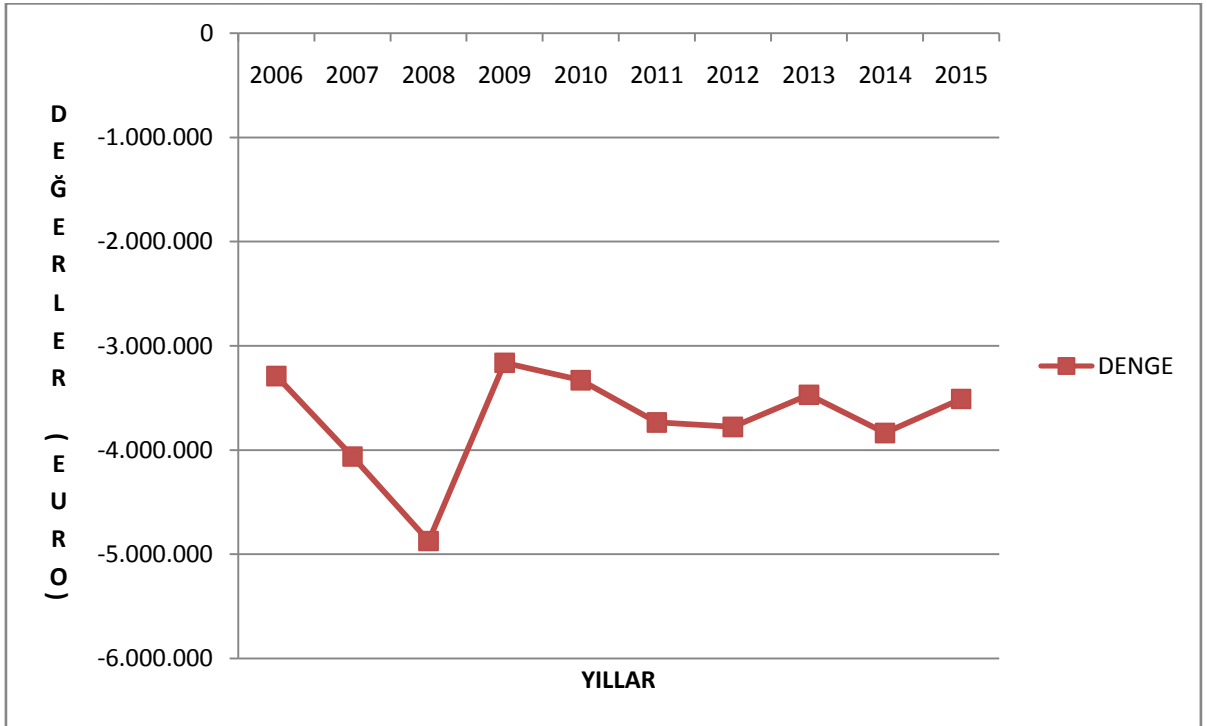
Şekil 4Bosna Hersek İhracatı/İthalatı (2006-2015)

Şekil 5 Bosna Hersek İhracatı/İthalatı (2011-2015)

Şekil 6 Bosna Hersek Dış Ticaret Dengesi (2006-2015)

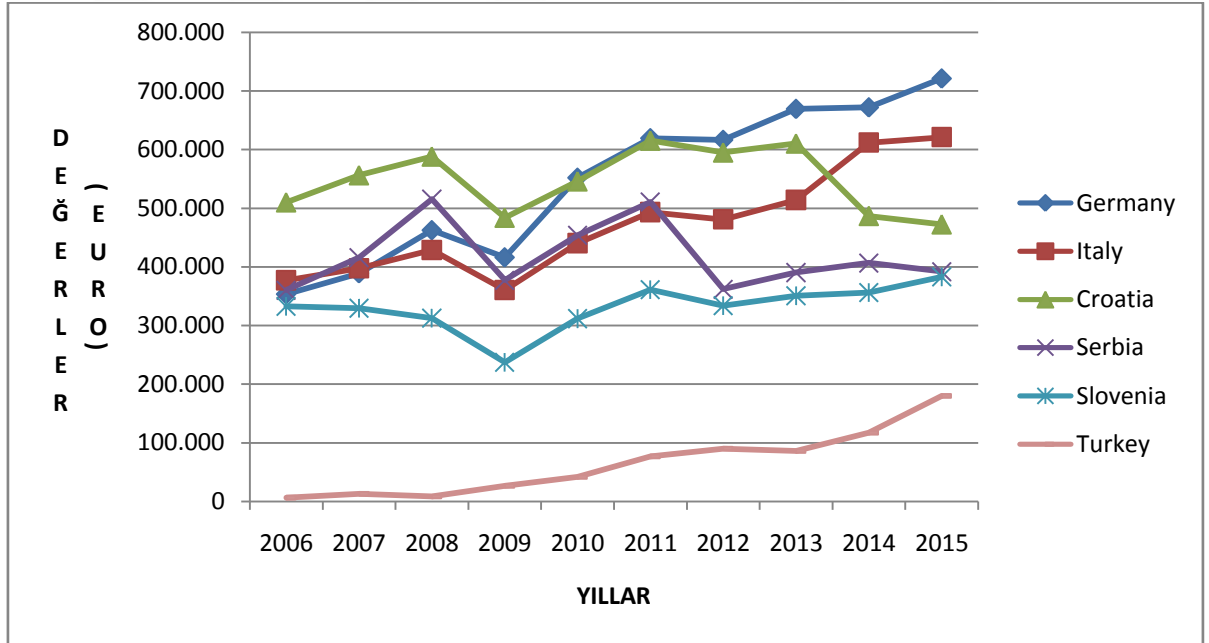

3.2.1. İhracat göstergeleri

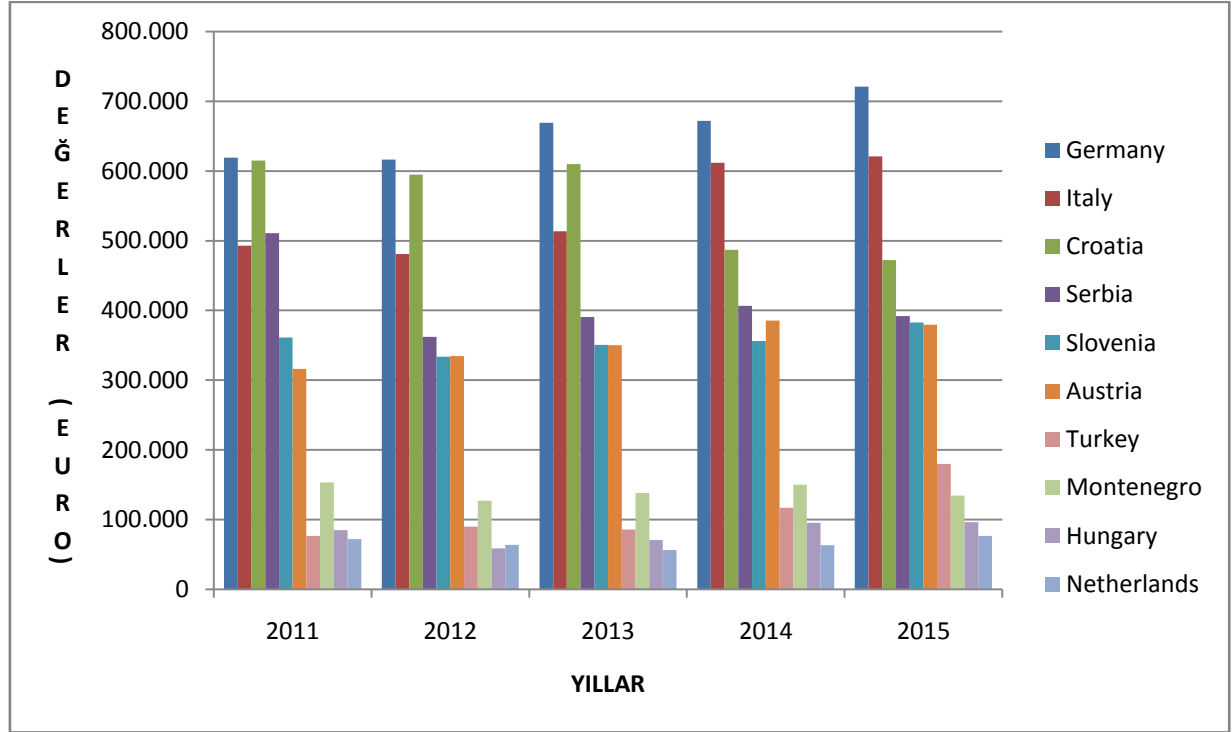
Tablo 6 Bosna Hersek'in En Çok Yaptığı İhracat Ülkeleri (000)

Sıra	İTHALAT Çİ ÜLKE	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
1	Almanya	353,336	388,857	462,356	415,994	551,894	619,340	616,425	669,365	671,972	721,266
2	İtalya	376,943	397,495	428,586	360,372	440,278	493,068	480,833	513,812	611,702	621,010
3	Hırvatistan	510,010	556,176	588,067	483,846	545,725	615,153	594,944	610,210	486,848	472,483
4	Sırbistan	360,221	415,909	515,580	377,142	453,839	510,780	361,941	390,448	406,602	391,945
5	Slovenya	332,676	329,265	312,584	237,338	311,784	361,023	333,617	350,751	356,180	382,763
6	Avusturya	165,805	188,573	211,073	166,580	239,885	316,093	334,410	350,287	385,466	379,419
7	Area Nes	4,185	2,732	4,203	89,924	135,387	176,778	210,154	214,033	206,776	238,883
8	Türkiye	6,139	12,792	8,058	26,265	41,452	76,642	89,961	85,813	117,008	179,837
9	Karadağ	0	79,446	117,560	117,582	158,068	153,430	127,138	138,257	149,883	134,316
10	Macaristan	87,231	111,947	103,488	46,803	64,170	84,706	58,675	70,559	95,258	96,361

Şekil 7 Ülkelere Göre Bosna Hersek İhracatı (2006-2015)

Şekil 8 Bosna Hersek İhracatı (2011-2015)

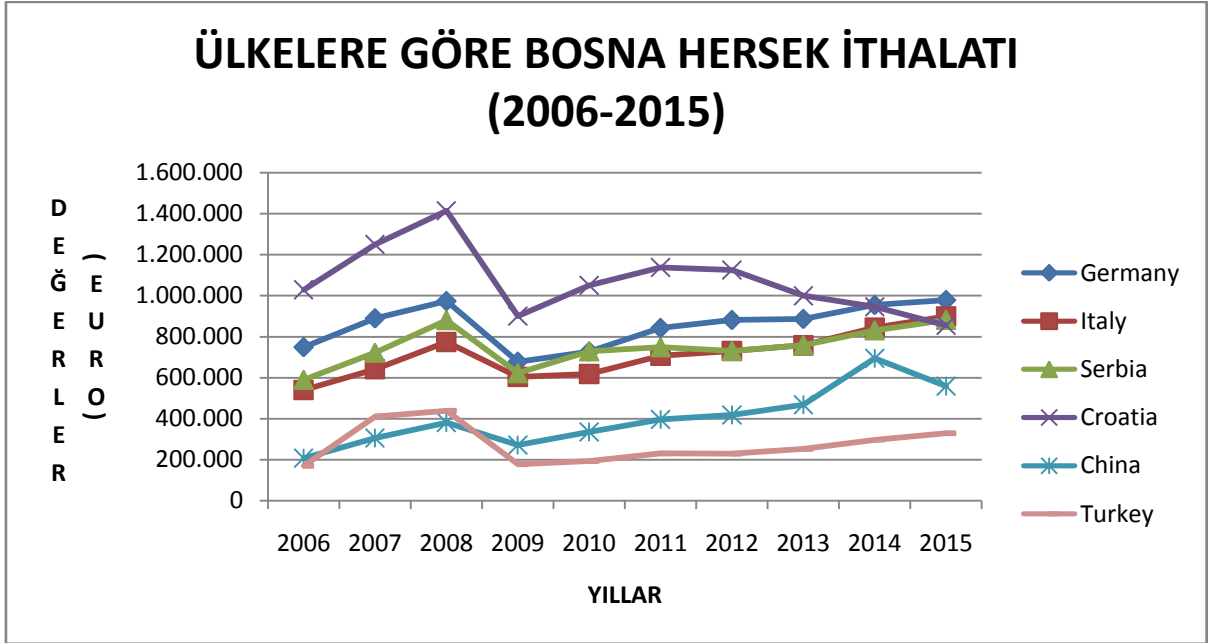

3.2.2. İthalat göstergeleri

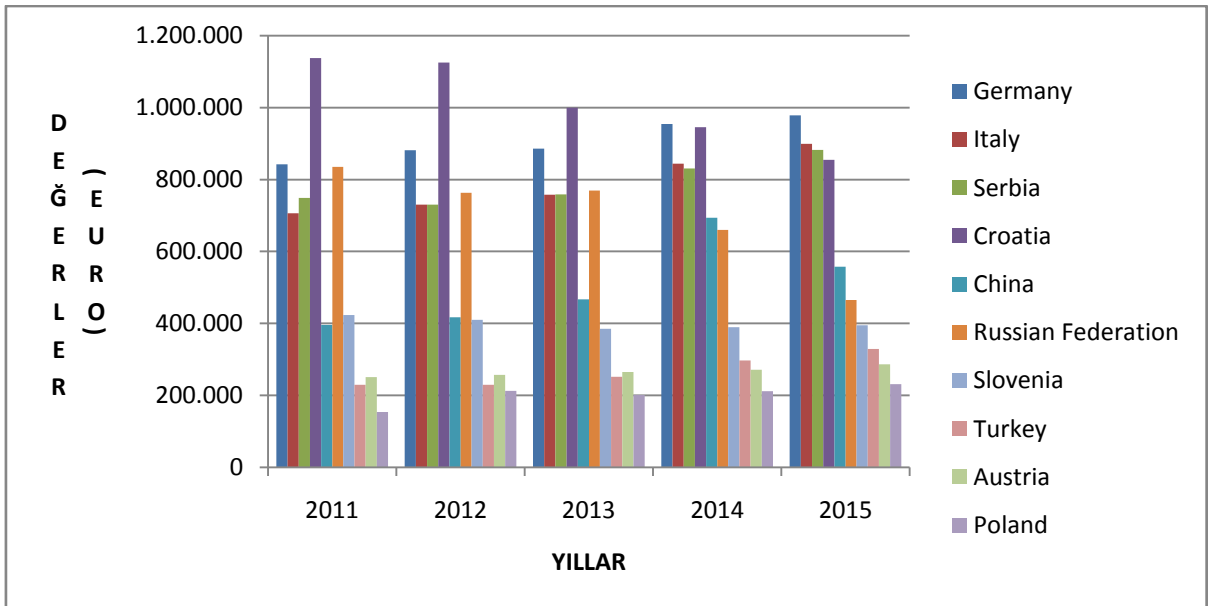
Tablo 7 Bosna Hersek'in En Çok Yaptığı İthalat Ülkeleri (000)

Sıra	İTHALAT ÇI ÜLKE	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
1	Almanya	748,831	889,264	973,357	677,379	726,729	842,248	881,154	886,232	954,194	978,334
2	İtalya	539,637	641,613	773,928	603,525	617,732	706,389	730,515	757,659	844,569	898,918
3	Sırbistan	589,839	722,116	880,597	622,236	728,704	748,706	730,756	758,640	831,030	882,021
4	Hırvatistan	1,028,683	1,249,577	1,413,131	900,355	1,050,068	1,137,698	1,124,864	999,448	945,193	855,151
5	Çin HC	206,638	305,068	380,637	270,413	334,381	395,972	416,944	467,039	693,982	558,008
6	Rusya Fed.	134,536	141,785	174,507	419,940	606,390	835,440	762,859	769,438	659,643	465,118
7	Slovenya	454,757	451,308	489,803	368,361	412,394	423,365	410,184	385,407	389,564	395,306
8	Türkiye	169,456	411,224	438,805	178,009	193,095	229,945	229,375	251,746	297,047	329,319
9	Avusturya	241,048	273,449	307,932	220,841	249,202	251,088	257,251	265,064	270,922	286,428
10	Polonya	73,571	86,231	104,527	120,441	126,597	153,773	212,978	201,004	211,606	231,420

Şekil 9 Ülkelere Göre Bosna Hersek İthalatı (2006-2015)

Şekil 10 Bosna Hersek İthalatı (2011-2015)

4. BOSNA HERSEK REKABET GÜCÜ İNCELENMESİ (AKÜ)

4.1. Çalışmanın amacı

Çalışmada Ballasa'nın ortaya verdiği AKÜ/RCA (Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler – Revealed Competitive Advantage) yöntemi formülünü kullanılarak elde edilen AKÜ indeksine göre Bosna Hersek'in 2006-2015 yıllarının GTİP ikili düzey bazında tüm sektörlerin rekabet gücü incelenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre Bosna Hersek'in hangi sektörlerde rekabet gücü yüksek olup koruması gerektiği gösterilmiştir. Aynı zamanda hangi sektörlerde rekabet gücü düşük gösterip müdahale edilmesi gerektiği gösterilmiştir.

4.2. Çalışmanın yöntemi – RCA

$$RCA = (\ln((X_j / X_t) / (M_j / M_t))) * 100$$

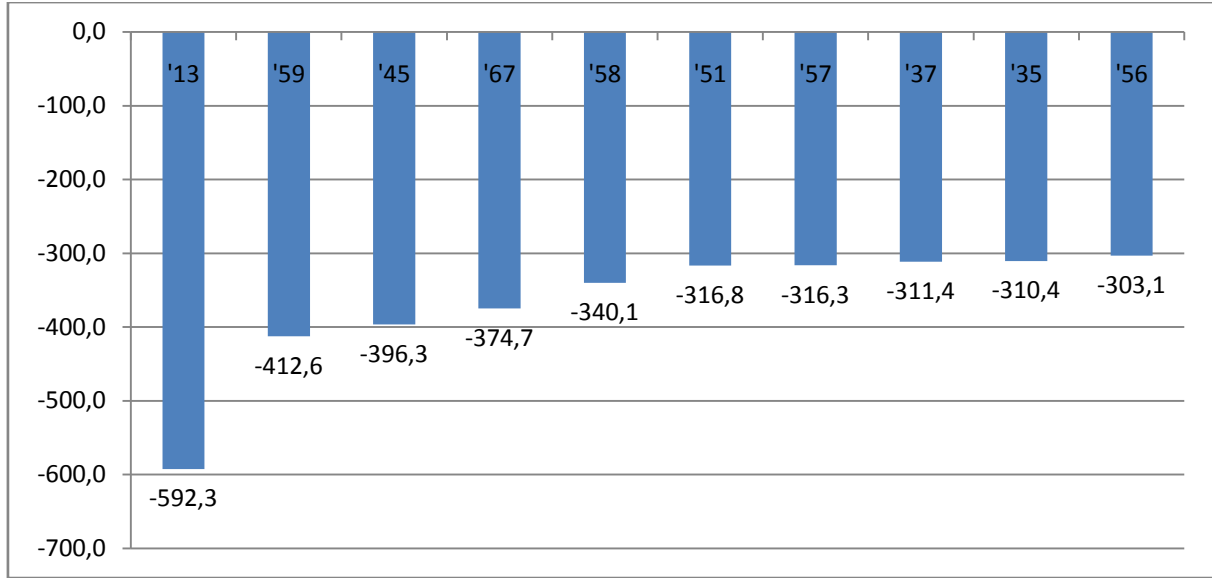
Alınan RCA sonuçları belirli sektörün rekabet gücünün olup olmadığını göstermektedir. Eğer $RCA > 50$ ise verilen sektörün rekabet gücü yüksek, $RCA < -50$ ise o sektörün rekabet gücü düşük, ve $-50 < RCA < 50$ ise o sektörün rekabet gücü sınırlar içinde olduğunu göstermektedir.

4.3. Çalışmanın veri kümesi – TRADEMAP

Araştırmanın uygulama kısmında ITC'nin (International Trade Center / Uluslararası Ticaret Merkezi) verdiği ülkelerin ithalat ve ihracat verileri elde edilmiştir. Trademap'ten Bosna Hersek'in son 10 yılın (2006-2015) dış ticaret verileri kullanarak AKÜ değerlerini hesaplanmıştır.

4.4. Çalışmaya ait bulgular

Şekil 11 2015 Yılına Ait En Yüksek AKÜ Değerine Sahip Sektörler

(*trade map sitesinden alınan verilerle yapılan hesaplamalar sonucunda tarafımızca oluşturulmuştur).

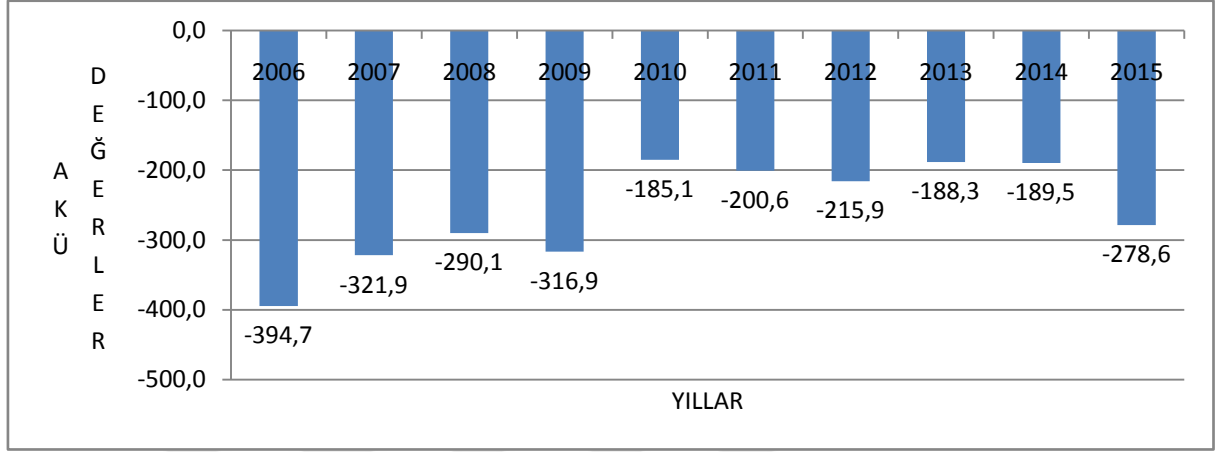
Hesaplamaya göre 2015 yılında AKÜ değerine göre 17 sektörün rekabet gücünün yüksek olduğu, 25 sektörün rekabet gücünün sınırda olduğu ve 55 sektörün rekabet gücünün düşük olduğu tespit edilmiştir.

AKÜ değeri 352 olan GTİP 93 – Silah ve mühimmat, parça ve aksesuarları, AKÜ değeri 307 olan GTİP 99 – Başka yerde belirtilmeyen mallar, AKÜ değeri 214 olan GTİP 94 – Mobilyalar, aydınlatma, işaretler, prefabrik yapıları, AKÜ değeri 209 olan GTİP 46 Hasırdan, sazdan veya örülmeye elverişli diğer maddelerden mamuller; sepetçi ve hasırcı eşyası, AKÜ değeri 179 olan GTİP 26 Metal cevherleri, cüruf ve kül en yüksek AKÜ değerlerine sahip olan rekabetçi sektörlerdir.

GTİP 13 Lak; sakız, reçine ve diğer bitkisel özsu ve hülasalar AKÜ değeri -592 ile, GTİP 59 Emdirilmiş, kaplanmış veya lamine edilmiş tekstil kumaş AKÜ değeri -412 ile, GTİP 45 Mantar ve mantardan eşya AKÜ değeri -396 ile, GTİP 67 Kuş deri, tüy, yapay çiçekler, insan saçı AKÜ değeri -374 ile, GTİP 58 Özel dokuma veya püsküllü kumaş, dantel, kanaviç vb AKÜ değeri -340 ile en düşük AKÜ değerine göre en düşük rekabet gücüne sahip olan sektörlerdir.

01 Canlı Hayvanlar

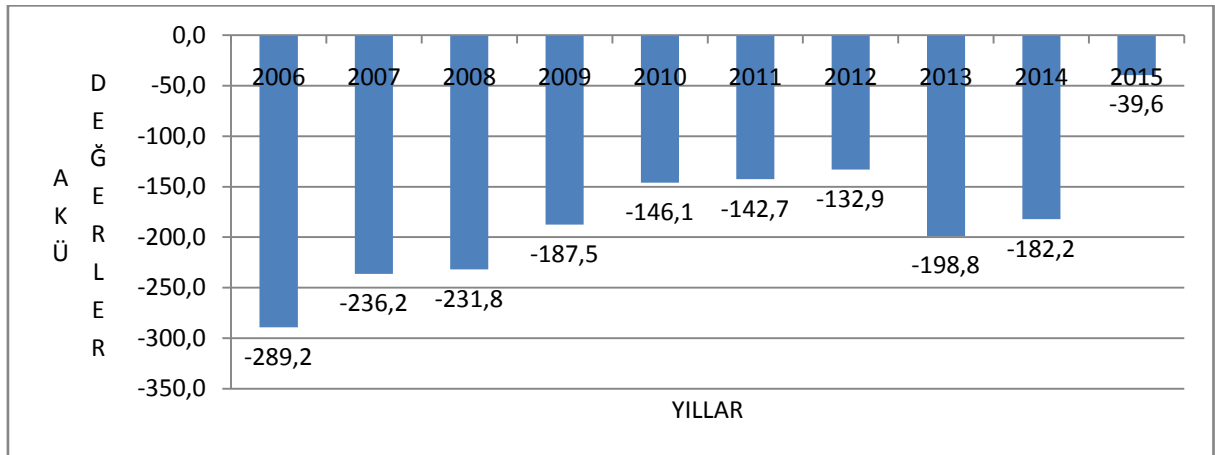
Şekil 12GTİP 01 Canlı Hayvanlar Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Canlı hayvanlar sektöründe 2006 – 2015 yılları arası AKÜ değerleri -394,5 ile -278,6 arasında hesaplanmıştır. Bu son 10 yıl içerisinde hiç olumlu sonuç göstermeyip hesaplanan ortalama AKÜ değeri -50 altında yer almaktadır. 2014 yılına kadar artış eğilimi gösterirken, 2015 yılında büyük düşüş yaşanmıştır. Bu sektörde Bosna Hersek'in rekabet gücü yoktur.

02 Etler ve Yenilen Sakatat

Şekil 13GTİP Etler ve Yenilen Sakatat Faslında Sektörünün 2006-2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

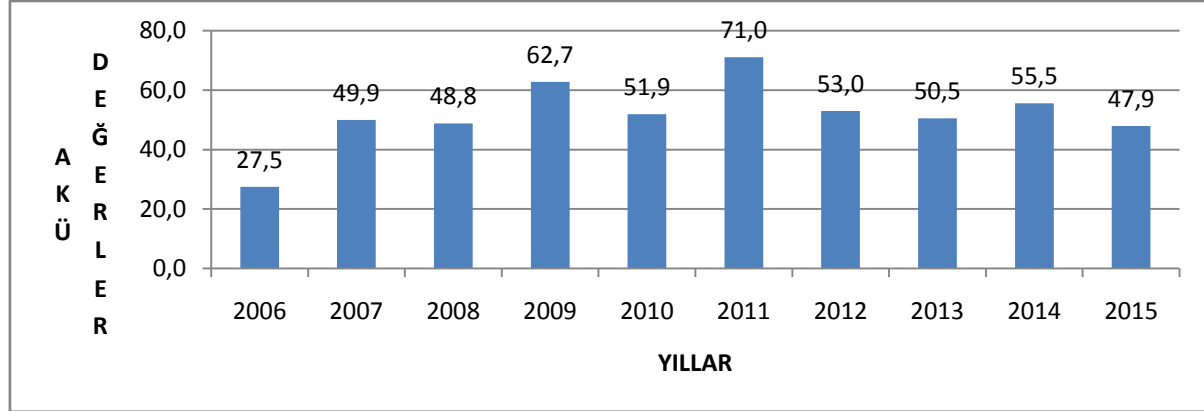

Etler ve yenilen sakatat 10 yıllık dönemdeki değerler devamlı olarak olumsuz sonuçlar almıştır, -289 ile -39 arasındadır. Fakat 2015 yılına göre büyük bir canlanmayı yaşanmıştır. Dolayısıyla 2015 yılında RCA değeri son 10 yılda ilk kez -50 sınırın içinde

sonuçlanmış. 2015 yılı dışında bu sektörde Bosna Hersek'in rekabet gücü olmadığını görülmektedir.

03 Balıklar, Kabuklu Hayvanlar, Yumuşakçalar Ve Suda Yaşayan Diğer Omurgasız Hayvanlar

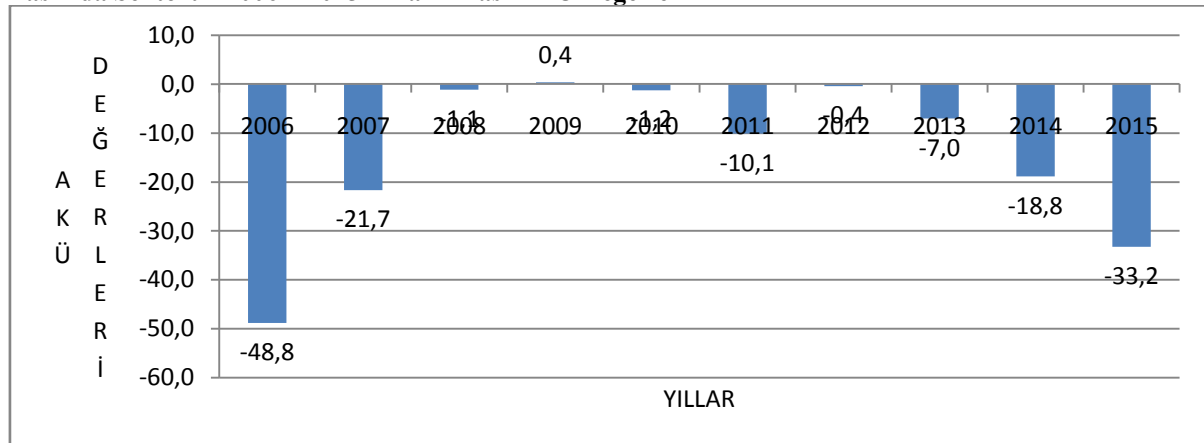
Şekil 14GTİP 03 Balıklar, Kabuklu Hayvanlar, Yumuşakçalar Ve Suda Yaşayan Diğer Omurgasız Hayvanlar Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Balıklar, kabuklu hayvanlar, yumuşakçalar ve suda yaşayan diğer omurgasız hayvanlar sektörünün 2006-2015 yılları döneminde AKÜ değerlerinin +27 ile +47 arasında hesaplanmıştır. 10 yıllıkdönemin ortalaması +50 sınırın üstündedir, fakat 2015 yılına göre bu sektörün rekabet gücü -50 ile +50 sınırın içindedir.

04 Süt Ürünleri; Yumurtalar; Tabii Bal; Diğer Yenilebilir Hayvansal Menşeli Ürünler

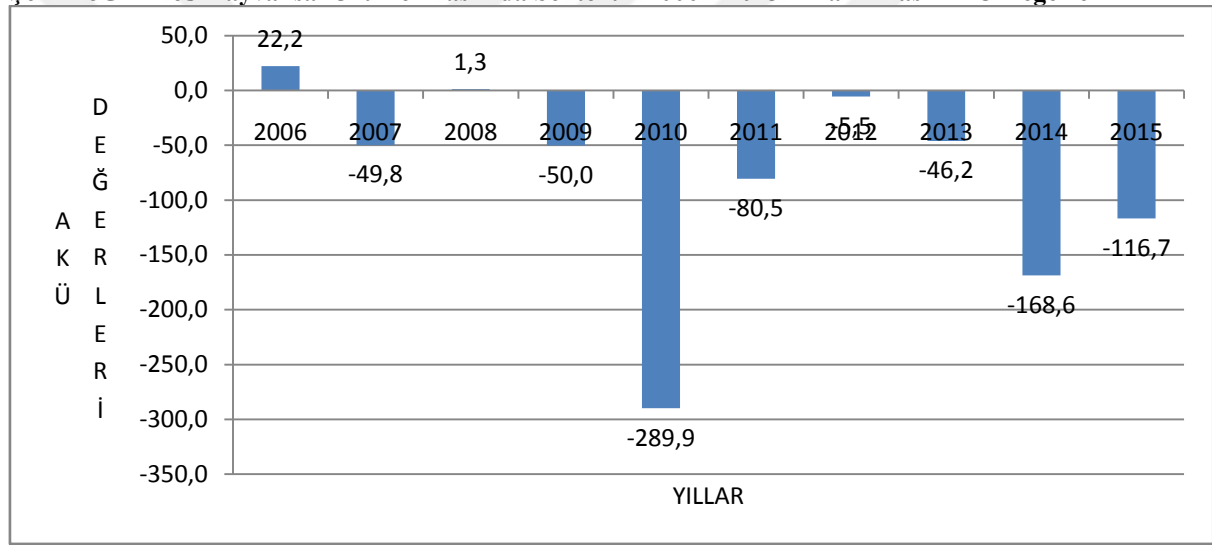
Şekil 15GTİP 04 Süt Ürünleri; Yumurtalar; Tabii Bal; Diğer Yenilebilir Hayvansal Menşeli Ürünler Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Süt ürünleri, yumurtalar, tabii bal, diğer yenilebilir hayvansal menşeli ürünlerinin üretim sektöründe 2006-2015 arası dönemdeki AKÜ değerlerinin -48 ile başlayıp bir dönemde artıya çıktıktan sonra son yıllarda tekrar düşmeye başlamış ve -33'ye ulaşmıştır. Bu sektörün rekabet gücü sınırdadır, fakat 2012 yılında başlayan düşüş 2015 yılına kadar da devam etmiş ve gelecek dönemlerde kazandığı hızıyla devam ederse -50 sınırın altına da düşecektir.

05 Hayvansal Ürünler

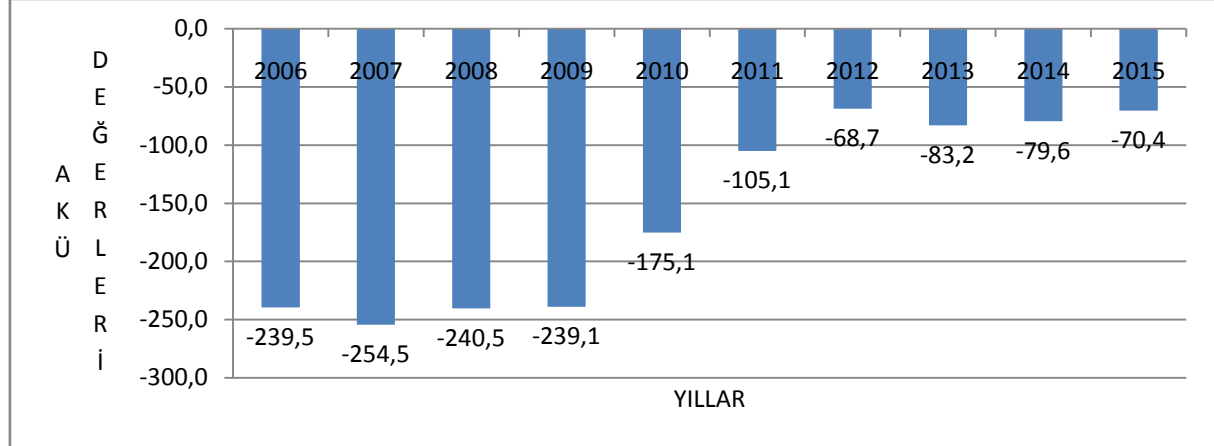
Şekil 16GTİP 05 Hayvansal Ürünler Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Hayvansal ürünler sektörü için 2006-2015 dönemi için sektörün değeri hesaplanmıştır. Bu sektörün en düşük değeri 2010 yılında -289 iken en yüksek değeri ise 22'dir. Bosna Hersek'in bu sektörde rekabet gücü oldukça düşüktür.

06 Canlı Ağaçlar ve Diğer Bitkiler; Yumrular, Kökler Ve Benzerleri; Kesme Çiçekler ve Süs Yaprakları

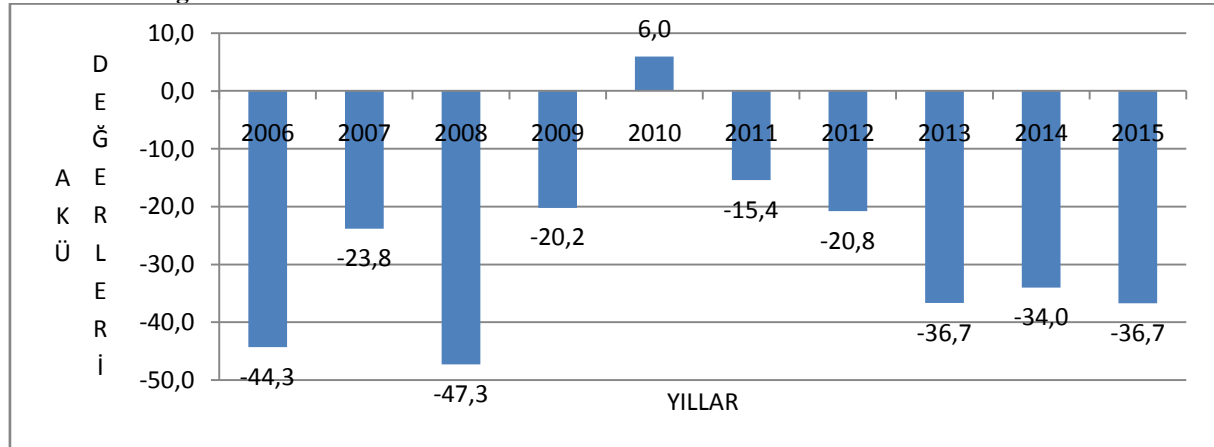
Şekil 17GTİP 06 Canlı Ağaçlar ve Diğer Bitkiler; Yumrular, Kökler Ve Benzerleri; Kesme Çiçekler ve Süs Yaprakları Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Canlı ağaçlar ve diğer bitkiler; yumrular, kökler ve benzerleri; kesme çiçekler ve süs yaprakları sektörünün 2006-2015 dönemi AKÜ değerleri incelenmiş ve -70 ile -254 arasında yer aldığı grafik yukarıdadır. 2012 yılından itibaren -100 üstüne çıkmış ve sınıra yaklaştığını görülmektedir. Dolayısıyla bu sektörü gözetilmesi gerek. Bu sektörde Bosna Hersek'in rekabet gücü düşüktür.

07 Yenilen Sebzeler ve Bazı Kök ve Yumrular

Şekil 18GTİP 07 Yenilen Sebzeler ve Bazı Kök Ve Yumrular Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

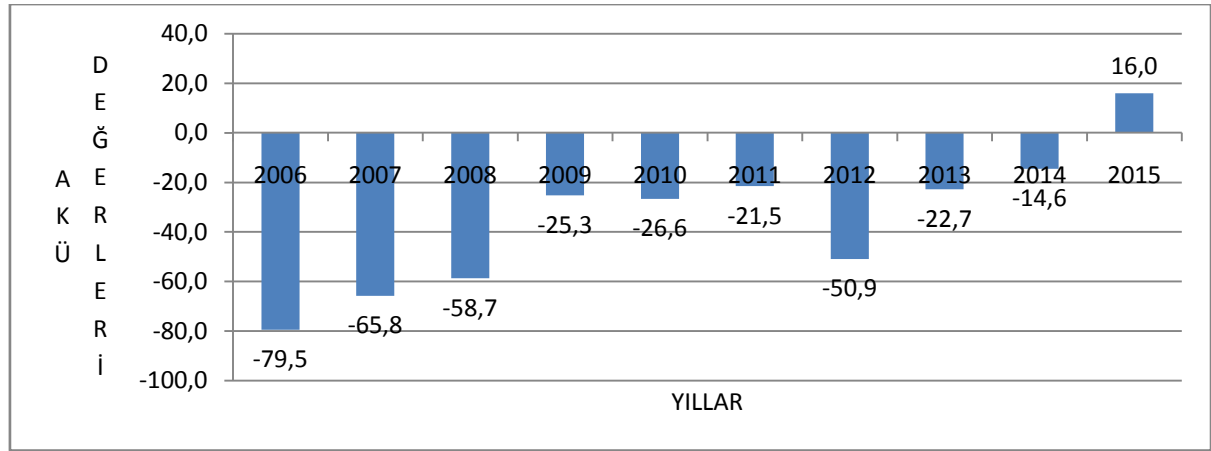

Fasıl 07 Yenilen sebzeler ve bazı kök ve yumrular sektörünün 10 yıllık dönemindeki AKÜ değerleri sınırda olduğunu görülmektedir. Aldığı değerler -47 ile +6 arasındadır. 2010

yılına kadar pozitif eğilimi kaydedip sonraki yıllara tekrar düşüş yaşanmaya başlanmıştır. İncelenen dönemde 2010 yılı hariç sürekli olumsuz değer almış, fakat hiçbir zaman sınırın altına düşmemiştir. Bosna Hersek'in bu sektördeki rekabet gücü sınırdadır.

08 Yenilen Meyve, Fındık, Nareciye Meyve Kabuğu

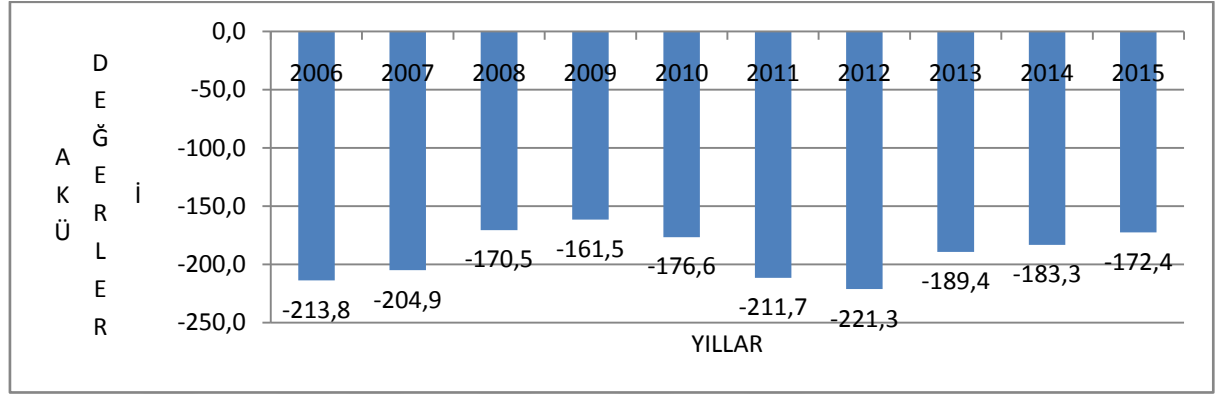
Şekil 19GTİP 08 Yenilern Meyve, Fındık, Nareciye Meyve Kabuğu Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

2012 yılı hariç, 2006'dan başlayıp, 2012 yılı hariç, 2015 yılına kadar devamlı ilerlemeyi kaydeden sektördür. On yıllık döneminde en düşük değeri -79 iken en yüksek ise 16'dır. 2015 yılında ilk kez olumlu sonuç almıştır. Dönemin ortalaması -35 olup bu sektördeki rekabet gücü sınırdadır.

09 Kahve, Çay, Paraguay Çayı ve Baharat

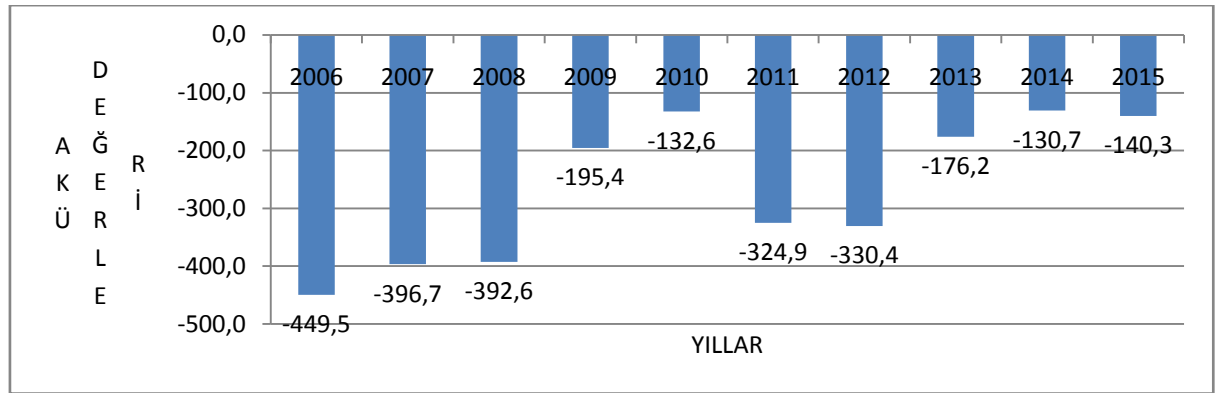
Şekil 20GTİP 09 Kahve, Çay, Paraguay Çayı ve Baharat Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

09 Kahve, çay, paraguay çayı ve baharat sektörünün AKÜ değerleri -221 ile -161 arasında yer almaktadır. Son yıllarda be sektörünün AKÜ değerlerinde artış olmasına hesaplanan AKÜ değerlerinin sürekli -50'nin çok altında olduğunu görülmektedir. Bosna Hersek'in bu sektörde rekabet gücü oldukça düşüktür.

10 Hububat

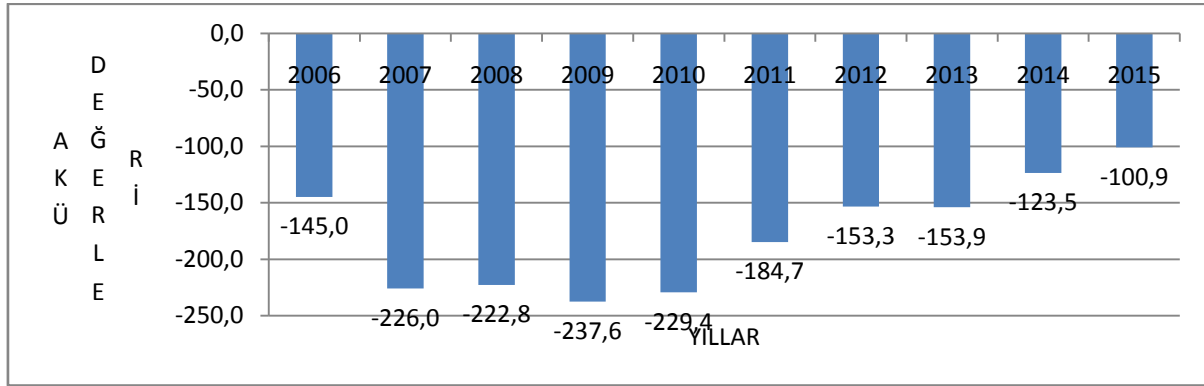
Şekil 21 Gtip 10 Hububat Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Hububat sektörün son on yıllık dönemi iki benzer gelişmeye sahip olmuştur. İlki 2006'da -449 AKÜ değeriyle başlayıp 2010 yılına kadar sürmüş, ki 2010 yılında 10 yıllık dönemin en yüksek AKÜ değerine ulaşmış, -132'dir. 2011 yılında tekrar -324 ile büyük düşüş yaşanmış, ve 2015 yılına kadar yine yükselmeye başlanmıştır. İlerlemeye rağmen bu sektörde rekabet gücü çok düşüktür.

11 Değirmencilik Ürünleri; Malt; Nişasta; İnülin; Buğday Gluteni

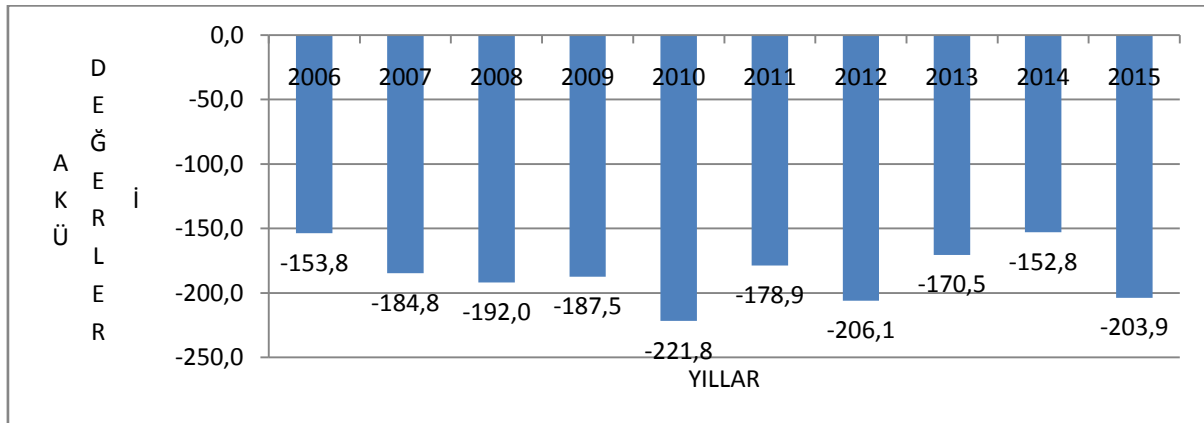
Şekil 22GTİP 11 Değirmencilik Ürünleri; Malt; Nişasta; İnülin; Buğday Gluteni Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Değirmencilik ürünleri; malt; nişasta; inülin; buğday gluteni sektöründe 2006-2015 yılları arasında sektörün AKÜ değeri -145 ile başlayıp -100 ile sonlandırılmıştır. Fakat 2006'dan 2009 kadar bir düşüş yaşanmıştır. 10 yılın en düşük değeri -237 AKÜ değeri olan 2009'dan sonra rekabet gücünün arttığı görülmektedir. -100 ile Bosna Hersek'in bu sektörde rekabet gücü düşüktür.

12 Yağlı Tohum, Oleagic Meyve, Tahıl, Tohum, Meyve vs

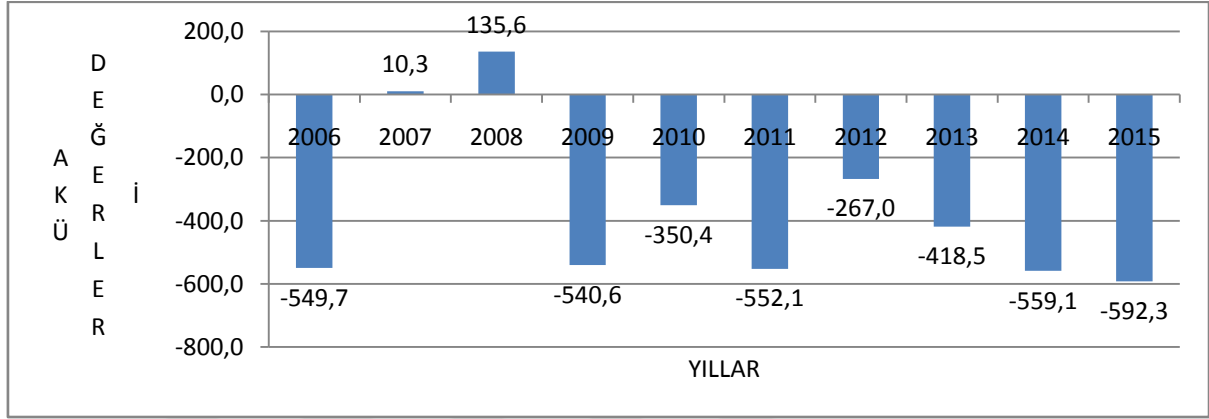
Şekil 23GTİP 12 Yağlı Tohum, Oleagic Meyve, Tahıl, Tohum, Meyve vs Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Bu sektörün 2006-2015 dönemin AKÜ değeri -221 ile -152 olarak hesaplanmıştır. 2014 yılında 10 yılın en yüksek değeri -152'ye ulaşmış ve 2015'te büyük düşüş yaşanmış ve -203 ile bitmiştir. Bosna Hersek'in bu sektörde rekabet gücü çok düşüktür.

13 Lak; Sakız, Reçine Ve Diğer Bitkisel Özsü Ve Hülasalar

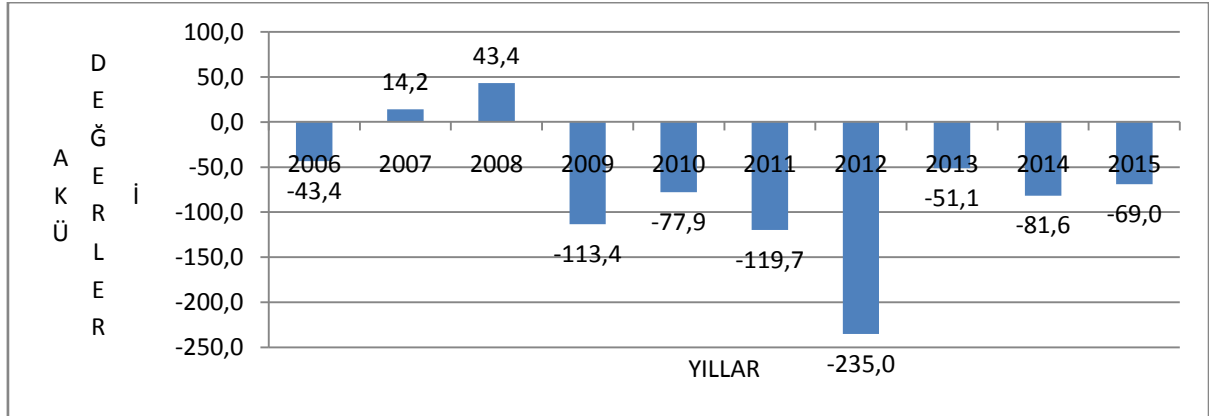
Şekil 24GTİP 13 Lak; Sakız, Reçine Ve Diğer Bitkisel Özsü Ve Hülasalar Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Lak; sakız, reçine ve diğer bitkisel özsü ve hülasalar sektöründe 10 yıllık AKÜ değeri -592 ile +135 arasındadır. 2006 yılından 2008 yılına kadar AKÜ değeri eksiden artıya geçerek +135 gerçekleşmiştir. 2012 yılından itibaren sürekli düşüş yaşandığı görülmektedir. Bu sektörün rekabet gücü çok düşüktür.

14 Örölmeye Elverişli Bitkisel Maddeler, Bitkisel Ürünler

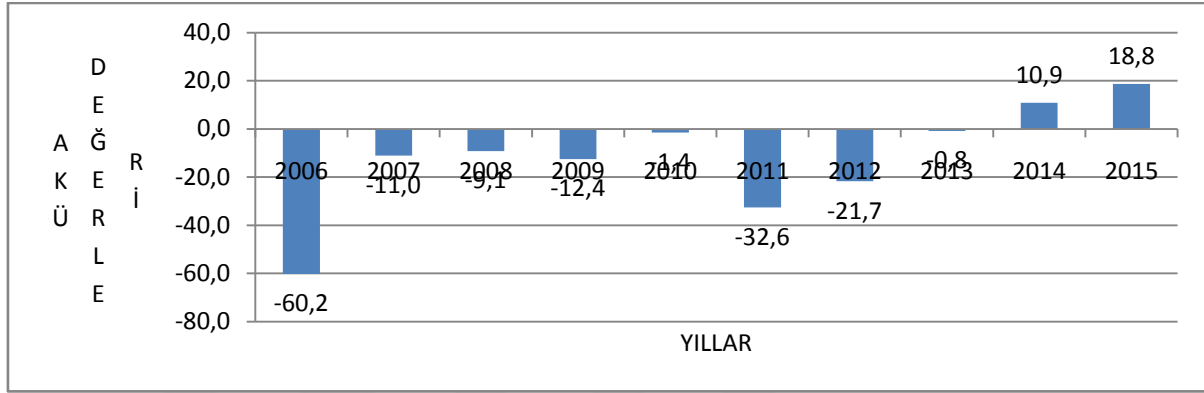
Şekil 25GTİP 14 Örölmeye Elverişli Bitkisel Maddeler, Bitkisel Ürünler Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değeri

Örölmeye elverişli bitkisel maddeler, bitkisel ürünler sektöründe 2006 – 2015 yılları arasında AKÜ değeri -235 +43 olarak hesaplanmıştır. İlk üç yılda rekabet gücünün sınırda olup daha sonraki yıllarda düşüşler yaşanmıştır. Bu sektörde Bosna Hersek'in rekabet gücü düşüktür.

15 Hayvansal Ve Bitkisel Katı ve Sıvı Yağlar; Yemeklik Katı Yağlar; Hayvansal ve Bitkisel Mumlar

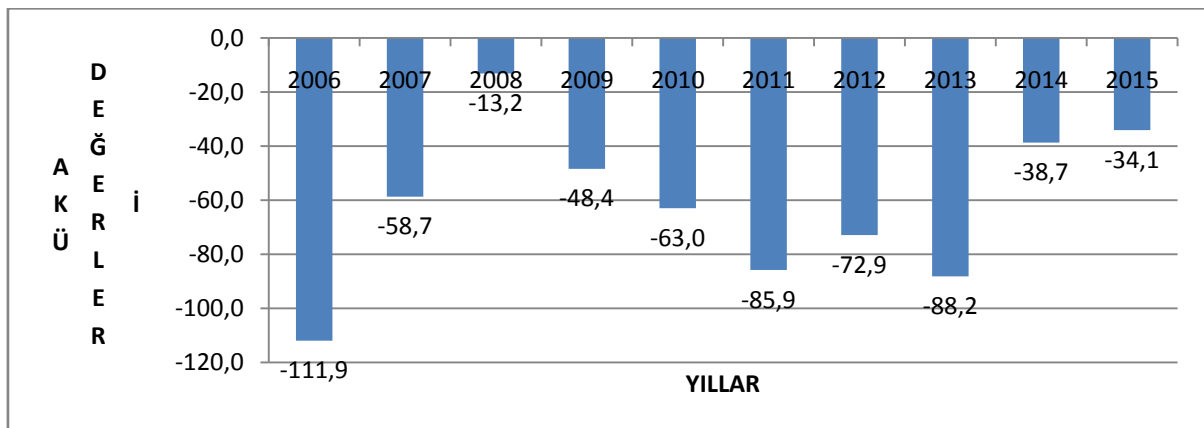
Şekil 26GTİP 15 Hayvansal ve Bitkisel Katı ve Sıvı Yağlar; Yemeklik Katı Yağlar; Hayvansal ve Bitkisel Mumlar Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Hayvansal ve bitkisel katı ve sıvı yağlar; yemeklik katı yağlar; hayvansal ve bitkisel mumlar sektöründe, 2006 yılı hariç, AKÜ değerlerinin -50 ile +50 sınırlar içinde olduğu tespit edilmiştir. 2010 yılındaki düşüşten sonra artış yakalayarak ve bu artışı 2015 yılına kadar devam edip +18'e ulaştığı görülmekte, ve son iki yılı olumlu sonuçlarla kapanmıştır. Bu sektördeki rekabet gücü sınırdadır.

16 Et, Balık, Kabuklu Hayvanlar, Yumuşakçalar veya Diğer Su Omurgasızlarının Müstahzarları

Şekil 27GTİP 16 Et, Balık, Kabuklu Hayvanlar, Yumuşakçalar veya Diğer Su Omurgasızlarının Müstahzarları Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

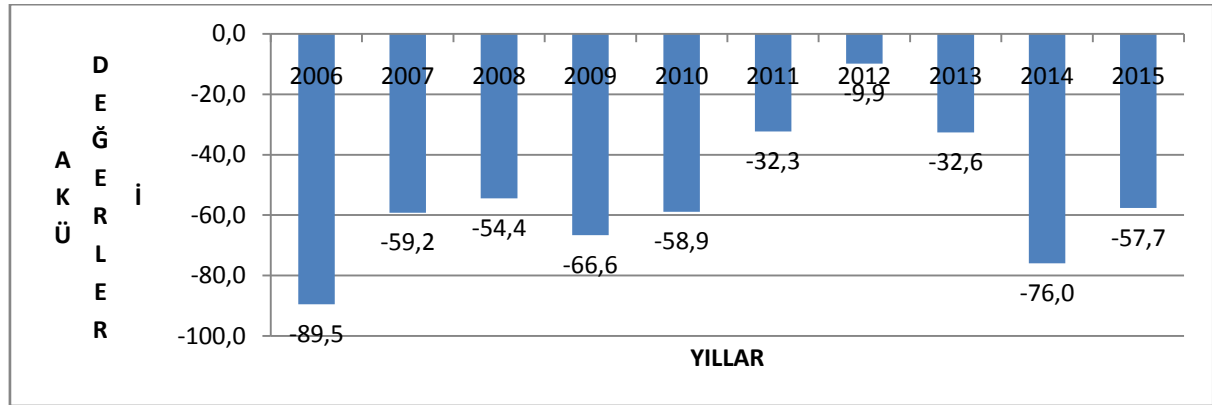

2006-2015 yılları arasında et, balık, kabuklu hayvanlar, yumuşakçalar veya diğer su omurgasızlarının müstahzarları sektöründe AKÜ değerleri -111 ile -13 olarak

hesaplanmıştır. 2006'dan sonra iki sene üst üste artış gösterip bu dönem içerisindeki en yüksek -13'e ulaşmıştır. 2008'den 2013'e kadar düşüşler yaşanmış, son iki yılda tekrar toparlanıp -50 sınırının üstüne çıkmıştır. Bosna Hersek'in bu sektördeki rekabet gücü sınırdadır.

17 Şeker ve Şeker Mamulleri

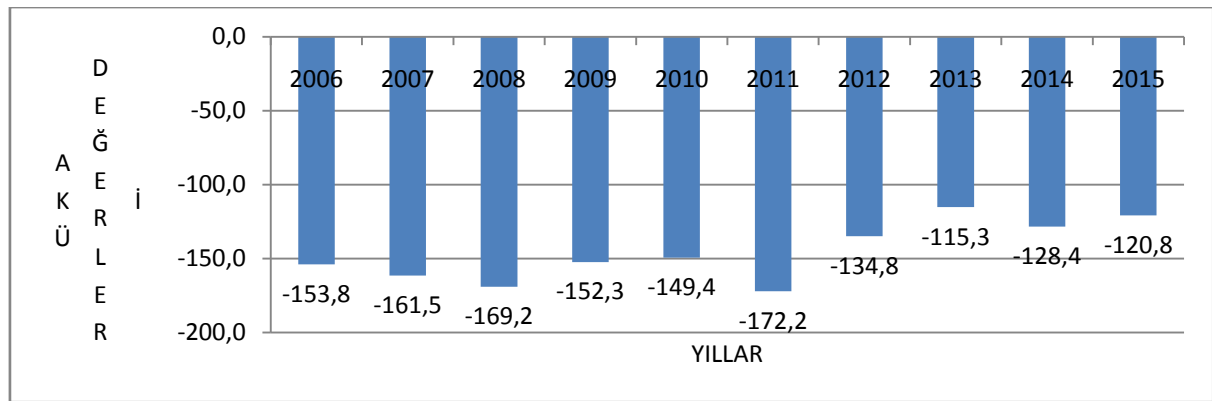
Şekil 28GTİP 17 Şeker ve Şeker Mamulleri Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Şeker ve şeker mamulleri sektörünün 2006-2015 arasın dönemindeki AKÜ değerleri -89 ile -9 olarak hesaplanmıştır. Fakat 2011 ile 2013 yılları arasındaki dönemi hariç sürekli sınırın altında olduğu görülmektedir. Bu sektörde Bosna Hersek'in rekabet gücü düşüktür.

18 Kakao ve Kakao Müstahzarları

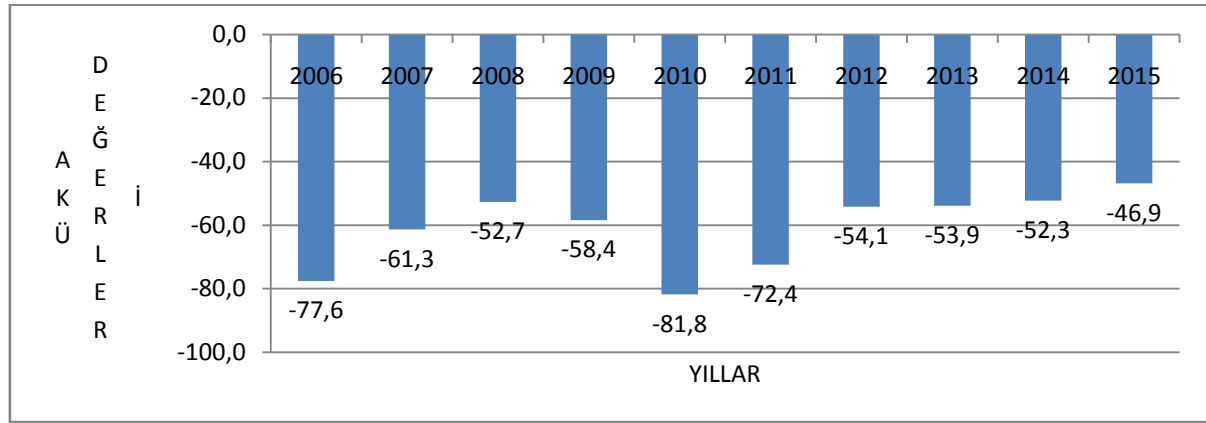
Şekil 29GTİP 18 Kakao ve Kakao Müstahzarları Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Kakao ve kakao müstahzarları ürünleri sektöründe sürekli -50'nin altında kaldığı tespit edilmiştir. -172 ile -115 arasında gerçekleştiği hesaplanmıştır. Bosna Hersek'in bu sektörde rekabet gücünün düşük olduğu görülmektedir.

19 Tahıl, Un, Nişasta, Süt Ürünleri

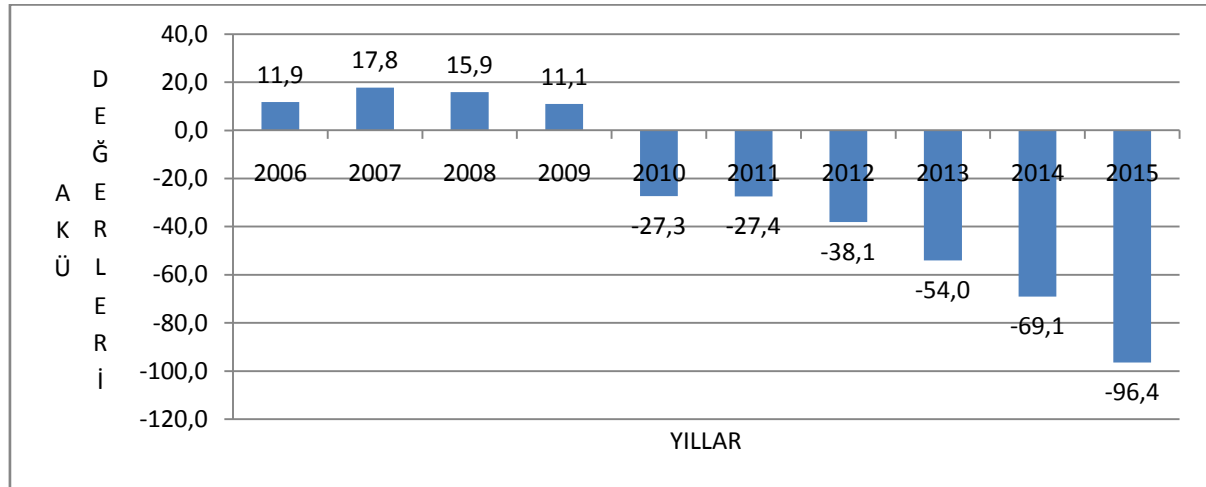
Şekil 30GTİP 19 Tahıl, Un, Nişasta, Süt Ürünleri Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Tahıl, un, nişasta, süt ürünleri sektöründe 2006-2015 dönemin AKÜ değerleri -81 ile -46 olarak alınmıştır. 10 yıllık dönemin ortalaması -50'nin altındadır, fakat 2015 yılın AKÜ değeri sınırda olduğu görülmektedir.

20Sebzeler, Meyve, Fındık vs Gıda Müstahzarları

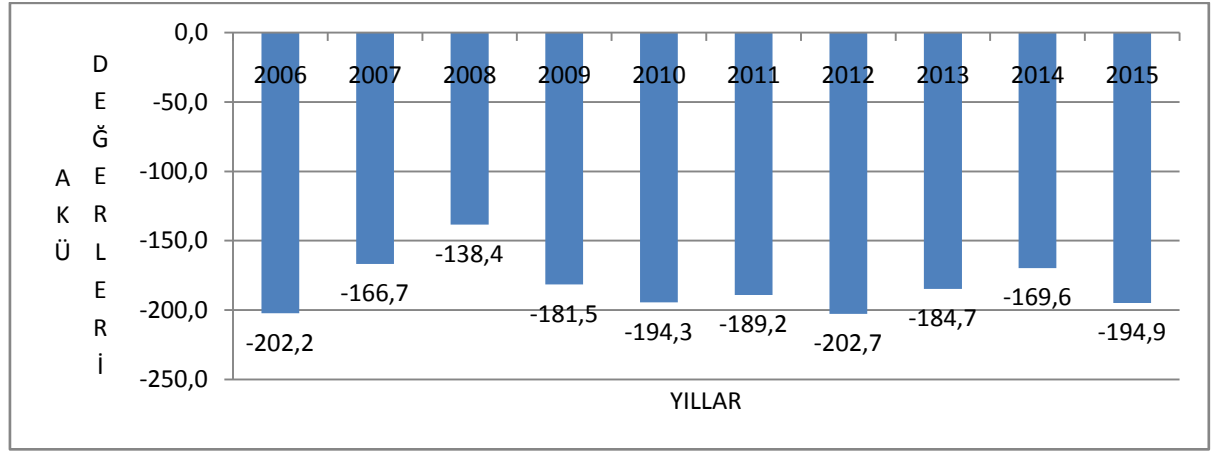
Şekil 31GTİP 20 Sebzeler, Meyve, Fındık vs Gıda Müstahzarları Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Sebzeler, meyve, fındık vs gıda müstahzarları sektöründeki rekabet gücünün giderek düştüğü görülmektedir. 2006 ile 2012 yılları arasındaki dönemde AKÜ ortalamasının sınırdadır, fakat 2007 yılında başlayan düşüş sürekli artarak 2015 yılında -96'ya ulaşmıştır. Bosna Hersek'in bu sektörde rekabet gücünün düşük olduğu tespit edilmiştir.

21 Yenilen Çeşitli Gıda Müstahzarlar

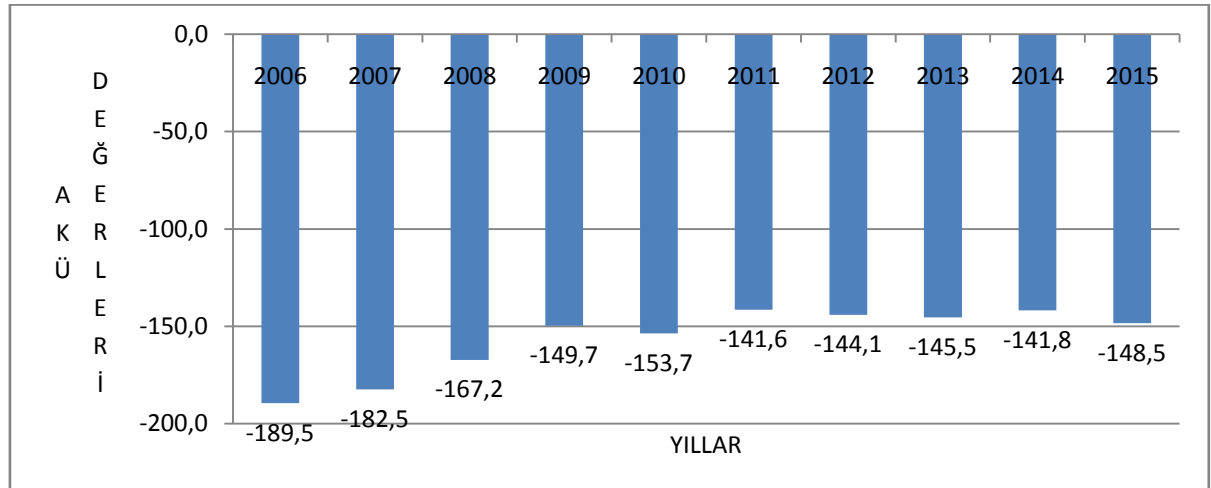
Şekil 32GTİP 21Yenilen Çeşitli Gıda Müstahzarlar Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Yenilen çeşitli gıda müstahzarlar sektörünün AKÜ değerleri 2000 – 2015 arasında -138 ile -202 arasında yer almıştır. Bosna Hersek'in bu sektörde rekabet gücü düşüktür.

22 Meşrubat, Alkollü İçkiler ve Sirke

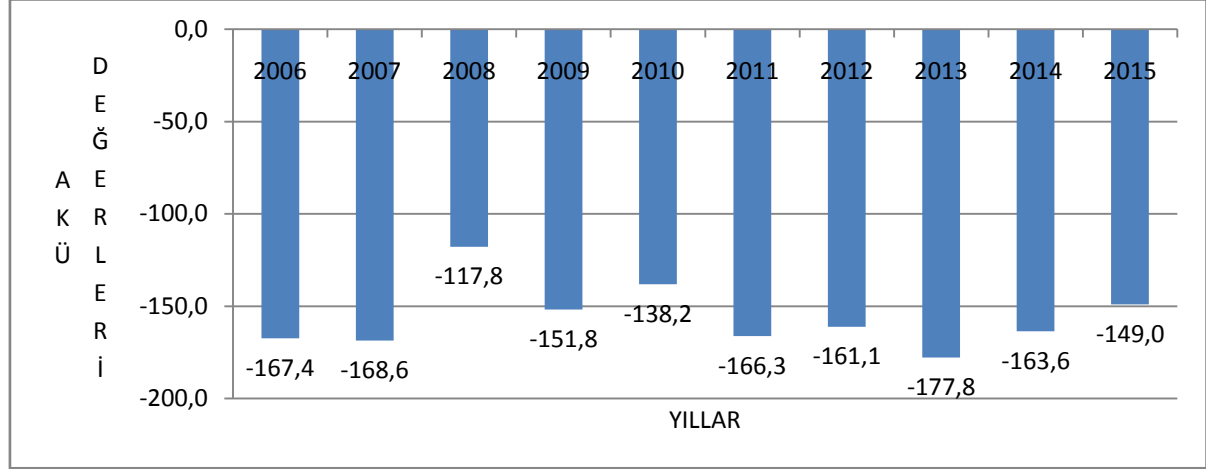
Şekil 33GTİP 22 Meşrubat, Alkollü İçkiler ve Sirke Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Meşrubat, alkollü içkiler ve sirke sektörünün AKÜ değerleri 2006-2015 yılları arasında -189 ile -141 arasında yer almıştır. Bu sektörün rekabet gücü çok düşüktür.

23 Artıkları, Gıda Sanayi, Hayvan Yem Atıklar

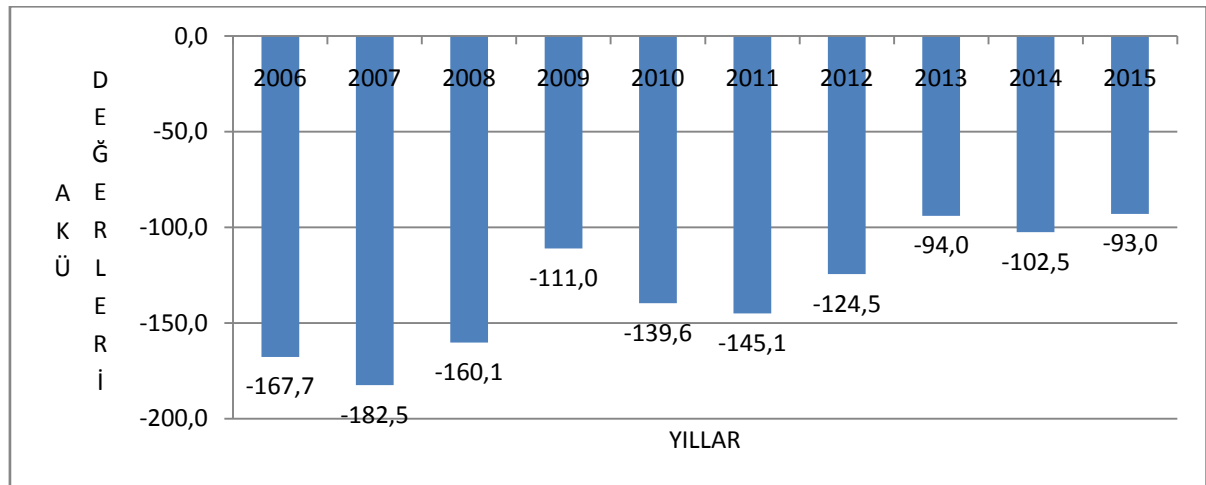
Şekil 34GTİP 23 Artıkları, Gıda Sanayi, Hayvan Yem Atıklar Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Artıkları, gıda sanayi, hayvan yem atıklar sektörünün 2006-2015 arası dönemdeki AKÜ değerlerinin sürekli -50'nin altında; -177 ile -117 arasında gerçekleştiği hesaplanmıştır. Bosna Hersek'in bu sektörde rekabet gücünün çok düşük olduğu görülmektedir.

24 Tütün ve Tütün Yerine Geçen İşlenmiş Maddeler

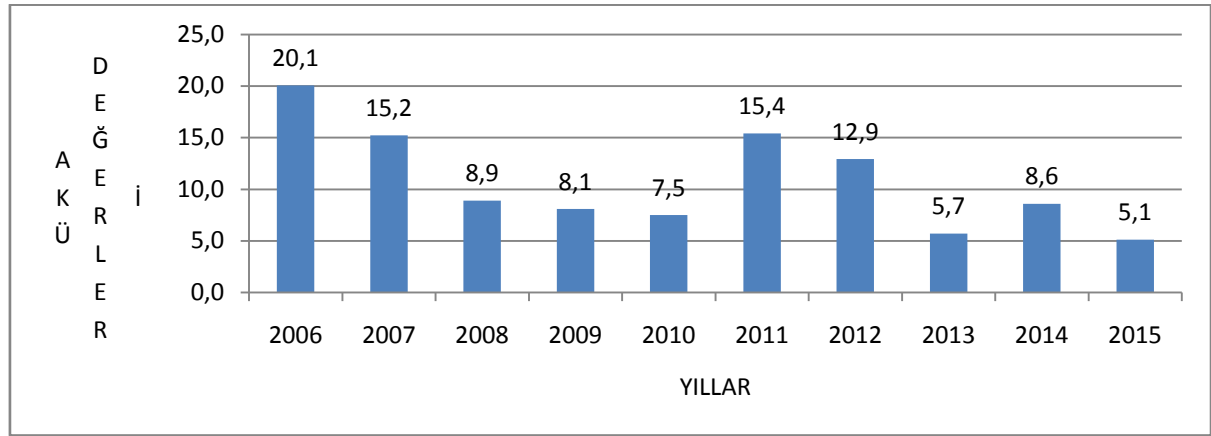
Şekil 35GTİP 24 Tütün ve Tütün Yerine Geçen İşlenmiş Maddeler Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler sektöründe 10 yıllık dönemde sürekli -50 sınırın altında olduğu görülmektedir. En yüksek değeri 2015 yılında -93 olarak kaydedilmiştir. Bosna Hersek'in bu sektörde rekabet gücü düşüktür.

25 Tuz; Kükürt; Topraklar ve Taşlar; Alçılar, Kireçler ve Çimento

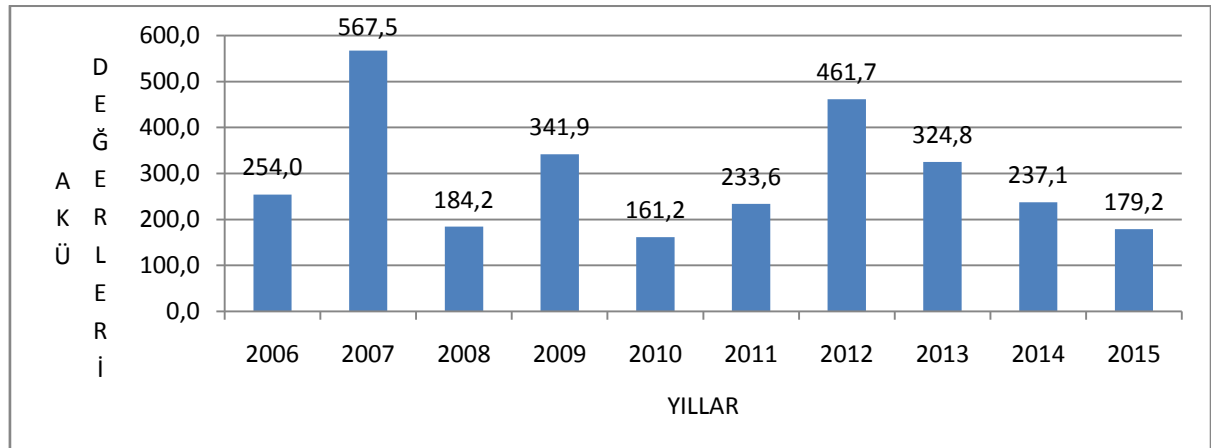
Şekil 36GTİP 25 Tuz; Kükürt; Topraklar Ve Taşlar; Alçılar, Kireçler ve Çimento Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Tuz; kükürt; topraklar ve taşlar; alçılar, kireçler ve çimento sektörünün 2006-2015 arası dönemindeki AKÜ değerleri +20 ile +5 arasındadır. Bu dönemdeki AKÜ değerleri sürekli olumlu sonuç vermiş, fakat düşüş eğiliminde olduğu tespit edilmiştir. Bu sektörde Bosna Hersek'in rekabet gücü sınırdadır.

26 Metal Cevherleri, Cüruf ve Kül

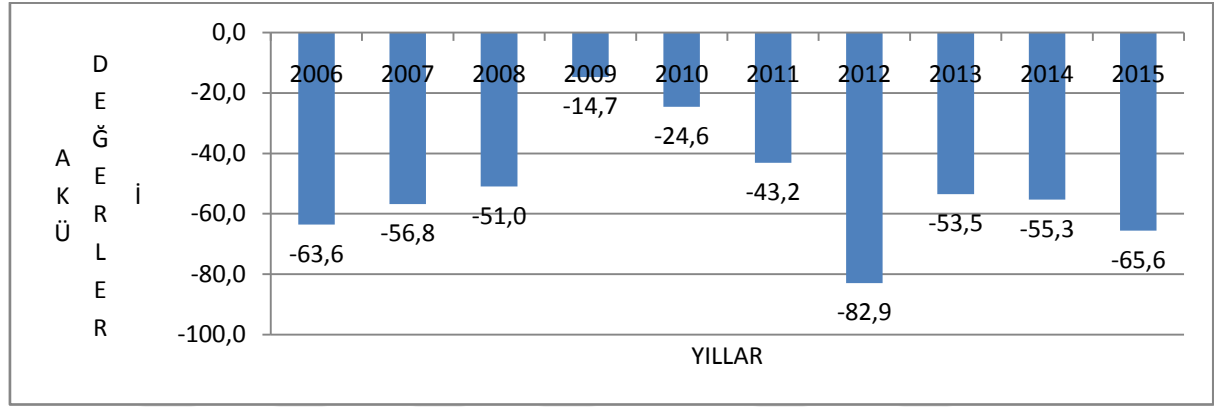
Şekil 37GTİP 26 Metal Cevherleri, Cüruf ve Kül Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Bosna Hersek'in Metal cevherleri, cüfü ve kül sektöründeki 2006-2015 dönemin AKÜ değerleri sürekli +50 üzerinde olmuştur. Bu sektörde Bosna Hersek'in rekabet gücünün olduğu görülmektedir.

27 Mineral Yakıtlar, Yağlar, Damıtma Ürünleri

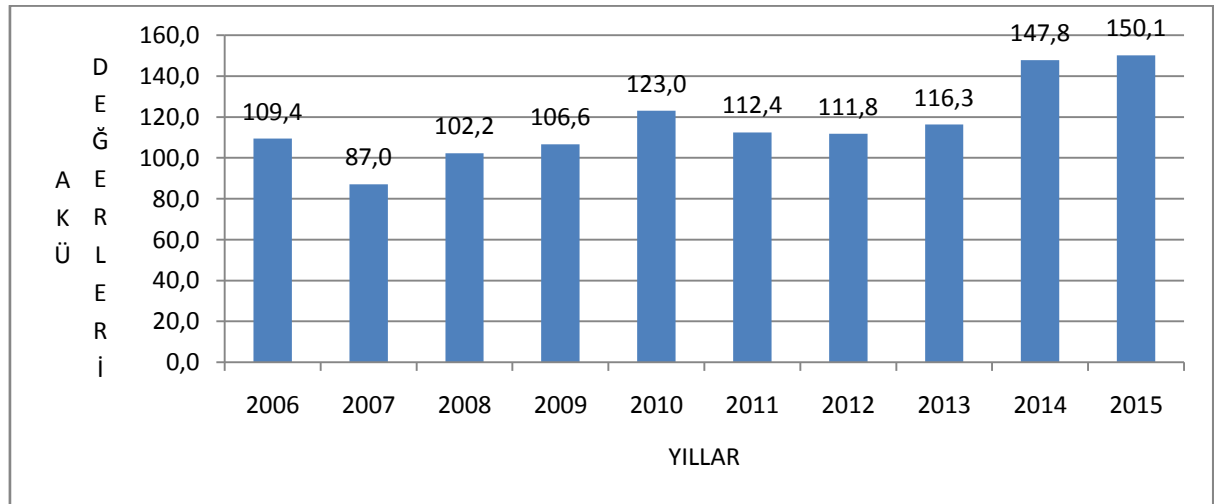
Şekil 38GTİP 27 Mineral Yakıtlar, Yağlar, Damıtma Ürünleri Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Mineral yakıtlar, yağlar, damıtma ürünleri sektöründe elde edilen AKÜ değerleri -82 ile -14 arasındadır. 2009-2011 yılları arasında -50 sınırının üstünde olmuştur. Bosna Hersek'in bu sektördeki rekabet gücü düşüktür.

28 İnorganik Kimyasallar, Kıymetli Metal Bileşik, İzotoplar

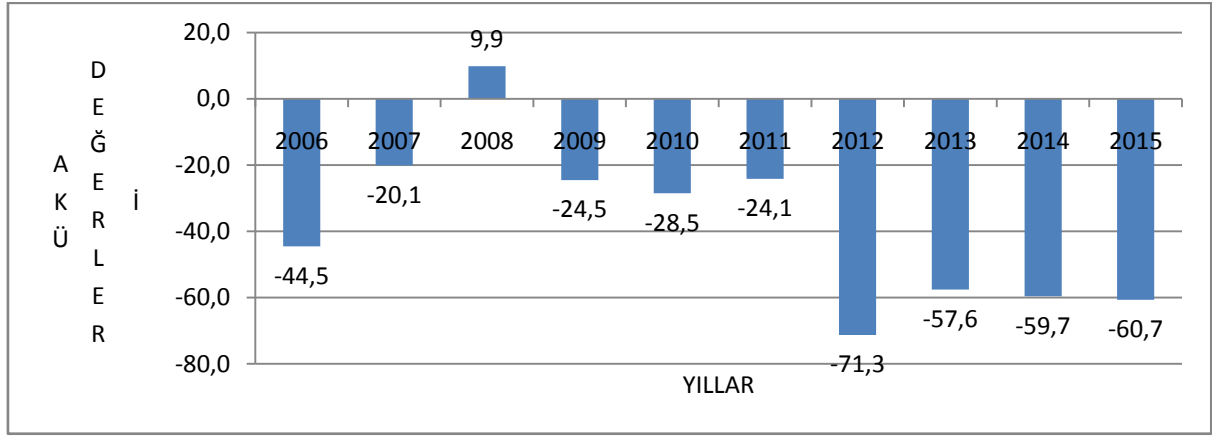
Şekil 39GTİP 28 İnorganik Kimyasallar, Kıymetli Metal Bileşik, İzotoplar Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

İnorganik kimyasallar, kıymetli metal bileşik, izotoplar sektörünün 2006-2015 dönemi arasında hesaplanan AKÜ değerleri +87 ile +150 arasındadır. Bütün yıllar boyunca +50 sınırın üstünde değer almış ve az da olsa sürekli artış görülmektedir. Bu sektörde Bosna Hersek'in rekabet gücü yüksektir.

29 Organik Kimyasal Ürünler

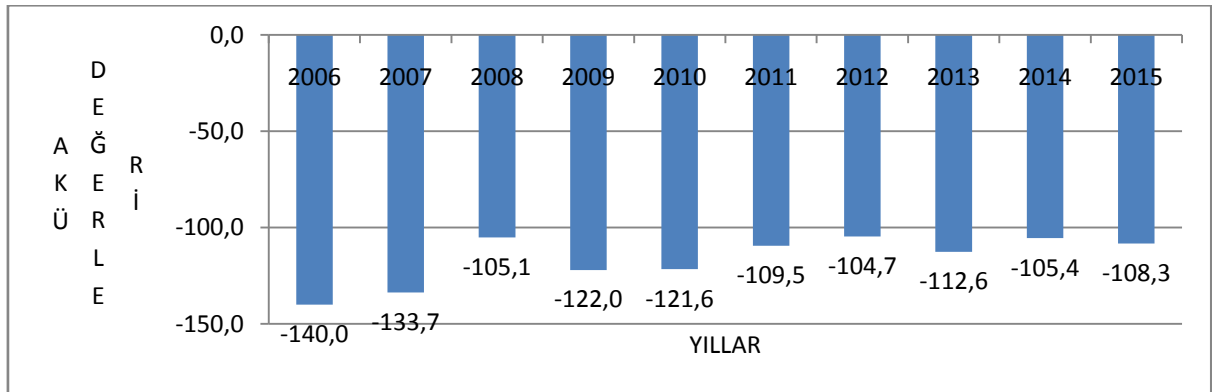
Şekil 40GTİP 29 Organik Kimyasal Ürünler Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Organik kimyasal ürünler sektöründe 2006-2015 döneminde -71 ile +9 olarak hesaplanmıştır. 2008 yılı dışında sürekli olarak eksik değerlere sahip olmuştur. 2012 yılına kadar -50 ile +50 arasında sınır değerler içinde iken son 4 yılda -50'nin altına düşerek Bosna Hersek'in bu sektörde rekabet gücü düşüktür.

30 Eczacılık Ürünleri

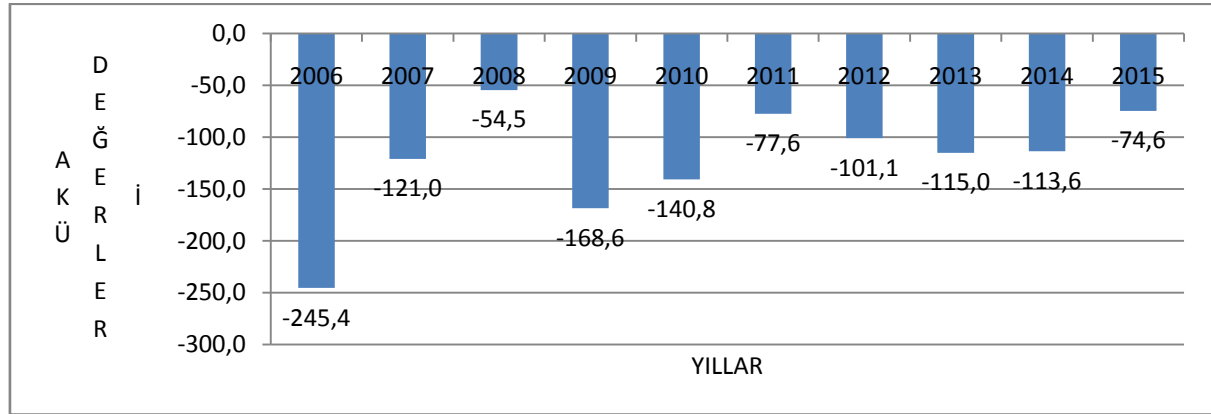
Şekil 41GTİP 30 Eczacılık Ürünleri Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Eczacılık ürünleri sektörünün AKÜ değerleri 2006-2015 arasında -140 ile -104 arasında yer almıştır. Bosna Hersek'in bu sektördeki rekabet gücü düşüktür.

31 Gübreler

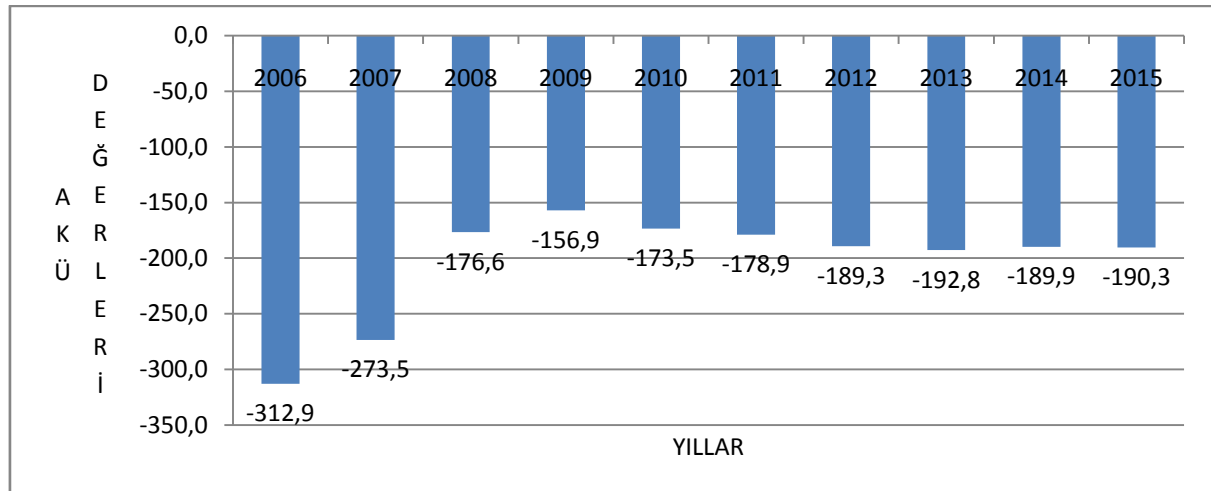
Şekil 42 GTİP 31 Gübreler Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Gübreler sektöründe 2006-2015 AKÜ değerleri -245 ile 54 olarak hesaplanmıştır. 10 yıllık dönemin AKÜ değerleri ortalaması -50 sınırının altında olduğu tespit edilmiş, fakat 2006 yılına göre ilerleyern zamanda artış gösterdiği görülmektedir. Bosna Hersek'in bu sektörde rekabet gücü düşüktür.

32 Bronzlaşma, Boyama Ekstreleri, Tanen, Deri vs, Pigmentler Vb

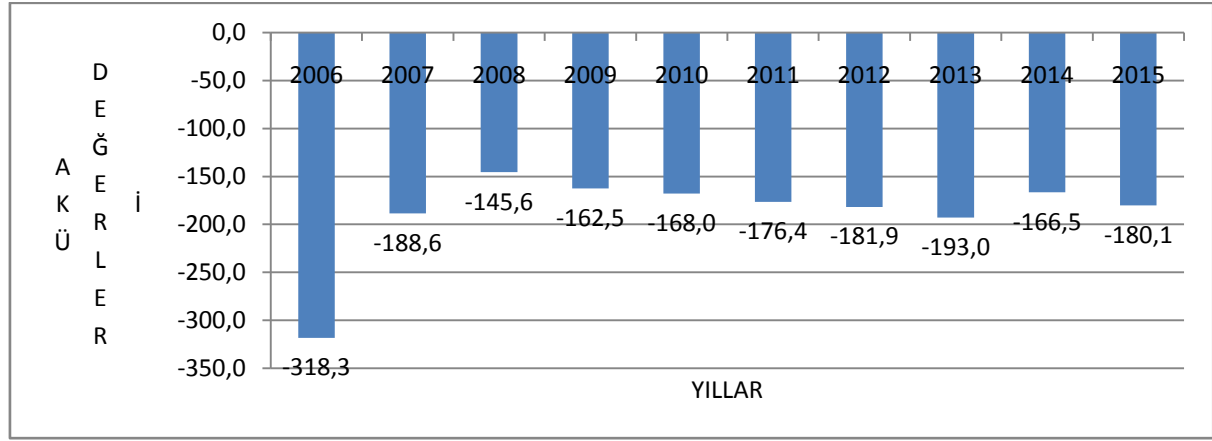
Şekil 43GTİP 32 Bronzlaşma, Boyama Ekstreleri, Tanen, Deri vs, Pigmentler vb Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Bronzlaşma, boyama ekstreleri, tanen, deri vs, pigmentler vbsektörünün 10 yıllık AKÜ değerleri -312 ile -156 arasında yer almıştır. 2006'dan 2009'a kadar bir artış göstermiş, son 4 yılda -190 düzeyinde sabitleştiği görülmektedir. Bu sektörde Bosna Hersek'in rekabet gücü düşüktür.

33 Uçucu Yağlar ve Rezinoitler; Parfümeri, Kozmetik veya Tuvalet Müstahzarları

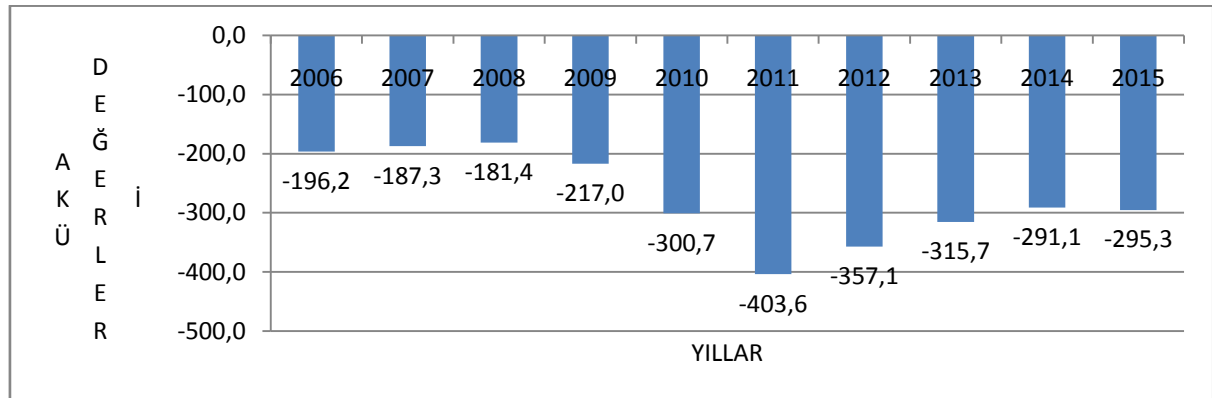
Şekil 44GTİP 33 Uçucu Yağlar ve Rezinoitler; Parfümeri, Kozmetik veya Tuvalet Müstahzarları Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Uçucu yağlar ve rezinoitler; parfümeri, kozmetik veya tuvalet müstahzarları 2006-2015 yılları arasındaki AKÜ değerleri -318 ile -145 arasında hesaplanmıştır. Bosna Hersek'in bu sektörünün rekabet gücü düşüktür.

34 Sabunlar, Yağlar, Mumlar, Modelleme Macunları

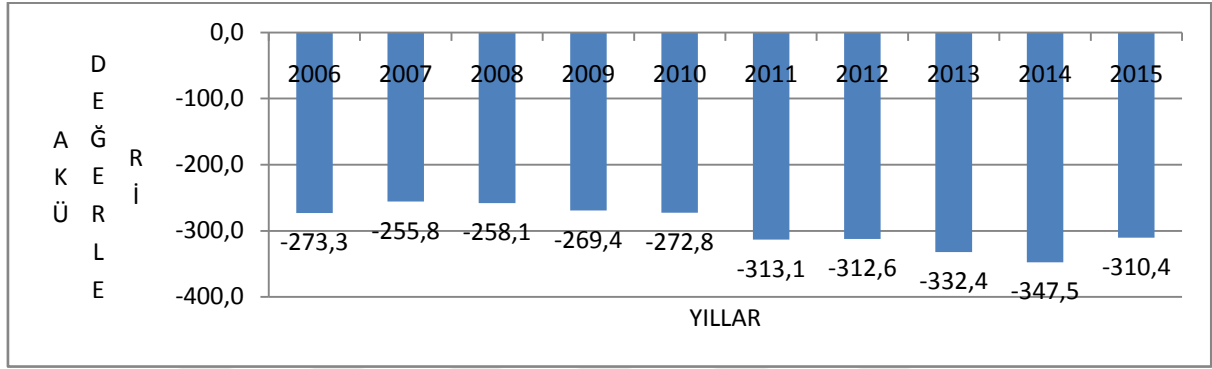
Şekil 45GTİP 34 Sabunlar, Yağlar, Mumlar, Modelleme Macunları Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Sabunlar, yağlar, mumlar, modelleme macunları 2006-2015 yılları arasında AKÜ değerleri -181 ile -403 arasında yer almıştır. Bosna Hersek'in bu sektörde rekabet gücü düşüktür.

35 Albüminoid Maddeler; Değişikliğe Uğramış Nişasta Esaslı Ürünler; Tutkallar; Enzimler

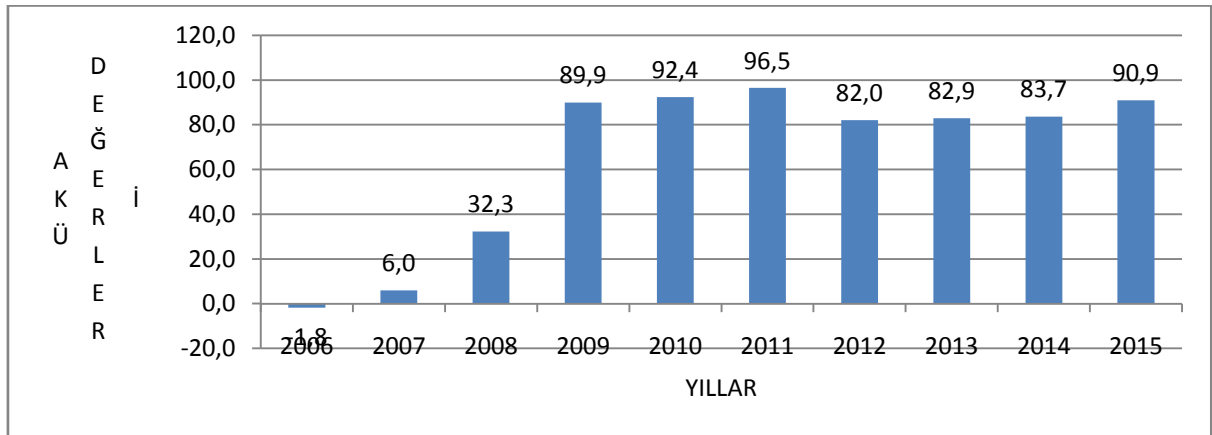
Şekil 46GTİP 35 Albüminoid Maddeler; Değişikliğe Uğramış Nişasta Esaslı Ürünler; Tutkallar; Enzimler Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Albüminoid maddeler; değişikliğe uğramış nişasta esaslı ürünler; tutkallar; enzimler sektörünün AKÜ değerleri 2006-2015 arasında -255 ile -347 arasında yer almıştır. Bosna Hersek'in bu sektörde rekabet gücü düşüktür.

36 Patlayıcılar, Piroteknik, Kibrit, Piroforik Alaşımlar, vb

Şekil 47GTİP 36 Patlayıcılar, Piroteknik, Kibrit, Piroforik Alaşımlar, vb Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

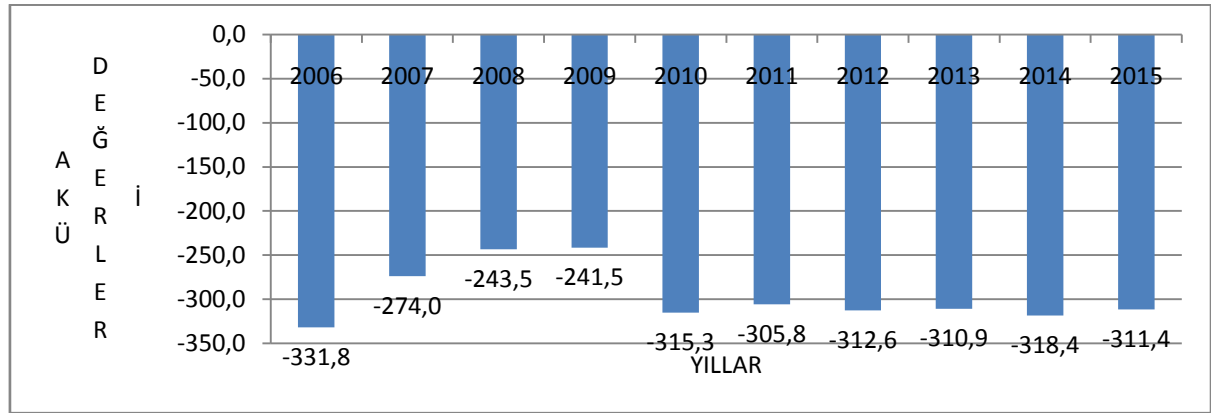

Patlayıcılar, piroteknik, kibrit, piroforik alaşımlar, vb sektöründe AKÜ değerleri -1,8 ile 96 arasında yer almıştır. 2006 yılında eksi değer alırken sonraki yıllarda sürekli artıları

görmüştür. 2006'dan 2009'a kadar hızlı artış yakalamış ve 2009'da yakaladığı 89'luk değeri 2015 yılına kadar da korumuştur. Bu sektörde Bosna Hersek'in rekabet gücü yüksektir.

37 Fotoğrafçılıkta veya Sinemacılıkta Kullanılan Eşya

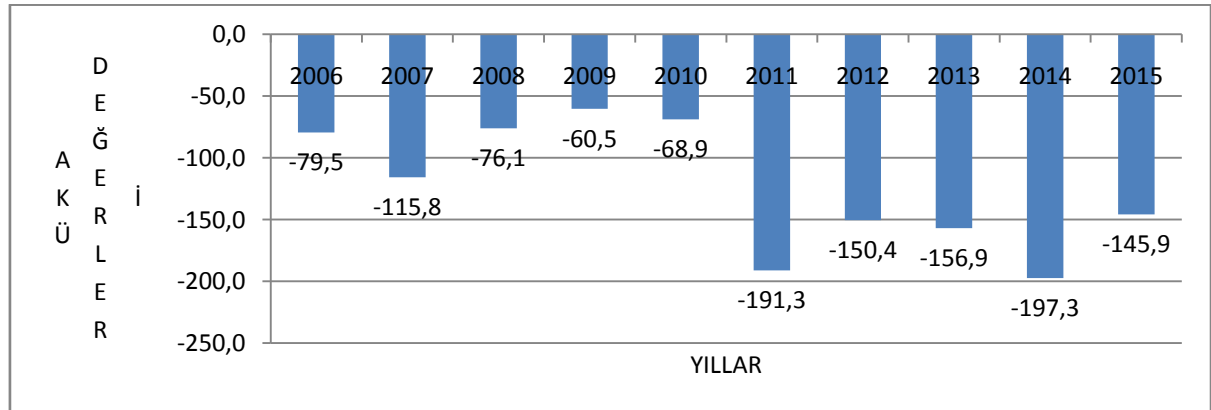
Şekil 48GTİP 37 Fotoğrafçılıkta veya Sinemacılıkta Kullanılan Eşya Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Fotoğrafçılıkta veya sinemacılıkta kullanılan eşya sektörünün AKÜ değerleri 2006-2015 arasında -241 ile -331 arasında yer almıştır. Bosna Hersek'in bu sektörde rekabet gücü düşüktür.

38 Muhtelif Kimyasal Maddeler (Biodizel, Yangın Söndürme Maddeleri, Dezenfektanlar, Haşarat Öldürücüler, Vb.)

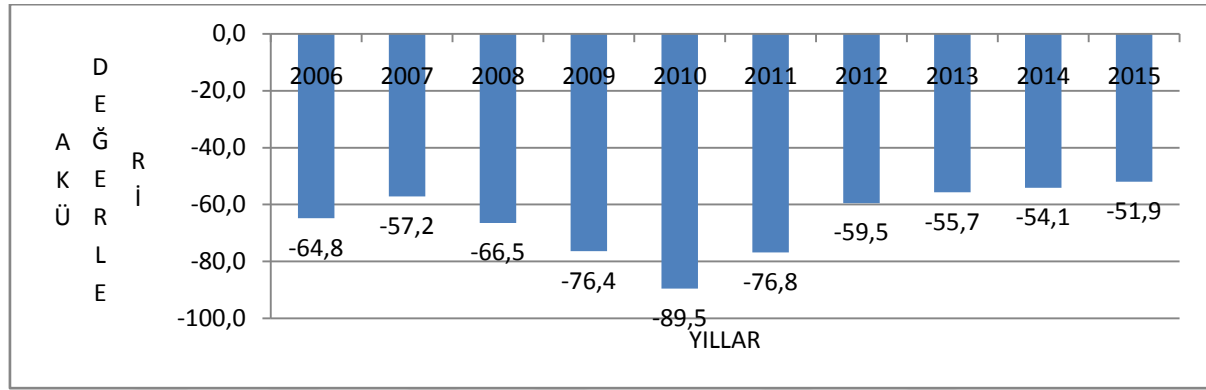
Şekil 49GTİP 38 Muhtelif Kimyasal Maddeler (Biodizel, Yangın Söndürme Maddeleri, Dezenfektanlar, HaşaratÖldürücüler, vb.) Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Muhtelif kimyasal maddeler (biodizel, yangın söndürme maddeleri, dezenfektanlar, haşarat öldürücüler, vb.) sektörünün AKÜ değerleri -60 ile -197 arasında hesaplanmıştır. 2011 yılına kadar -50 sınırına yakın değerler alırken ve 2011’den sonra aldığı en yüksek değer -145’tir. Bosna Hersek’in bu sektörde rekabet gücü düşüktür.

39 Plastikler ve Mamulleri

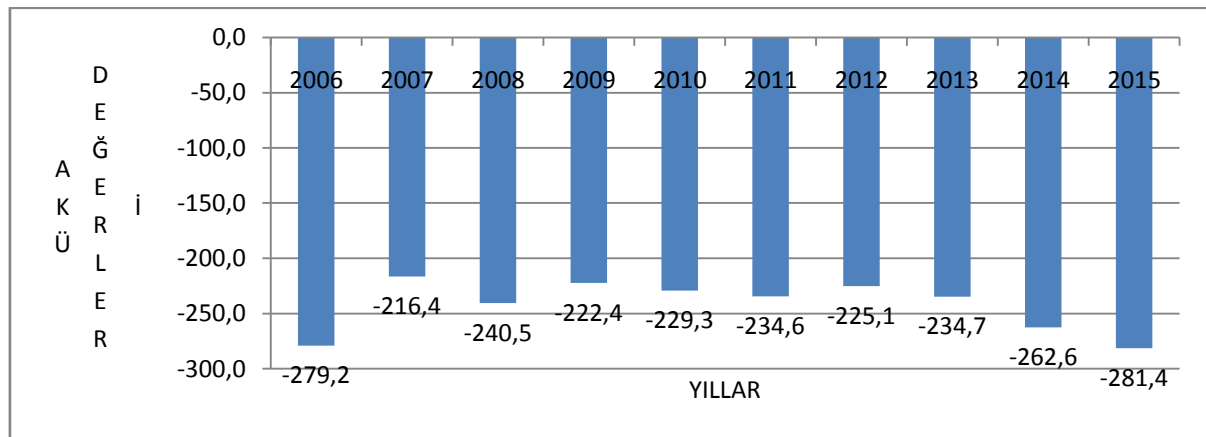
Şekil 50GTİP 39 Plastikler ve Mamulleri Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Plastikler ve mamulleri sektörünün hesaplanan AKÜ değerleri -51 ile -89 arasında yer almıştır. Bu sektörün rekabet gücü düşüktür.

40 Kauçuk ve Kauçuktan Eşya

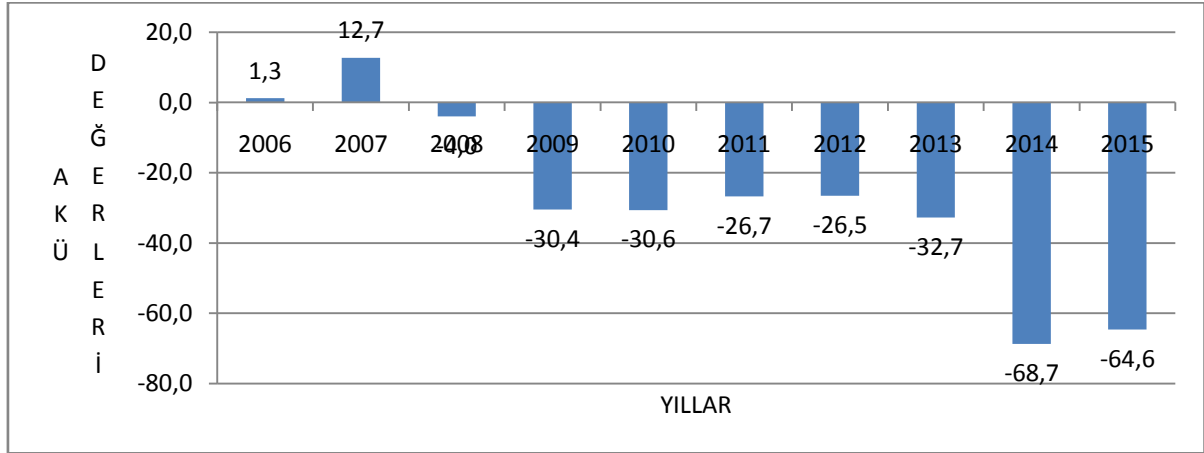
Şekil 51GTİP 40 Kauçuk ve Kauçuktan Eşya Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Kauçuk ve kauçuktan eşya sektörünün AKÜ değerleri -216 ile -281 arasında yer almaktadır. Bosna Herske bu sektör için rekabet gücünün olmadığı ortaya çıkmaktadır.

41 Ham Postlar, Deriler (Kürkler Hariç) ve Köseleler

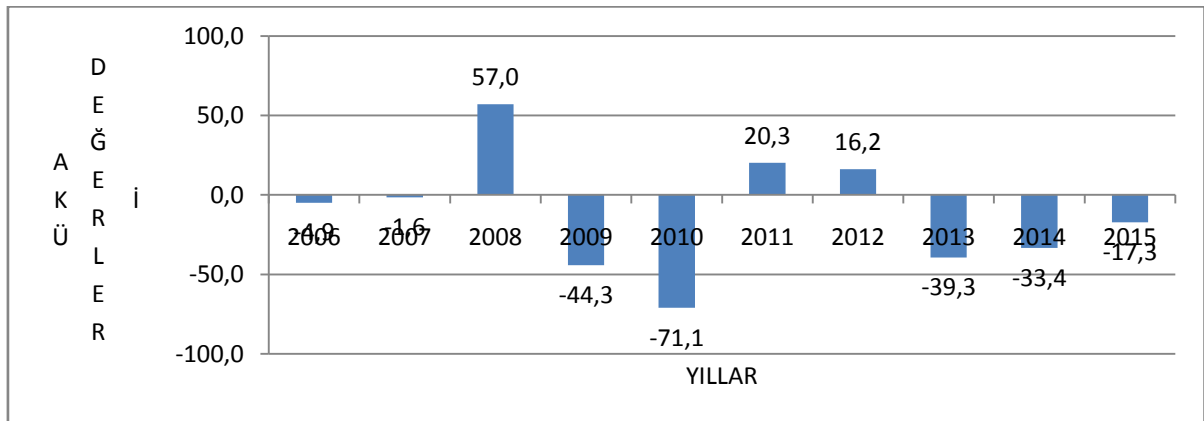
Şekil 52GTİP 41 Ham Postlar, Deriler (Kürkler Hariç) ve Köseleler Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Ham postlar, deriler (kürkler hariç) ve köseleler sektöründe Bosna Hersek için hesaplanan AKÜ değerler 12 ile -68 arasındadır. 2006 ve 2007 yıllarında artı sonuçlar alıp sonraki yıllarda sürekli ekiye kalmıştır. Son iki yılda ise -50'nın altına düşmüştür. Bosna Hersek'in bu sektörde rekabet gücü düşüktür.

42 Deri, Hayvan Bağırsağından, Koşum Takımı, Seyahat Eşyaları

Şekil 53GTİP 42 Deri, Hayvan Bağırsağından, Koşum Takımı, Seyahat Eşyaları Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

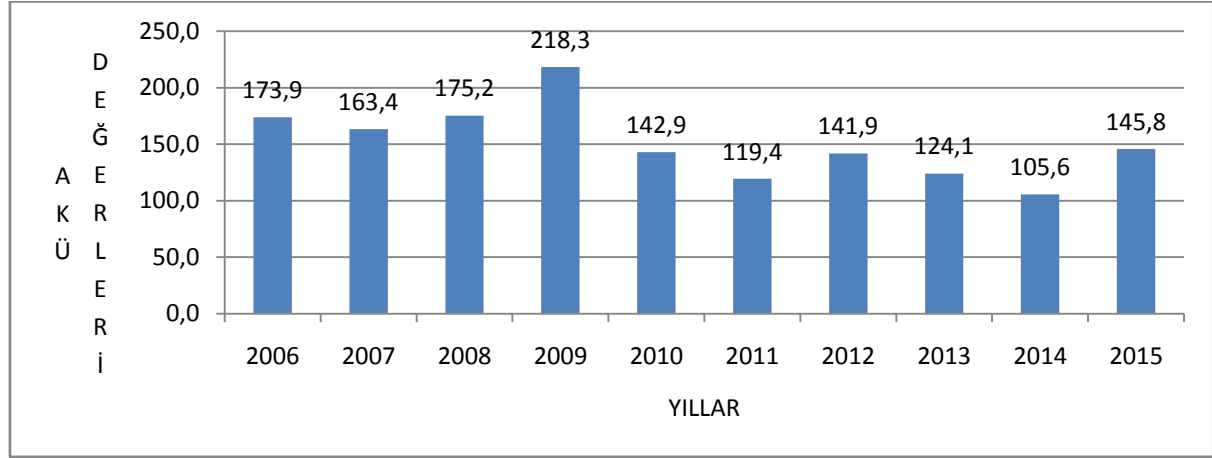

Deri, hayvan bağırsağından, koşum takımı, seyahat eşyaları sektörünün 2006-2015 dönem için hesaplanan AKÜ değerler -71 ile +57 arasında yer almıştır. 2006'da AKÜ değeri eksiye geçerek +57 olarak gerçekleşmiştir. Sonraki iki yılda büyük düşüş yaşayarak

-71'e düşmüştür. 2011 ve 2012 iki tekrar artışı görüp son üç senede -50 sınırın içinde yer almıştır. Bu sektörde Bosna Hersek'in rekabet gücü sınırdı olduğu ifade edilebilir.

43 Kürkler ve Taklit Kürkler; Bunların Mamulleri

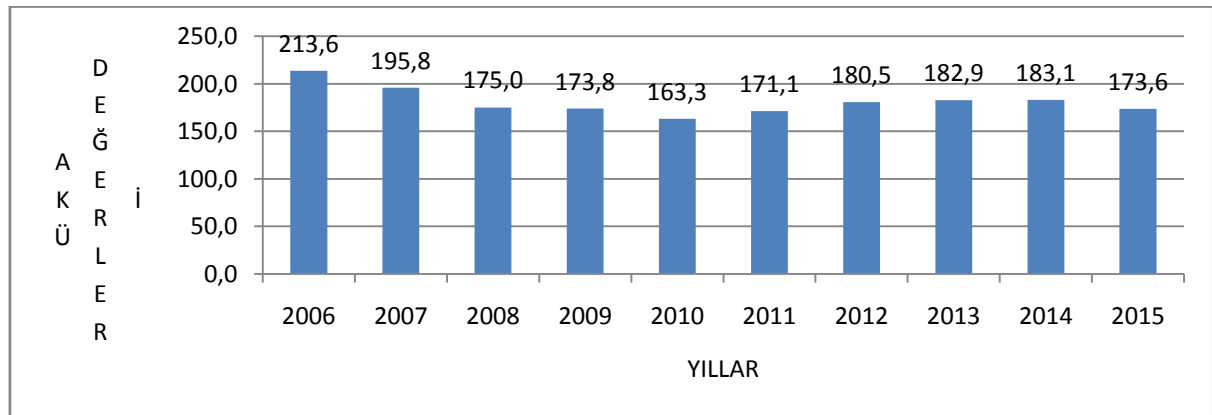
Şekil 54GTİP 43 Kürkler ve Taklit Kürkler; Bunların Mamulleri Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Kürkler ve taklit kürkleri; bunların mamulleri sektöründe 2006-2015 yılları arasında sektöre ait AKÜ değerleri +218 ile +105 arasında değişmektedir. Bütün yıllara ait AKÜ değerleri +50 üzerinde olduğu tespit edilmiştir. Bosna Hersek'in bu sektörünün rekabet gücü yüksektir.

44 Ağaç ve Ahşap Eşya; Odun Kömürü

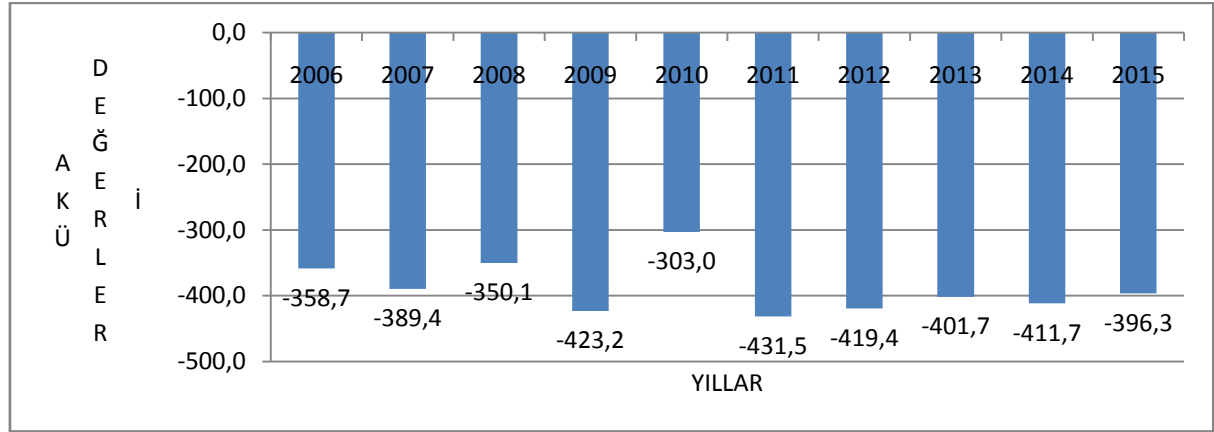
Şekil 55GTİP 44 Ağaç ve Ahşap Eşya; Odun Kömürü Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Ağaç ve ahşap eşya; odun kömürü sektörünün hesaplanan AKÜ değerleri +213 ile +163 arasında yer almıştır. Bu dönem içerisinde iniş kalkışlara rağmen 2015 +173 ile sonlandırmıştır. İncelenen bütün yıllarda +50 sınırının üstünde değer göstererek bu sektörün rekabet gücü yüksektir.

45 Mantar ve Mantardan Eşya

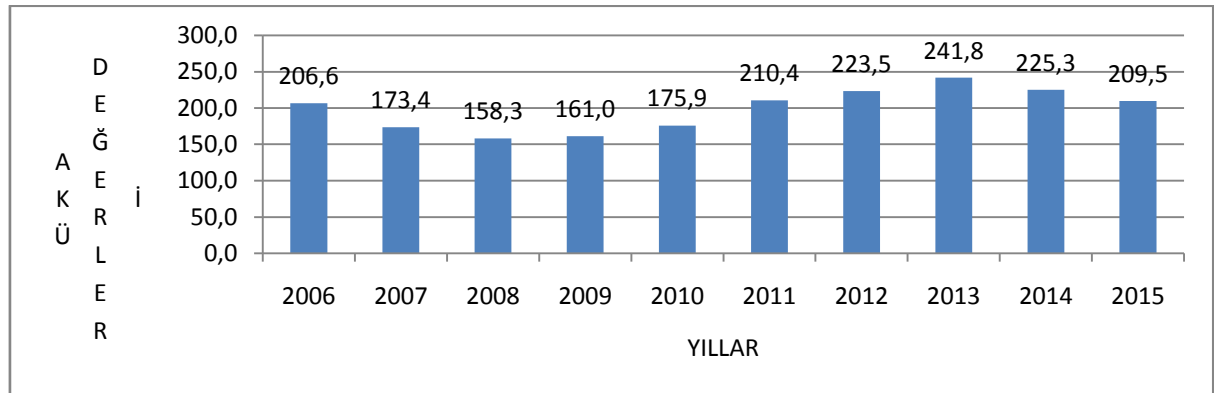
Şekil 56GTİP 45 Mantar ve Mantardan Eşya Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Mantar ve mantardan eşya sektörünün incelenen AKÜ değerleri -303 ile -431 arasında yer almıştır. Bu sektörde Bosna Hersek'in rekabet gücü düşüktür.

46 Hasırdan, Sazdan veya Örölmeye Elverişli Diğer Maddelerden Mamuller; Sepetçi ve Hasırcı Eşyası

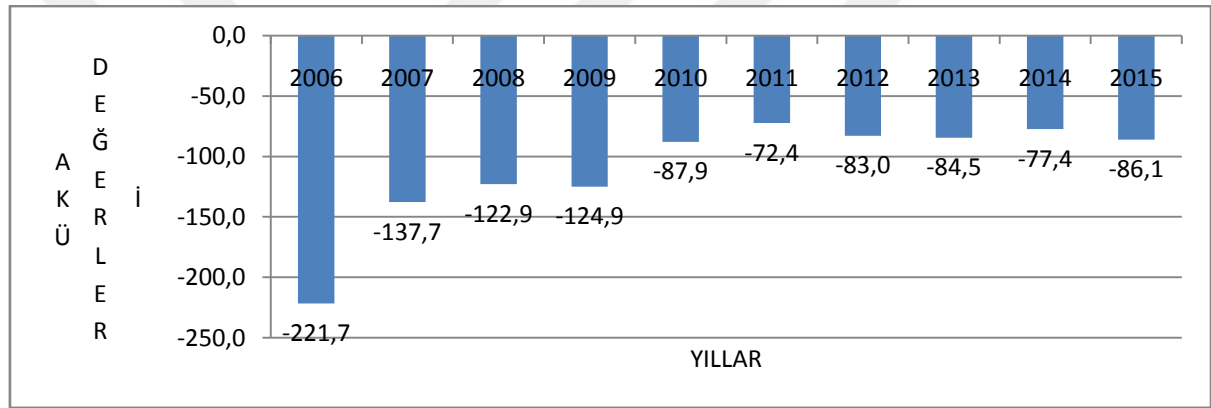
Şekil 57GTİP 46 Hasırdan, Sazdan veya Örölmeye Elverişli Diğer Maddelerden Mamuller; Sepetçi ve Hasırcı Eşyası Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Hasırdan, sazdan veya örülmeye elverişli diğer maddelerden mamuller; sepetçi ve hasırcı eşyası sektör için AKÜ değerleri hesaplanmış ve elde edilen değerler +158 ile 241 arasında yer almıştır. İncelenen 10 yıllık dönemde alınan değerler sürekli +50 sınırının üstündedir. Bosna Hersek'in bu sektörde rekabet gücü yüksektir.

47 Odun veya Diğer Lifli Selülozik Maddelerin Hamurları; Geri Kazanılmış Kağıt veya Karton (Döküntü, Kırpıntı ve Hurdalar)

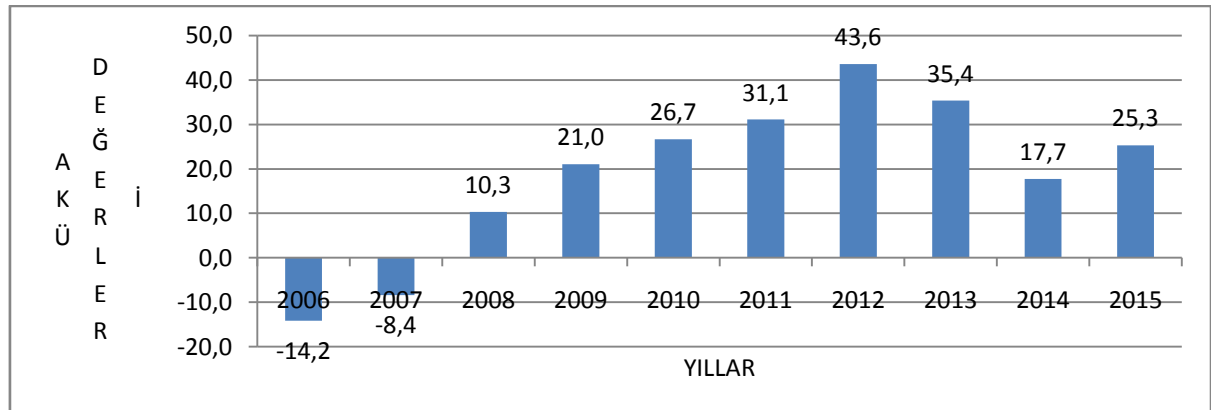
Şekil 58GTİP 47 Odun veya Diğer Lifli Selülozik Maddelerin Hamurları; Geri Kazanılmış Kağıt veya Karton (Döküntü, Kırpıntı ve Hurdalar) Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Odun veya diğer lifli selülozik maddelerin hamurları; geri kazanılmış kağıt veya karton (döküntü, kırpıntı ve hurdalar) sektörünün AKÜ değerleri -71 ile -221 arasında değişmektedir. Bu sektörün rekabet gücü düşüktür.

48 Kağıt ve Karton; Kağıt Hamurundan, Kağıttan veya Kartondan Eşya

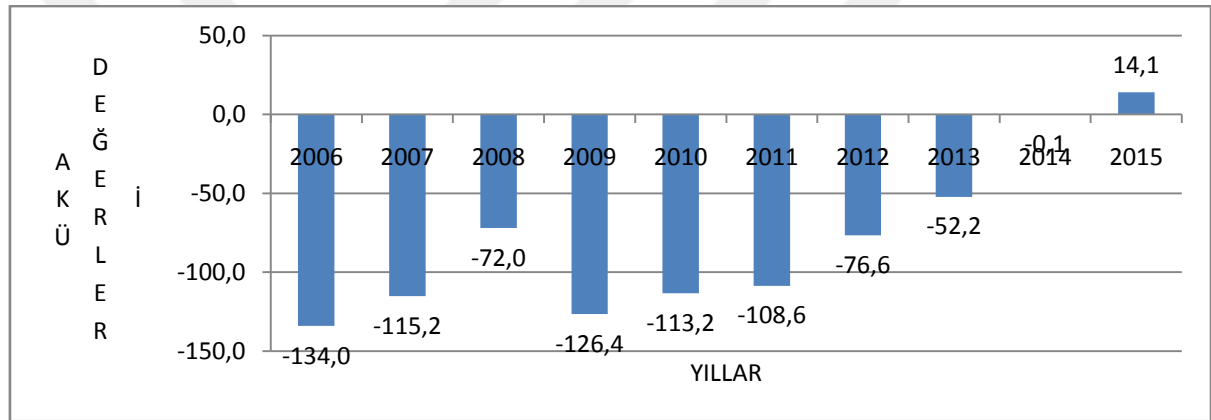
Şekil 59GTİP 48 Kağıt Ve Karton; Kağıt Hamurundan, Kağıttan veya Kartondan Eşya Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

2006-2015 döneminde Kağıt ve karton; kağıt hamurundan, kağıttan veya kartondan eşya için alınan AKÜ değerler -14 ile +25 arasındadır. İlk iki yılda eksiye olup 2008 yılında artıya çıkıp artı değerlerde ve +50 sınırın içinde kalmıştır. Bu sektörde rekabet gücünün sınırda olduğu tespit edilmiştir.

49 Basılı Kitaplar, Gazeteler, Resimler ve Baskı Sanayiinin Diğer Mamulleri; El ve Makina Yazısı Metinler ve Planlar

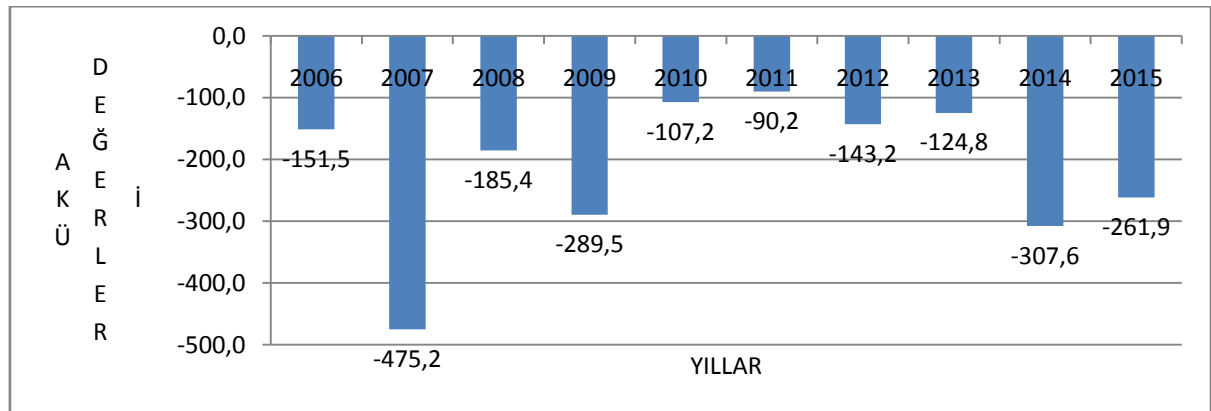
Şekil 60 GTİP 49 Basılı Kitaplar, Gazeteler, Resimler ve Baskı Sanayiinin Diğer Mamulleri; El ve Makina Yazısı Metinler ve Planlar Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Basılı kitaplar, gazeteler, resimler vb sektöründe 2006-2015 dönem için hesaplanan AKÜ değerleri -134 ile +14 arasında yer almıştır. Eksiden başlayıp artışlar gösteren 2015 yılında artı 14 göstermiştir. Bu sektörün rekabet gücü sınırdadır.

50 İpek

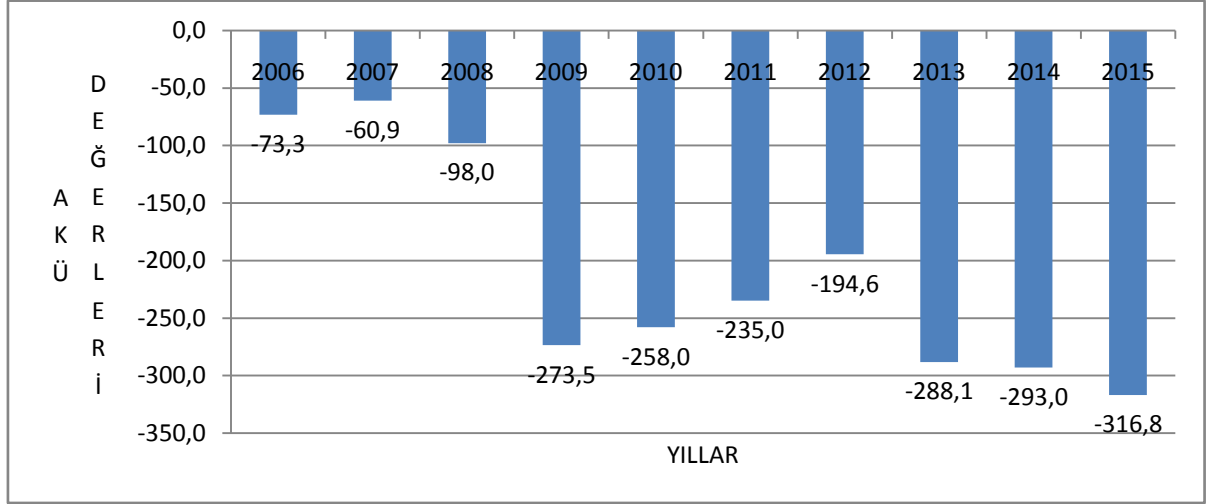
Şekil 61 GTİP 50 İpek Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası Akü Değerleri

İpek sektörünün AKÜ değerleri 2006-2015 arasında -289 ile -90 arasında yer almıştır. Bosna Hersek'in bu sektörde rekabet gücü düşüktür.

51 Yapağı ve Yün, İnce veya Kaba Hayvan Kılı; At Kılından İplik ve Dokunmuş Mensucat

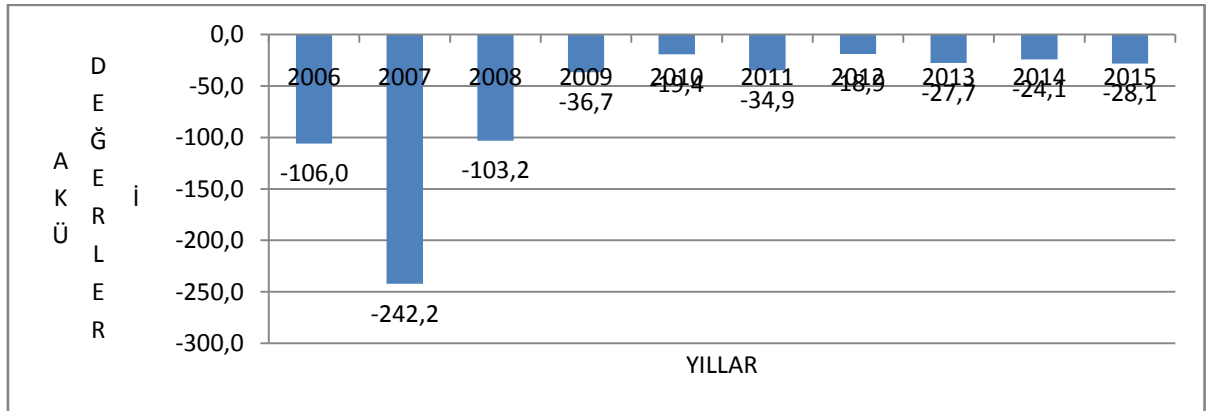
Şekil 62GTİP 51 Yapağı ve Yün, İnce veya Kaba Hayvan Kılı; At Kılından İplik ve Dokunmuş Mensucat Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Yapağı ve yün, ince veya kaba hayvan kılı; at kılından iplik ve dokunmuş mensucat sektörü için elde edilen ADÜ değerleri -316 ile -60 arasında yer almıştır. Son yılda en düşük seviyede olduğu tespit edilmiştir. Bu sektörün rekabet gücü düşüktür.

52 Pamuk

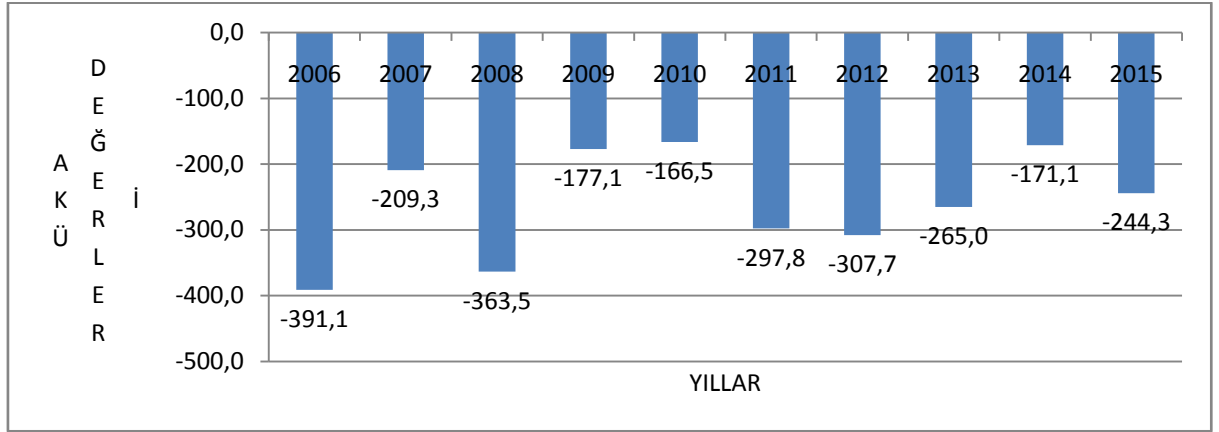
Şekil 63 GTİP 52 Pamuk Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası Akü Değerleri

2006-2015 arasında Pamuk sektörü için incelenen AKÜ değerleri -242 ile -18 arasındadır. İncelenen ilk üç senede çok düşük seviyede iken 2009 yılında -50 sınırının üstüne çıkmıştır. Bosna Hersek'in bu sektördeki rekabet gücü sınırdadır.

53 Dokumaya Elverişli Diğer Bitkisel Lifler; Kağıt İpliği ve Kağıt İpliğinden

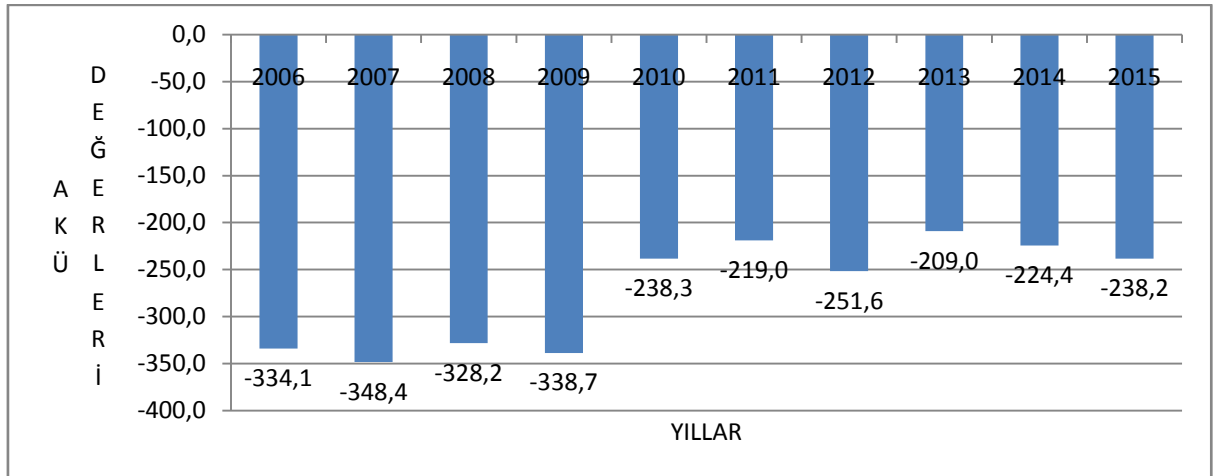
Şekil 64GTİP 53 Dokumaya Elverişli Diğer Bitkisel Lifler; Kağıt İpliği ve Kağıt İpliğinden Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Dokumaya elverişli diğer bitkisel lifler; kağıt ipliği ve kağıt ipliğinden sektörünün incelenen AKÜ değerleri -391 ile -166 olarak hesaplanmıştır. Bu sektörde Bosna Hersek'in rekabet gücü düşüktür.

54 Suni Filamentler

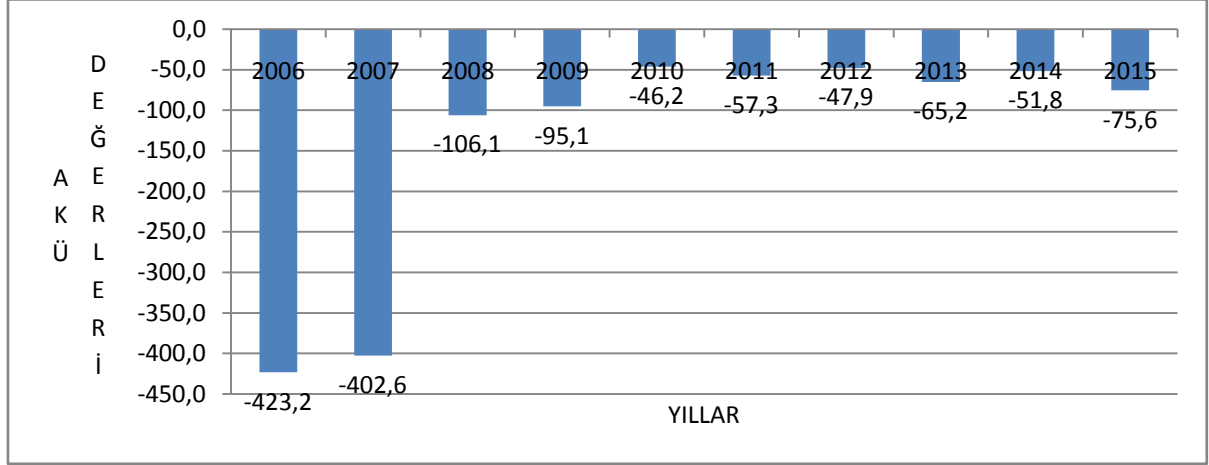
Şekil 65GTİP 54 Suni Filamentler Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Suni filamentler sektörünün 2006-2015 yılları arasındaki AKÜ değerleri -348 ile -209 arasında yer almıştır. Bosna Hersek'in bu sektörde rekabet gücü düşüktür.

55 Sentetik ve Suni Devamsız Lifler

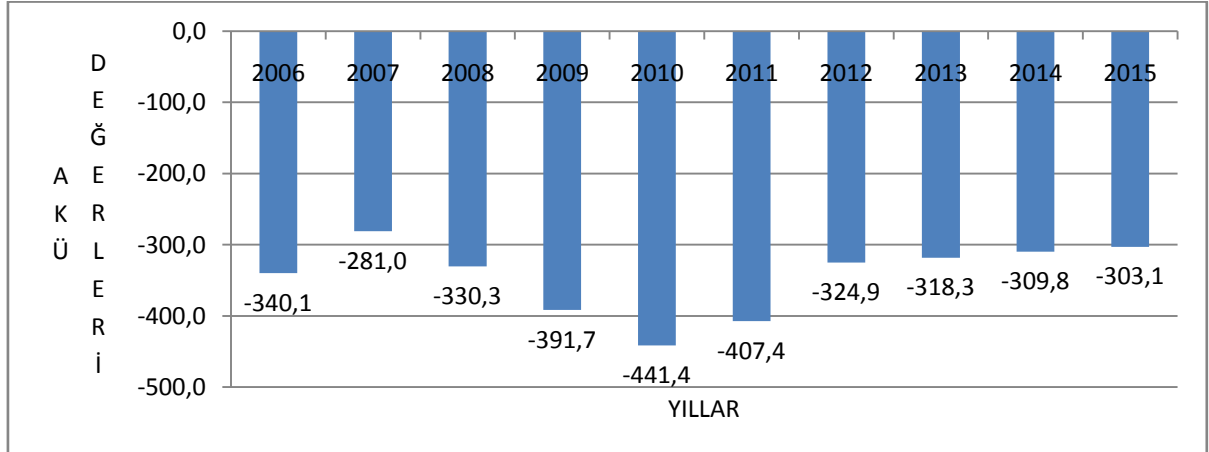
Şekil 66GTİP 55 Sentetik ve Suni Devamsız Lifler Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Sentetik ve suni devamsız lifler sektörünün AKÜ değerleri -432 ile -46 arasında yer almıştır. 2006 ile 2007 yıllarından sonra anı artış göstererek -100 üstüne çıkmıştır. İki sene de -50'nın üstüne çıkmayı başarmış, ama 2015 yılını -75 değeriyle bitirmiştir. Bu sektörün rekabet gücü düşüktür.

56 Votka, Keçe, Dokunmamış Mensucat, İplik, Sicim vb

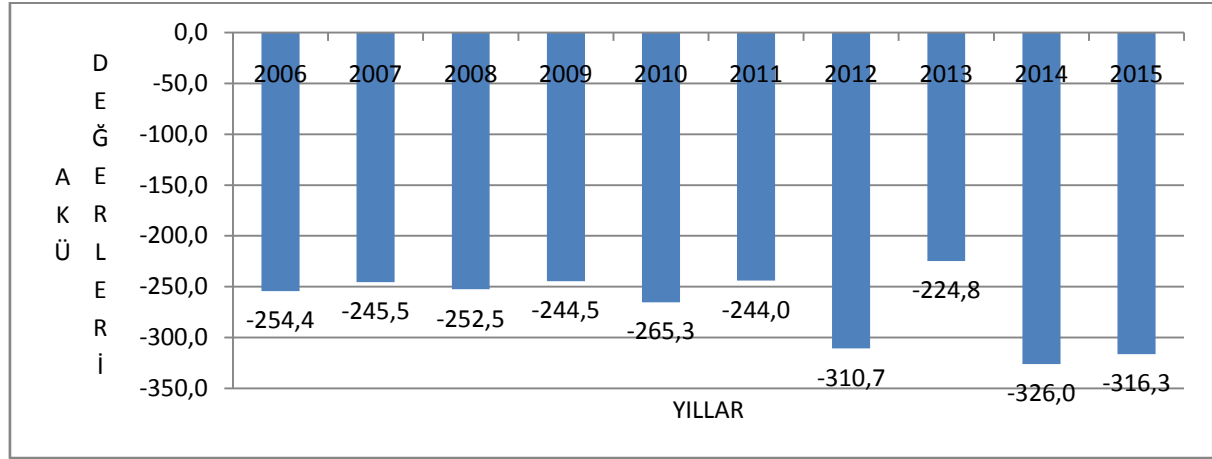
Şekil 67GTİP 56 Votka, Keçe, Dokunmamış Mensucat, İplik, Sicim vb Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Vatka, keçe, dokunmamış mensucat, iplik, sicim vb sektörünün 2006-2015 dönemi için hesaplanan AKÜ değerleri -441 ile -281 arasında yer almıştır. Bütün yılların AKÜ değeri -50'nin altında olduğu görülmektedir. Bosna Hersek'in bu sektörde rekabet gücü düşüktür.

57 Halı ve Diğer Tekstil Yer Kaplamaları

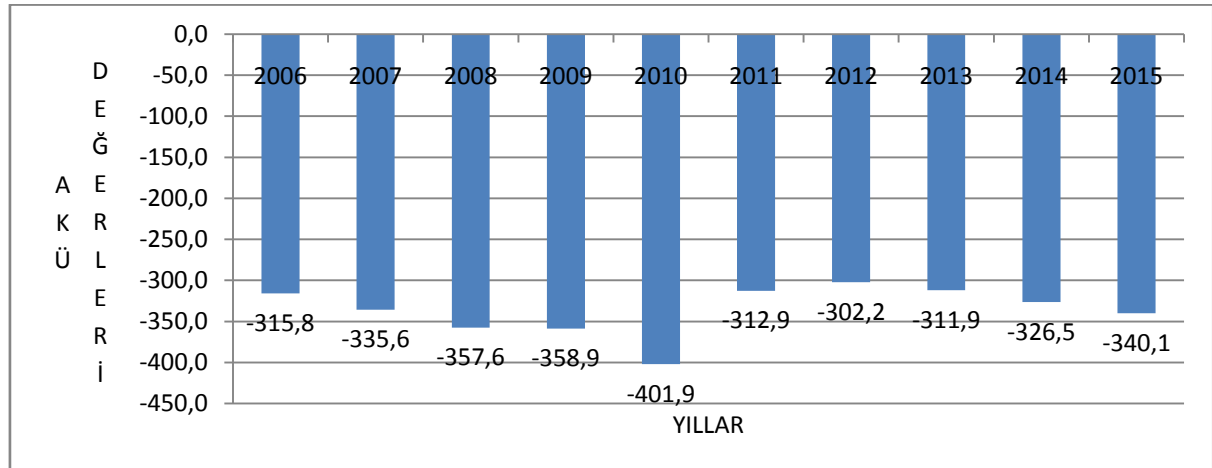
Şekil 68GTİP 57 Halı ve Diğer Tekstil Yer Kaplamaları Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Halı ve diğer tekstil yer kaplamaları hesaplanan AKÜ değerleri -326 ile -224 arasındadır. Son iki yılda en düşük değerler almıştır. Bu sektörde Bosna Hersek'in rekabet gücü düşüktür.

58 Özel Dokuma veya Püsküllü Kumaş, Dantel, Kanaviç vb

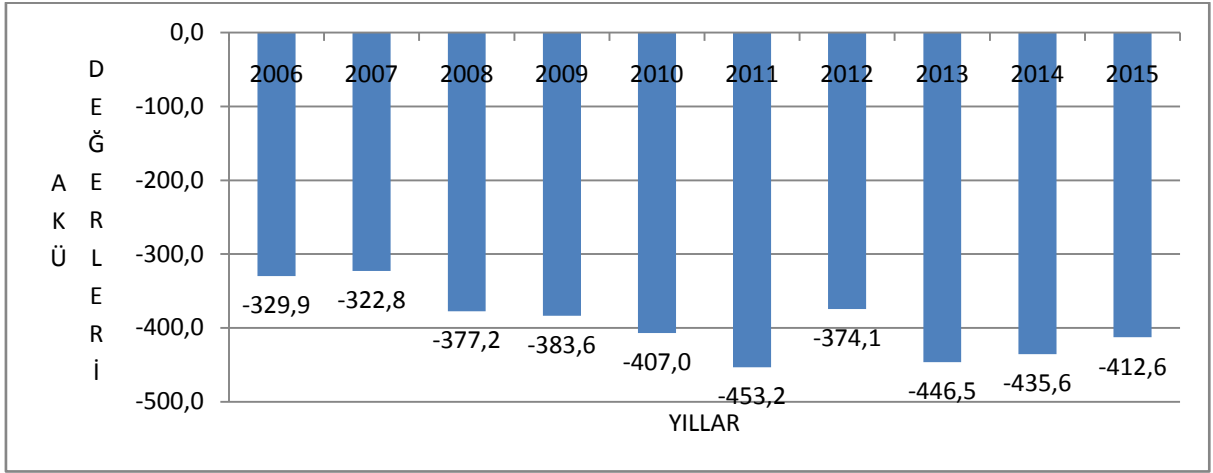
Şekil 69GTİP 58 Özel Dokuma veya Püsküllü Kumaş, Dantel, Kanaviç vb Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Özel dokuma veya püsküllü kumaş, dantel, kanaviç vb sektörü en zayıf sektörlerden biridir. Alınan AKÜ değerler -401 ile -302 arasında değişmektedir. Bu sektörün rekabet gücü düşüktür.

59 Emdirilmiş, Kaplanmış veya Lamine Edilmiş Tekstil Kumaş

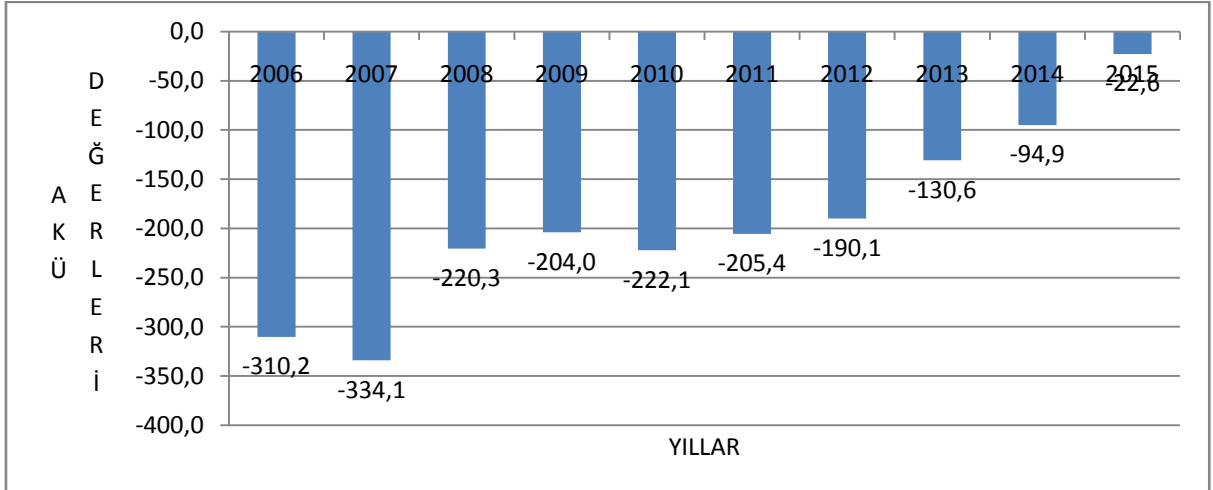
Şekil 70GTİP 59 Emdirilmiş, Kaplanmış veya Lamine Edilmiş Tekstil Kumaş Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

İncelemede en düşük ortalama AKÜ değerine sahip olan Emdirilmiş, kaplanmış veya lamine edilmiş tekstil kumaş sektörüdür. Alınan değerler -453 ile -322 arasında yer almıştır. Bu sektörde Bosna Hersek'in rekabet gücü çok düşüktür.

60 Örme Eşya

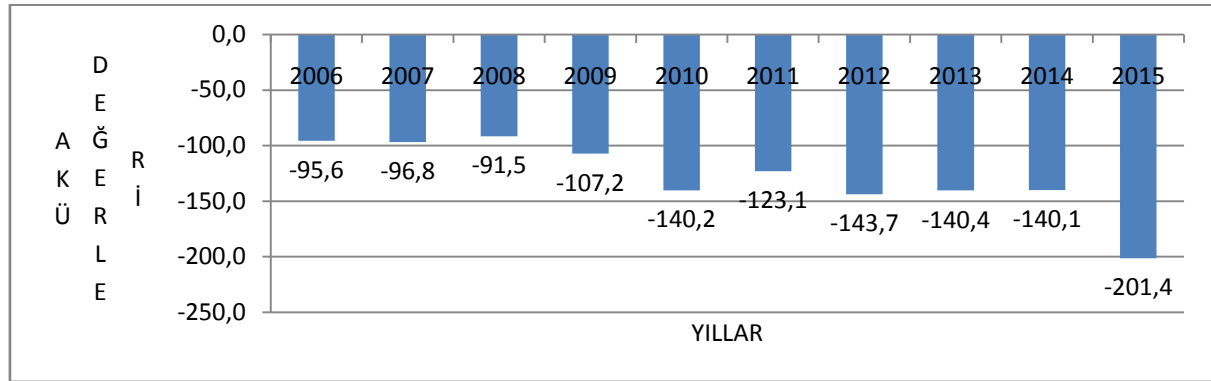
Şekil 71GTİP 60 Örme Eşya Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Örme eşya sektörünün AKÜ değerleri 2006-2015 yılları başında -310 iken rekabet gücünde ilerleme ile 2015'te ise ilk defa -50 sınırının üstünde olmuştur. Dönemin ortalaması -50'nin altındadır. 2015 yılın değerine göre Bosna Hersek'in bu sektörde rekabet gücü sınırdadır.

61 Örme Giyim Eşyası ve Aksesuarı

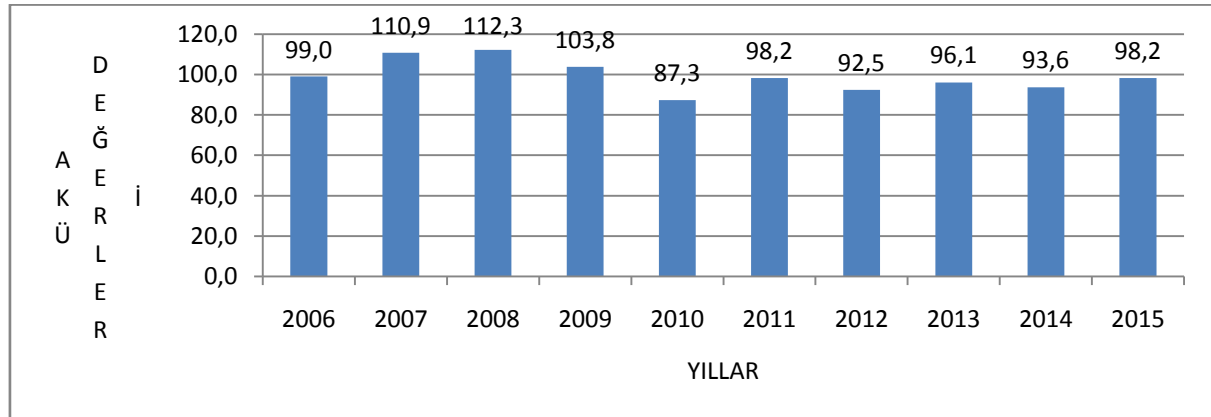
Şekil 72GTİP 61 Örme Giyim Eşyası ve Aksesuarı Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Örme giyim eşyası ve aksesuarı sektöründe hesaplanan AKÜ değerleri +15 ile +47 arasındadır. Dönemin ortalaması sürekli artıda ve sürekli +50'nin altında olmuştur. Bu sektördeki rekabet gücü sınırdadır.

62 Örülmemiş Giyim Eşyası ve Aksesuarı

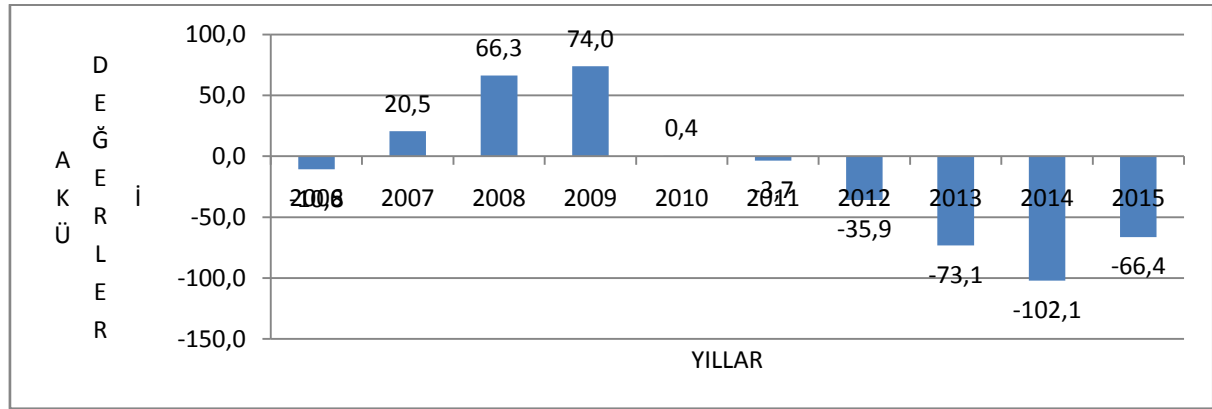
Şekil 73GTİP 62 Örülmemiş Giyim Eşyası ve Aksesuarı Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Örülmemiş giyim eşyası ve aksesuarı sektörünün alınan AKÜ değerleri +87 ile +112 arasında yer almıştır. Bütün yıllar boyunca +50'nin üstünde değer almıştır. Bosna Hersek'in bu sektörde rekabet gücü yüksektir.

63 Diğer Hazır Tekstil Ürünleri, Takımları, Yıpranmış Giysiler vb

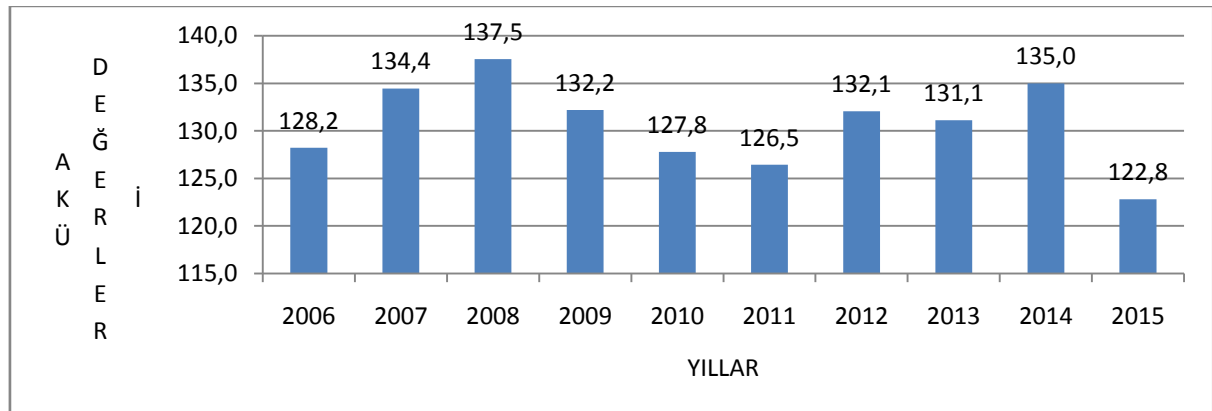
Şekil 74GTİP 63 Diğer Hazır Tekstil Ürünleri, Takımları, Yıpranmış Giysiler vb Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Diğer hazır tekstil ürünleri, takımları, yıpranmış giysiler vb sektöründe -102 ile +74 arasında yer almıştır. 2006 yılını eksiden başlayıp artış göstererek 2009 yılını +74 ile bitirip sürekli düşüşle 2014 yılında -102 ile tamamlamıştır. Son yılda tekrar yükselmeye başlayıp -66 ile bitirmiştir. Dönemin ortalaması -50 ile +50 sınırındadır. Fakat 2015 yılına göre rekabet gücü düşüktür.

64 Ayakkabılar, Getrler, Tozluklar ve Benzeri Eşya; Bunların Aksamı

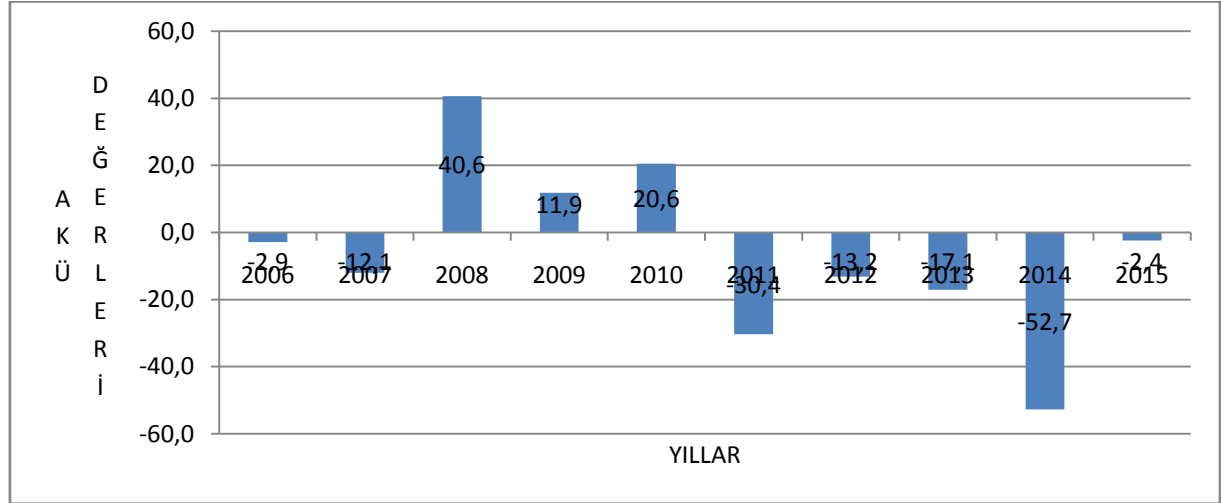
Şekil 75GTİP 64 Ayakkabılar, Getrler, Tozluklar ve Benzeri Eşya; Bunların Aksamı Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Ayakkabılar, getrler, tozluklar ve benzeri eşya; bunların aksamı sektörünün 2006-2015 arasındaki dönem için hesaplanan AKÜ değerler +122 ile +137 arasında değişmektedir.

65 Başlıklar ve Aksamı (Şapka, Kasket, Koruyucu Başlıklar vb.)

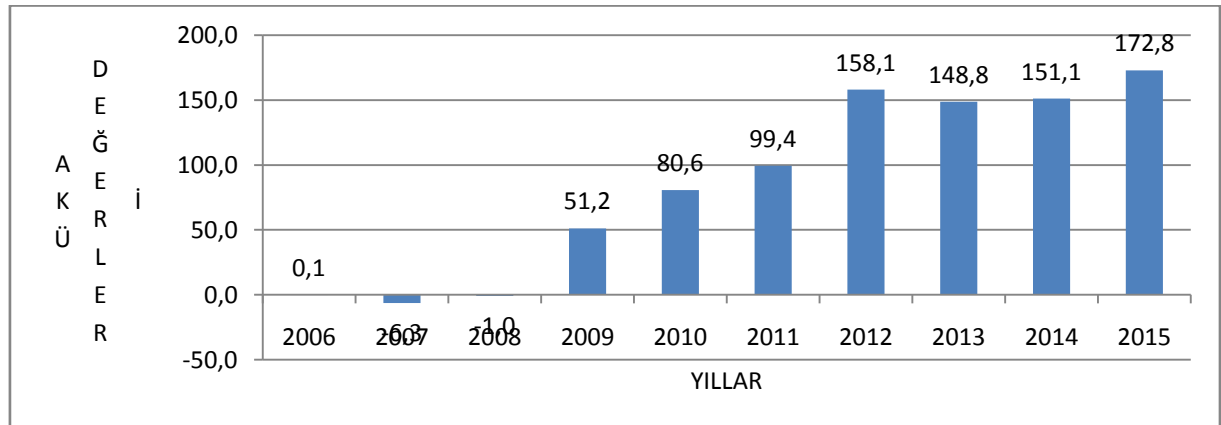
Şekil 76GTİP 65 Başlıklar ve Aksamı (Şapka, Kasket, Koruyucu Başlıklar vb.) Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

65 Başlıklar ve aksamı sektörünün hesaplanan AKÜ değerleri -52 ile +40 arasında yer almıştır. 2008-2010 yılları arasında artı değeri gösterirken diğer yıllarda eksi değeri almıştır. Dönemin ortalaması -50 ile +50 arasında sınır değerler içinde kalmıştır. Bu sektörde Bosna Hersek'in rekabet gücü sınırdadır.

66 Şemsiyeler, Bastonlar, İskemle Bastonlar, Kamçılar vb

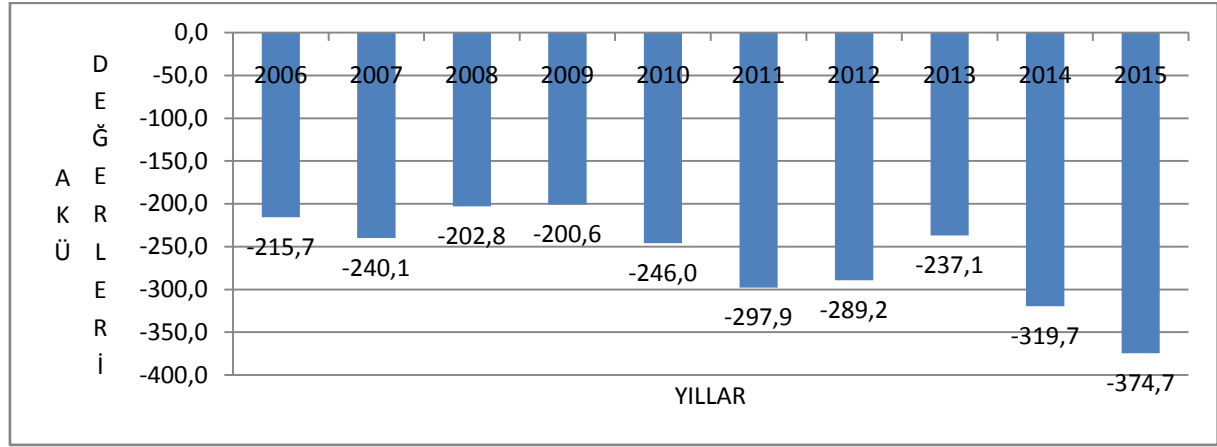
Şekil 77GTİP 66 Şemsiyeler, Bastonlar, İskemle Bastonlar, Kamçılar vb Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Şemsiyeler, bastonlar, iskemle bastonlar, kamçılar sektörünün AKÜ değerleri -6 ile +172 arasında hesaplanmıştır. 2007 ve 2008’de eksik değerler alırken hızlı büyümeyi yakaladı ve ondan sonraki yılların ortalaması +50’nin üstünde olmuştur. Bu sektörde Bosna Hersek’in rekabet gücü yüksektir.

67 Kuş Deri, Tüy, Yapay Çiçekler, İnsan Saçı

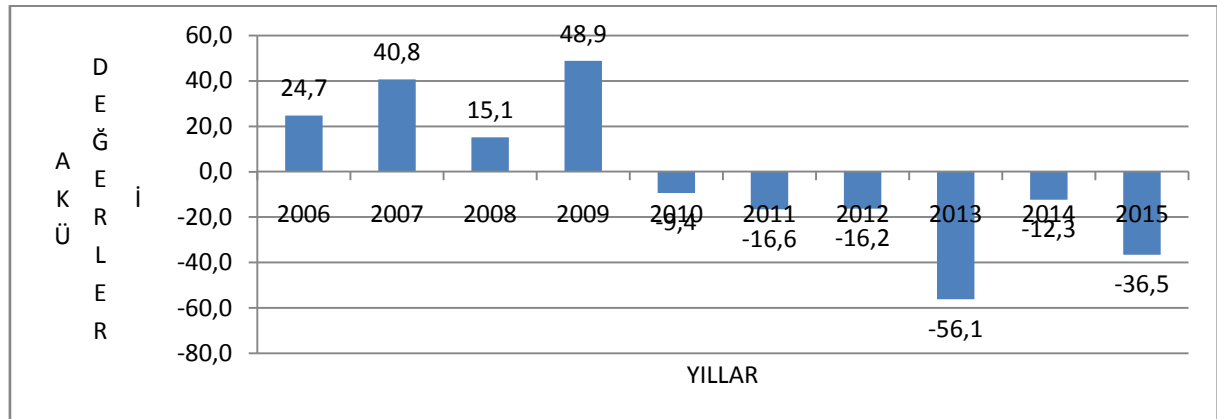
Şekil 78GTİP 67 Kuş Deri, Tüy, Yapay Çiçekler, İnsan Saçı Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Kuş deri, tüy, yapay çiçekler, insan saçı sektörünün hesaplanan AKÜ değerleri -374 ile -200 arasında değişmektedir. 2013’te bir artış gösterirken son iki yılda dönemin en düşük değerler almıştır. Bosna Hersek’in bu sektörde rekabet gücü düşüktür.

68 Taş, Alçı, Çimento, Amyant, Mika vb Eşya

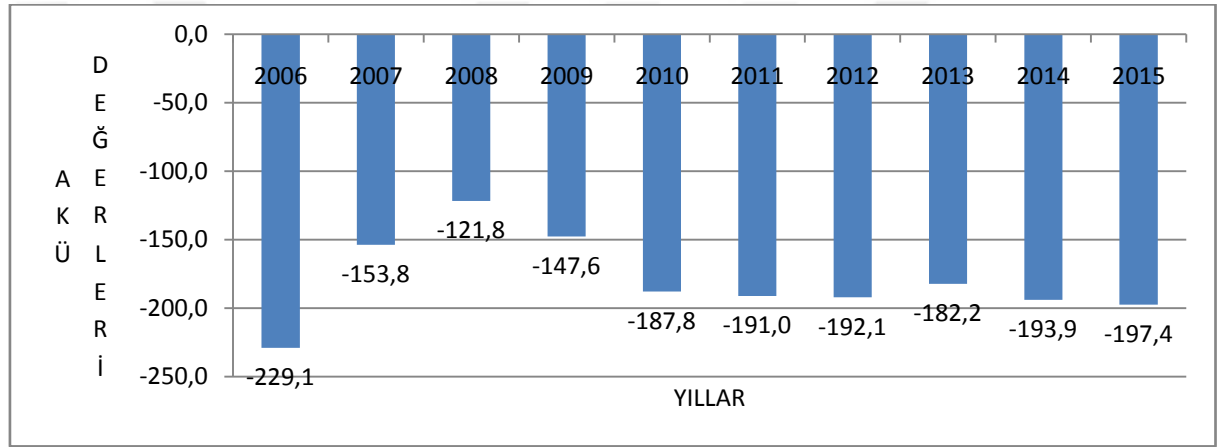
Şekil 79GTİP 68 Taş, Alçı, Çimento, Amyant, Mika vb Eşya Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Taş, alçı, çimento, amyant, mika vb eşya sektöründe 10 yıllık dönemde AKÜ değerleri -56 ile +48 arasında yer almıştır. 2006-2009 döneminde artı değerler alırken sonraki yıllarda olumsuz trend ile devam etmiş ve sürekli eksik değerler almıştır. Fakat, 2013 hariç, bütün yıllar boyunca -50 ile +50 sınır değerlerin içinde kalmıştır. Bu sektörün rekabet gücü sınırdadır.

69 Seramik Mamulleri

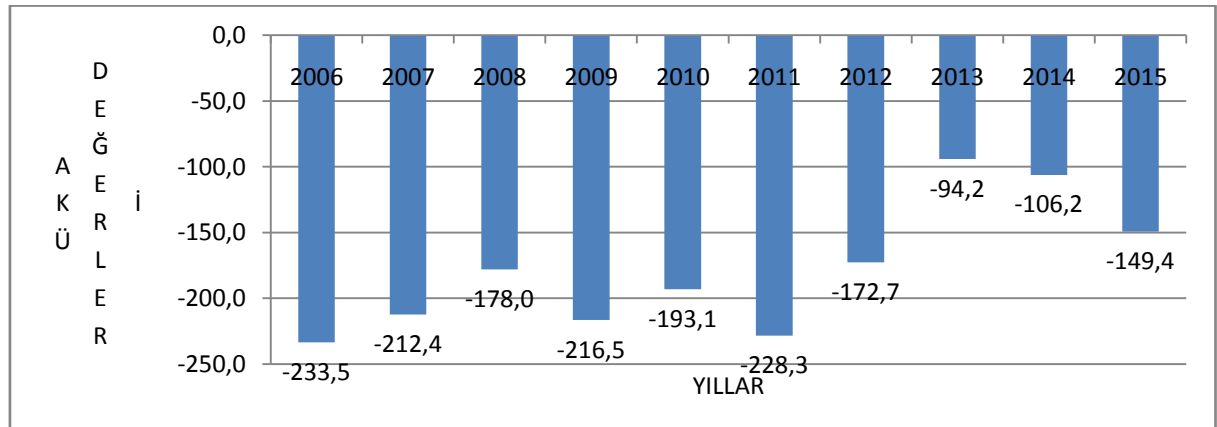
Şekil 80GTİP 69 Seramik Mamulleri Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Seramik mamulleri sektörü için hesaplanan AKÜ değerler -229 ile -121 arasında yer almıştır. Bütün yıllarda alınan değer -50'nin altında kalmıştır. Bu sektörde Bosna Hersek'in rekabet gücü düşüktür.

70 Cam ve Cam Eşya

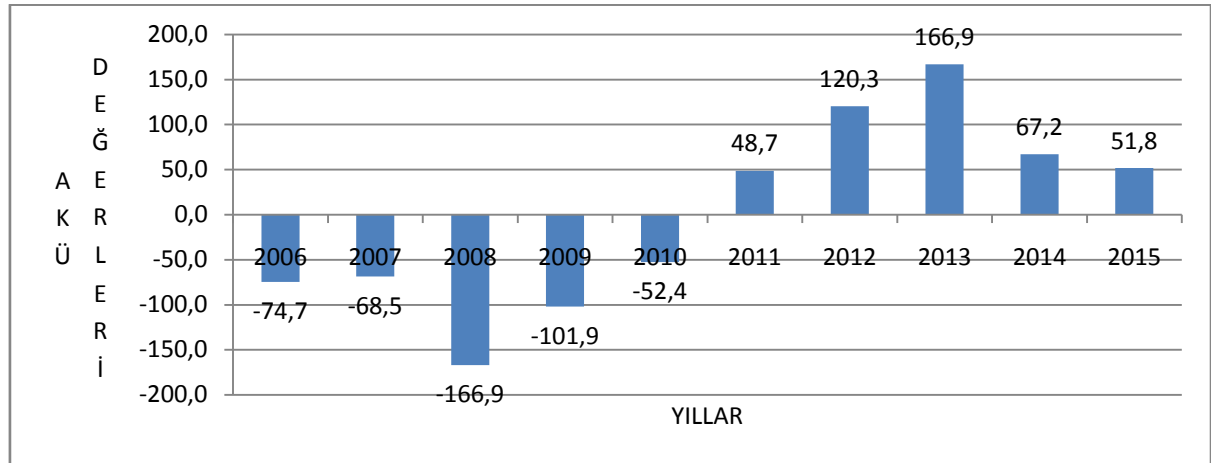
Şekil 81GTİP 70 Cam ve Cam Eşya Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Cam ve cam eşya sektöründe alınan AKÜ değerler -233 ile -94 arasında yer almıştır. Bütün yıllara ait AKÜ değerler -50'nin altındadır. Bosna Hersek'in bu sektörde rekabet gücü düşüktür.

71 İncirli, Kıymetli Taşlar, Madenler, Paralar vb

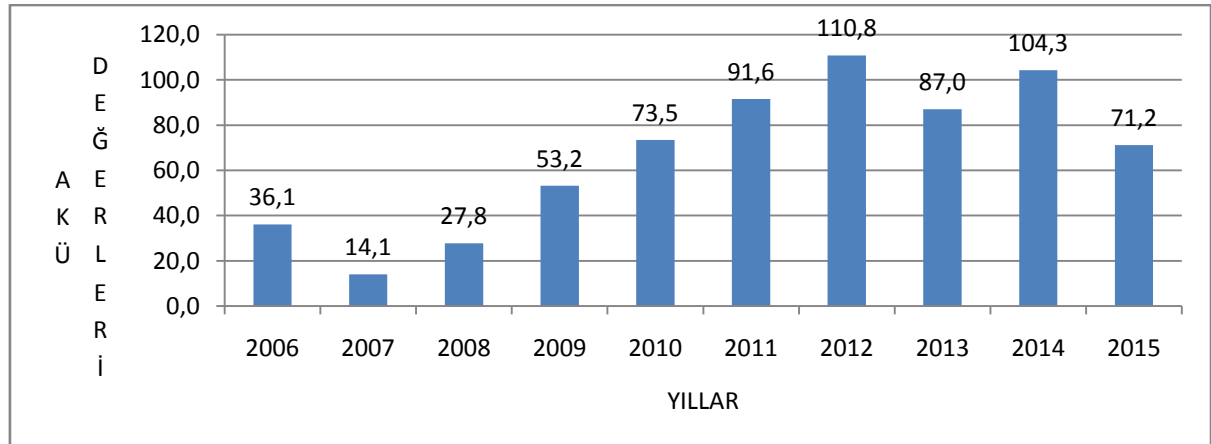
Şekil 82GTİP 71 İncirli, Kıymetli Taşlar, Madenler, Paralar vb Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

İncirli, kıymetli taşlar, madenler, paralar vb sektörünün aldığı AKÜ değerleri -166 ile +166 arasındadır. 2006'da -74 ile başlayıp 2008'de negatif zirveye -166 ulaşmıştır. 2011'de artıya geçip 2013'de pozitif zirve yaparak +166'ye ulaşmıştır. sonraki iki yılda düşüş yaşamış fakat hala da +50'nin üstünde kalmıştır. Bu sektörde rekabet gücü yüksektir.

72 Demir ve Çelik

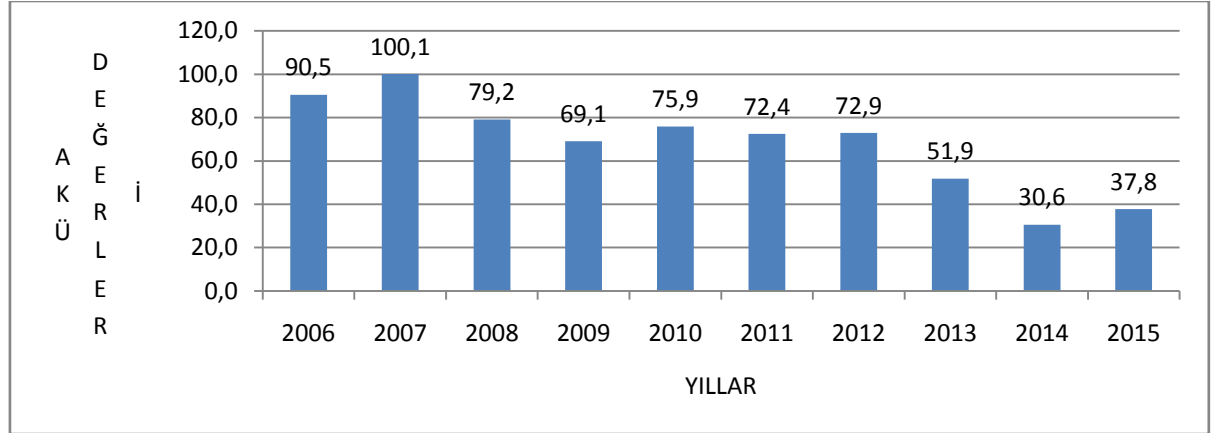
Şekil 83GTİP 72 Demir ve Çelik Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Sürekli pozitif değer alan sektörlerden biri Demir ve çelik sektörüdür. İlk üç sene +50'nin altında değer alırken sonraki bütün yıllarda +50'nin üstünde değer almıştır. Dönemin ortalaması da +50'nin üstündedir. Bu sektörde Bosna Hersek'in rekabet gücü yüksektir.

73 Demir veya Çelikten Eşya

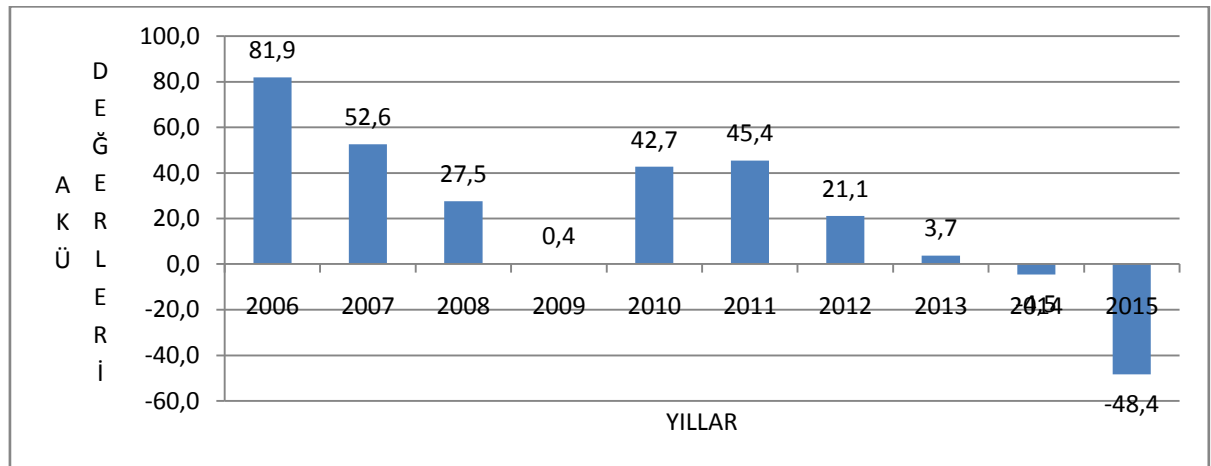
Şekil 84GTİP 73 Demir veya Çelikten Eşya Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Demir veya çelikten eşya sektöründe 2006-2015 dönemi için AKÜ değerler +30 ile +100 arasında hesaplanmıştır. yüksek değerler alırken sürekli devam eden düşüş görülmektedir. Dönemin ortalaması +50'nin üstündedir. Son iki yılda sonuçlar +50'nin altındadır ve Bosna Hersek'in bu sektördeki rekabet gücü sınırdadır.

74 Bakır ve Bakırdan Eşya

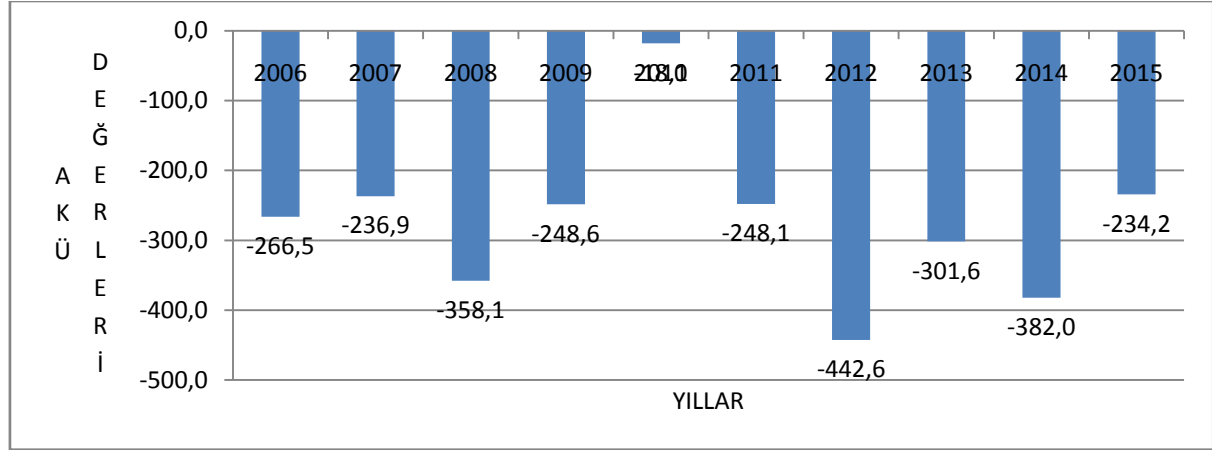
Şekil 85GTİP 74 Bakır ve Bakırdan Eşya Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Bakır ve bakırdan eşya sektöründe hesaplanan AKÜ değerler -48 ile +81 arasında yer almıştır. Başlangıçta yüksek değerler alırken ilerleyen zamanda düşüşler yaşamış ve son iki yılı eksik değerler ile tamamlamıştır. Bu sektördeki rekabet gücü sınırdadır.

75 Nikel ve Nikelden Eşya

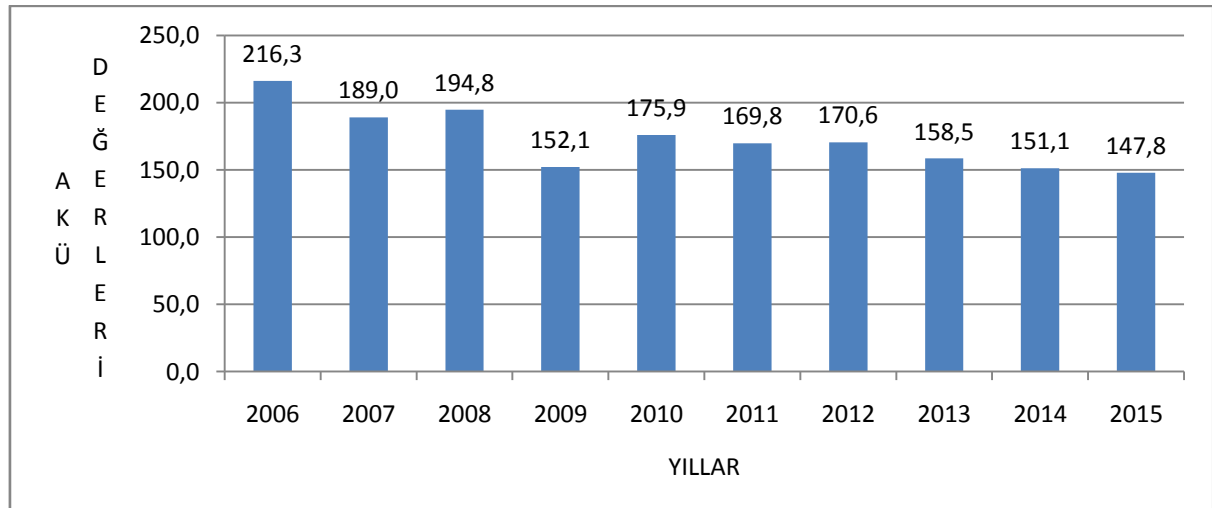
Şekil 86GTİP 75 Nikel ve Nikelden Eşya Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Nikel ve nikelden eşya sektöründe 10 yıllık dönem için AKÜ değerler -442 ile -18 arasındadır. 2010 yılında en yüksek değer alırken -50'nin üstünde olmuştur. Dönemin ortalaması -50'nin altındadır. Bu sektörde Bosna Hersek'in rekabet gücü düşüktür.

76 Alüminyum ve Alüminyumdan Eşya

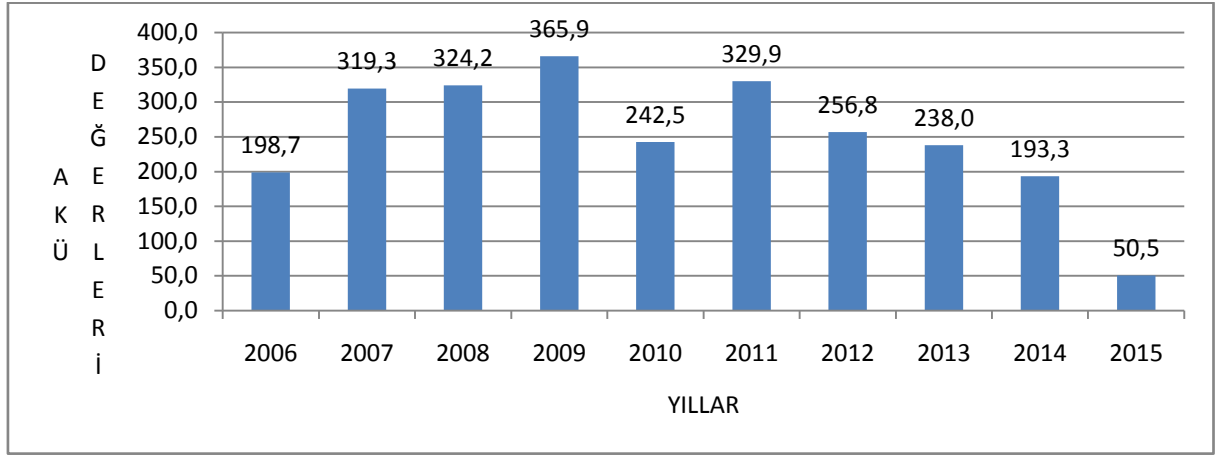
Şekil 87GTİP 76 Alüminyum ve Alüminyumdan Eşya Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Aluminyum ve alüminyumdan eşya sektörü için hesaplanan AKÜ değerleri +147 ile +216 arasında yer almıştır. 2006'dan sonra düşüş eğilimindedir, fakat bütün yıllar boyunca aldığı değerler +50'nin üstündedir. Bosna Hersek'in bu sektörde rekabet gücü yüksektir.

78 Kurşun ve Kurşundan Eşya

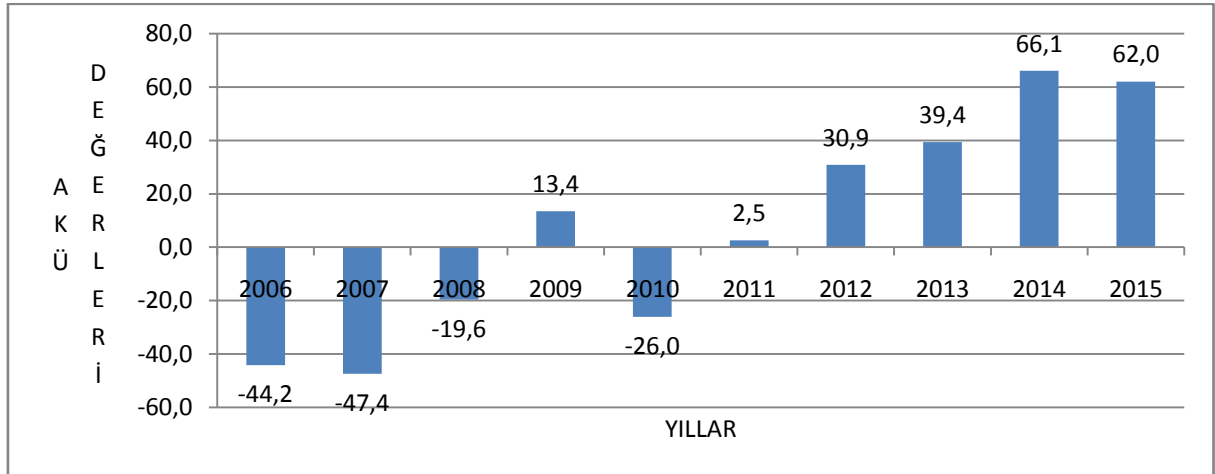
Şekil 88GTİP 78 Kurşun ve Kurşundan Eşya Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Kurşun ve kurşundan eşya sektöründeki AKÜ değerleri +50 ile +365 arasında hesaplanmıştır. sürekli +50'nin üstünde değer alırken son yıldaki ani düşüş göze çarpmaktadır. Bu sektörde Bosna Hersek'in rekabet gücü yüksektir.

79 Çinko ve Çinkodan Eşya

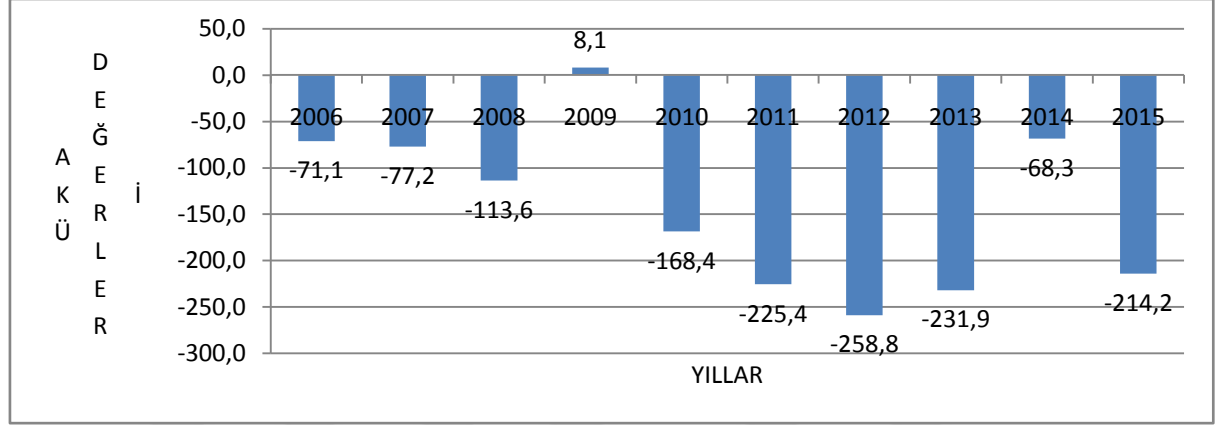
Şekil 89GTİP 79 Çinko ve Çinkodan Eşya Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Çinko ve çinkodan eşya sektörünün AKÜ değerleri +47 ile +66 arasında değişmektedir. Dönemin ortalaması -50 ile +50 sınır değerleri içindedir. Son iki yılda +50'nin üstündedir. Bosna Hersek'in bu sektörde rekabet gücü yüksektir.

80 Kalay ve Kalaydan Eşya

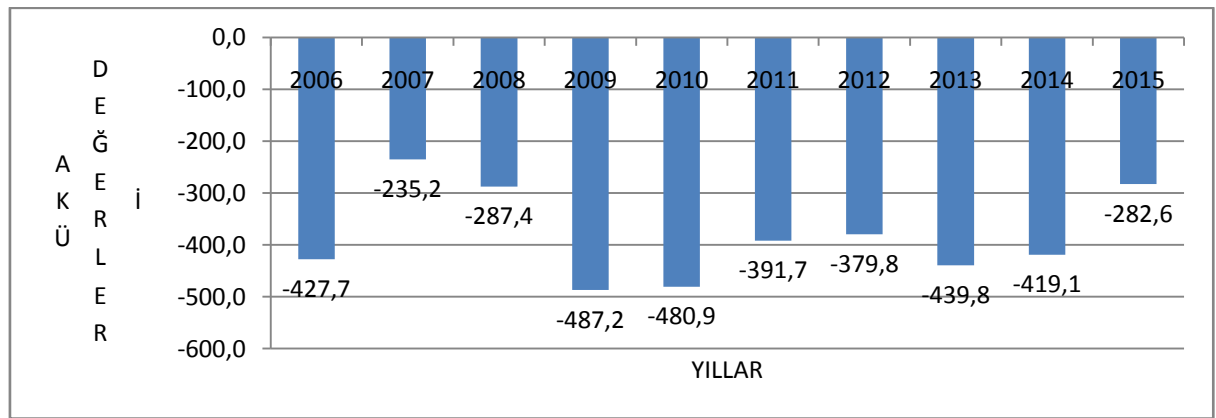
Şekil 90GTİP 80 Kalay ve Kalaydan Eşya Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Kalay ve kalaydan eşya sektörü için alınan AKÜ değerler -258 ile +8 arasında yer almıştır. 2009'da gördüğü +8 hariç diğer bütün yıllarda -50'nin altında değer almıştır. Bu sektörde Bosna Hersek'in rekabet gücü düşüktür.

81 Diğer Adi Metaller; Sermetler; Bunlardan Eşya

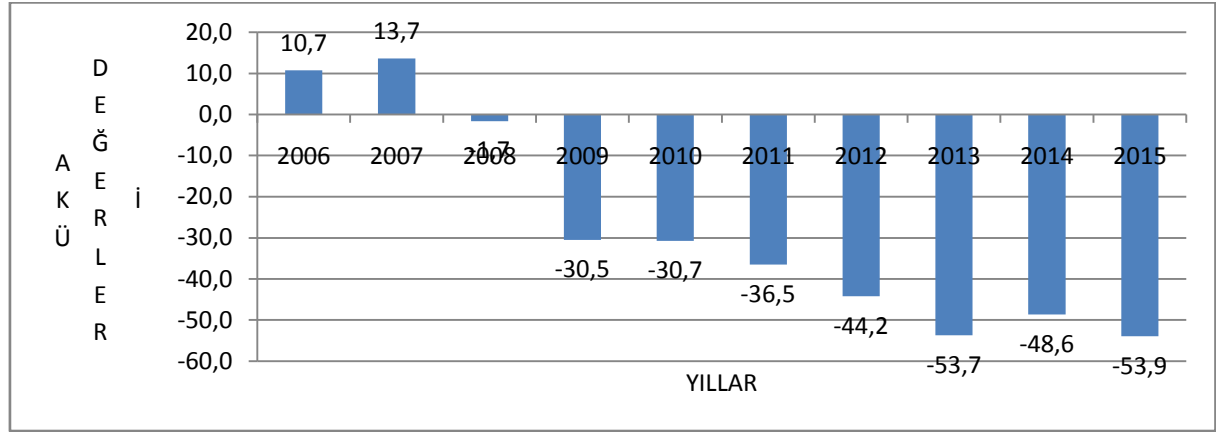
Şekil 91GTİP 81 Diğer Adi Metaller; Sermetler; Bunlardan Eşya Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Diğer adi metaller; sermetler; bunlardan eşya sektörü için AKÜ değerleri -487 ile -235 arasında yer almıştır. Bosna Hersek'in bu sektörde rekabet gücü düşüktür.

82 Ana Metal Araçlar, Uygunlar, Çatal Bıçak Takımı

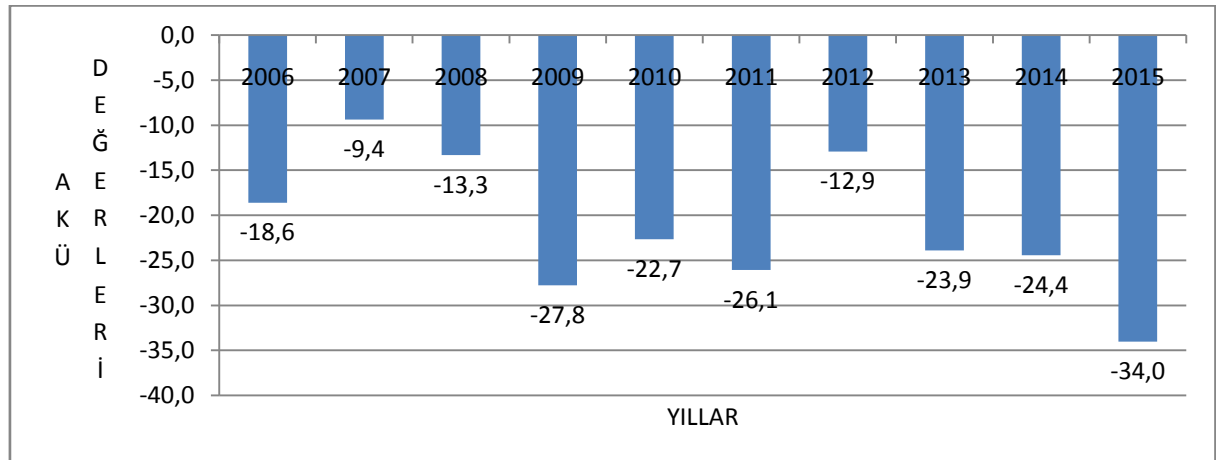
Şekil 92GTİP 82 Ana Metal Araçlar, Uygunlar, Çatal Bıçak Takımı Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Ana metal araçlar, uygunlar, çatal bıçak takımı sektörünün hesaplanan AKÜ değerleri +13 ile -53 arasında yer almıştır. Artıda başlayıp 2008’de başlayan eksi değerler artarak -50’nin altına ulaşmıştır. dönemin ortalaması -50 ile +50 sınır değerler içinde kalmış, fakat 2015 yılına göre Bosna Hersek’in rekabet gücü düşüktür.

83 Adi Metallerden Çeşitli Eşya

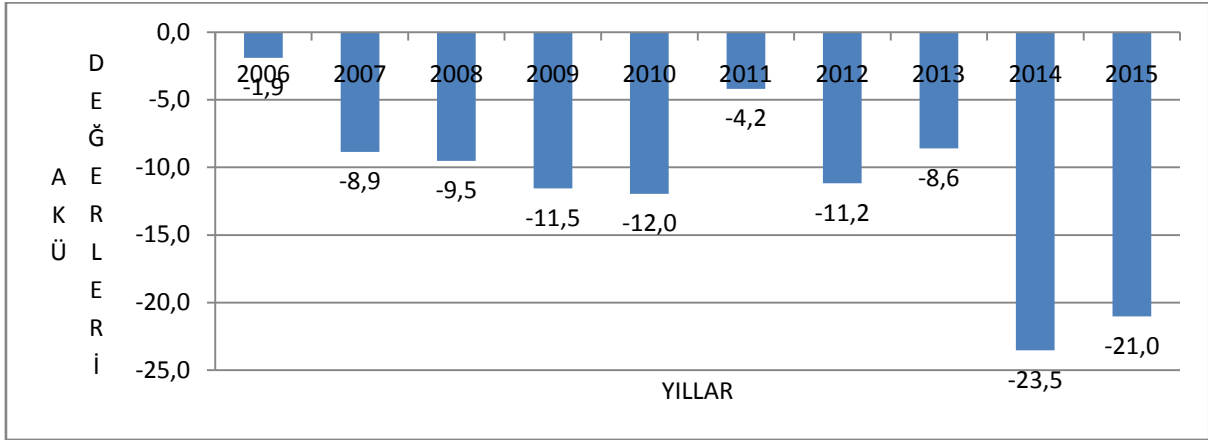
Şekil 93GTİP 83 Adi Metallerden Çeşitli Eşya Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Adi metallerden çeşitli eşya için AKÜ değerler -34 ile -9 arasında yer almıştır. Sürekli eksi değer almasına rağmen incelenen dönem içinde hiç -50’nin altına düşmemiştir. Bu sektörde Bosna Hersek’in rekabet gücü sınırdadır.

84 Makine, Nükleer Reakörler, Kazanlar vb

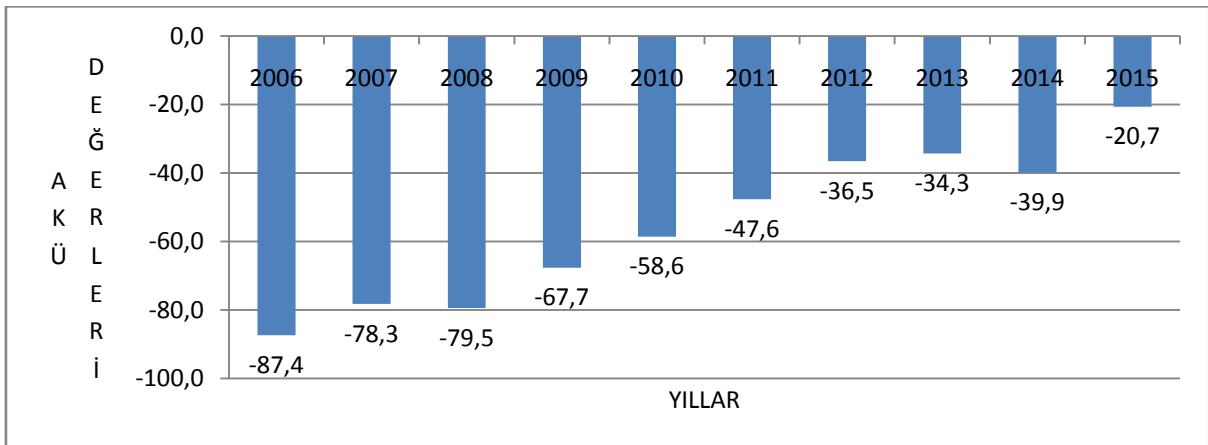
Şekil 94GTİP 84 Makine, Nükleer Reakörler, Kazanlar vb Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Makine, nükleer reaktörler, kazanlar sektörünün AKÜ değerleri -23 ile -1 arasındadır. 2006-2015 dönemi içinde sürekli olup hiç -50'nin altına düşmemiştir. Son iki yılda en düşük değerler almıştır. Bu sektördeki rekabet gücü sınırdadır.

85 Elektrikli ve Elektronik Aletler

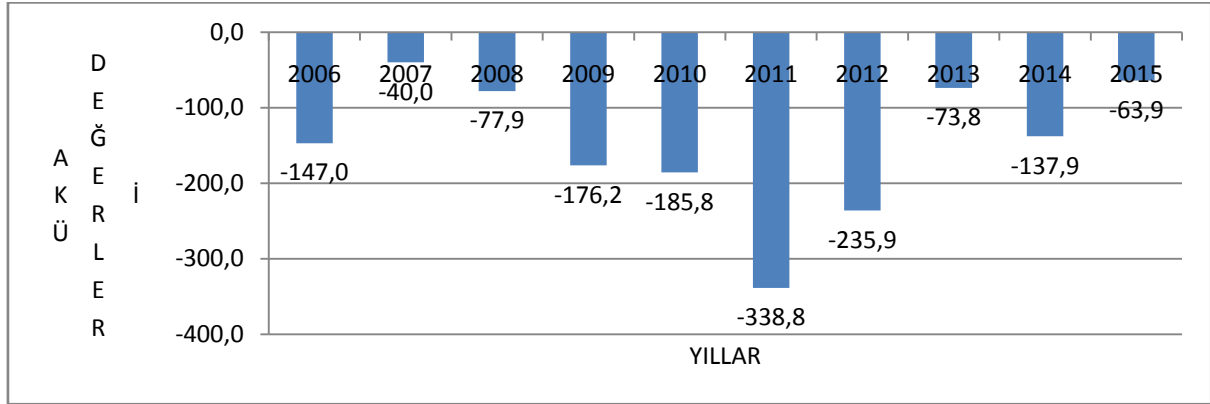
Şekil 95GTİP 85 Elektrikli ve Elektronik Aletler Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Elektrikli ve elektronik aletler sektörünün AKÜ değerleri -87 ile -20 olarak hesaplanmıştır. 10 yıllık dönemde sürekli eksi değerler almış fakat artış eğiliminde olduğu görülmektedir. Dönemin ortalaması -50'nin altındadır, son 5 yılda ise sürekli -50'nin üstünde değer almıştır. Bu sektörde Bosna Hersek'in rekabet gücü sınırdadır.

86 Demiryolu, Tramvay Lokomotifleri, Vagonlar, Ekipman

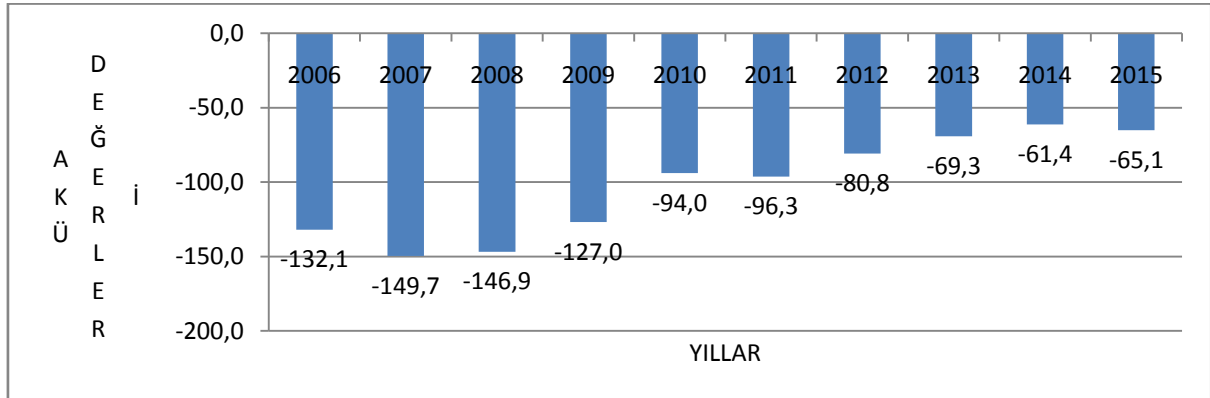
Şekil 96GTİP 86 Demiryolu, Tramvay Lokomotifleri, Vagonlar, Ekipman Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Demiryolu, tramvay lokomotifleri, vagonlar, ekipman sektörü için 2006-2015 yılları arası AKÜ değerleri -338 ile -40 olarak hesaplanmıştır. 10 yıllık dönemde sadece 2007 yılında -50'nin üstünde olmuştur. 2011 yılında en düşük seviyeye ulaşmış, sonraki yıllarda artış göstererek 2015 yılını -63 ile kapatmıştır. Bu sektörün rekabet gücü düşüktür.

87 Demiryolu, Tramvay Dışındaki Araçlar

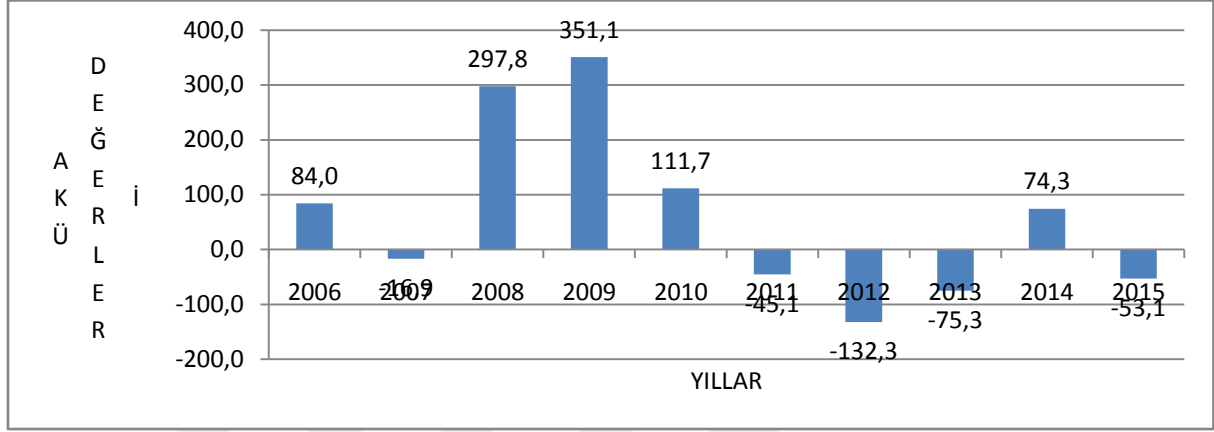
Şekil 97GTİP 87 Demiryolu, Tramvay Dışındaki Araçlar Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Demiryolu, tramvay dışındaki araçlar sektöründe alınan AKÜ değerler -149 ile -61 arasında yer almıştır. Sürekli -50 sınırının altında olup artış gösterdiği görülmektedir. Bu sektörde rekabet gücü düşüktür.

88 Hava Taşıtları, Uzay Taşıtları ve Bunların Aksam ve Parçalar

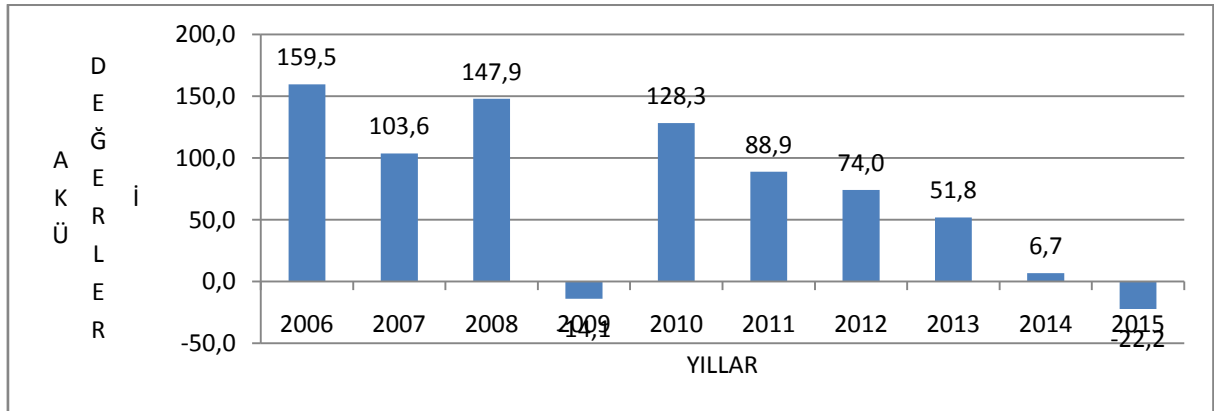
Şekil 98GTİP 88 Hava Taşıtları, Uzay Taşıtları ve Bunların Aksam ve Parçalar Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Hava taşıtları, uzay taşıtları ve bunların aksam ve parçalar sektörünün dalgalanması göze çarpmaktadır. 2009 yılında +351 gördükten 4 yıl sonra AKÜ değeri -132 olmuştur. 2014 yılında tekrar pozitif değeri gördükten sonra 2015 yılını eksi değeriyle kapatmıştır. Dönemin ortalaması +59 olmasına rağmen 2015 yılının -53 değerine göre Bosna Hersek'in rekabet gücü düşüktür.

89 Gemiler ve Suda Yüzen Taşıt ve Araçlar

Şekil 99GTİP 89 Gemiler ve Suda Yüzen Taşıt ve Araçlar Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

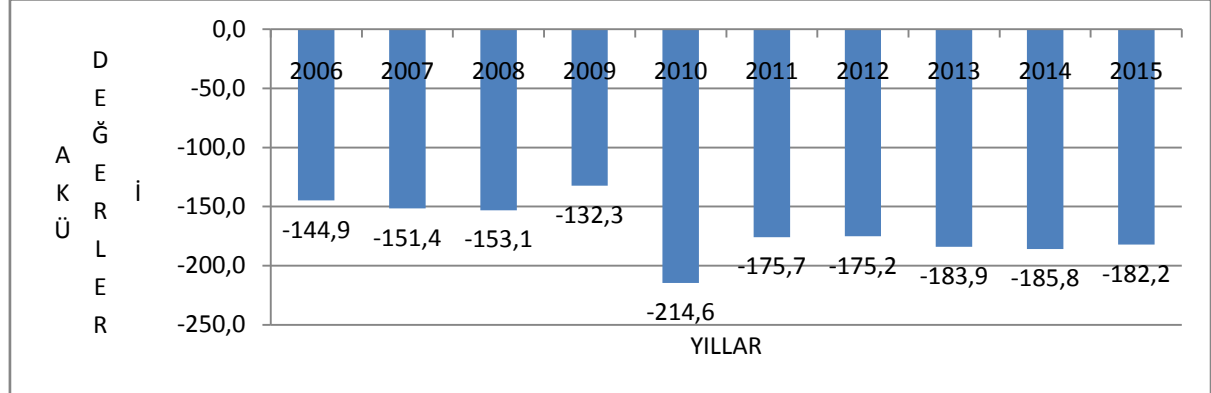

Gemiler ve suda yüzen taşıt ve araçlar sektöründe hesaplanan AKÜ değerleri -22 ile +159 arasında değişmektedir. 2010 yılında başlayan ve sürekli devam eden düşüşlerden dolayı

2015 yılını -22 ile kapatmıştır. Dönemin ortalaması +72 olmasına rağmen 2015 yılın değerine göre Bosna Hersek'in rekabet gücü sınırdadır.

90 Optik, Fotoğraf, Teknik, Tıbbi, vb Aparat

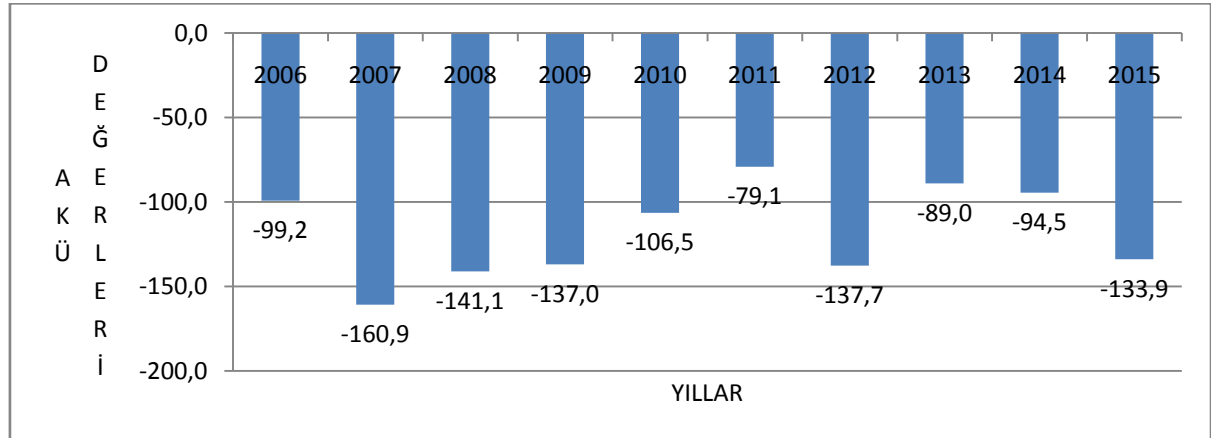
Şekil 100GTİP 90 Optik, Fotoğraf, Teknik, Tıbbi, vb Aparat Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Optik, fotoğraf, teknik, tıbbi, vb aparat sektörünün AKÜ değerleri -214 ile -132 arasında yer almıştır. Bütün yıllarda AKÜ değerleri -50'nin altında olduğuna göre dönemin ortalaması da -50'nin altındadır. Bu sektörde Bosna Hersek'in rekabet gücü düşüktür.

91 Saatler ve Bunların Aksam ve Parçaları

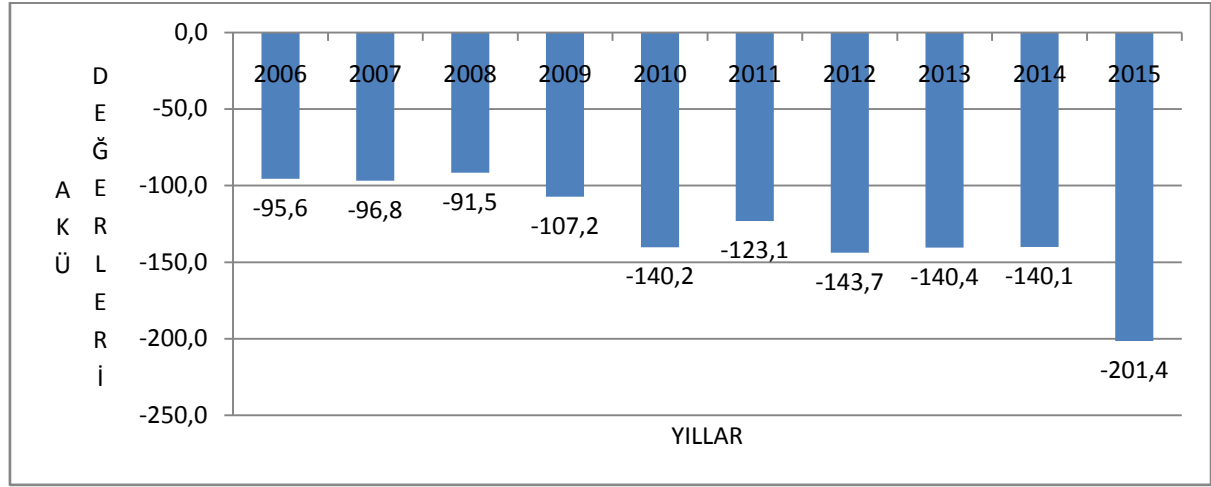
Şekil 101GTİP 91 Saatler ve Bunların Aksam ve Parçaları Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Saatler ve bunların aksam ve parçaları sektörünün 2006-2015 AKÜ değerleri -160 ile -79 arasında yer almıştır. Bütün yıllarda -50'nin değeri almıştır. Bosna Hersek'in bu sektörde rekabet gücü düşüktür.

92 Müzik Aletleri; Parçaları ve Aksesuarları

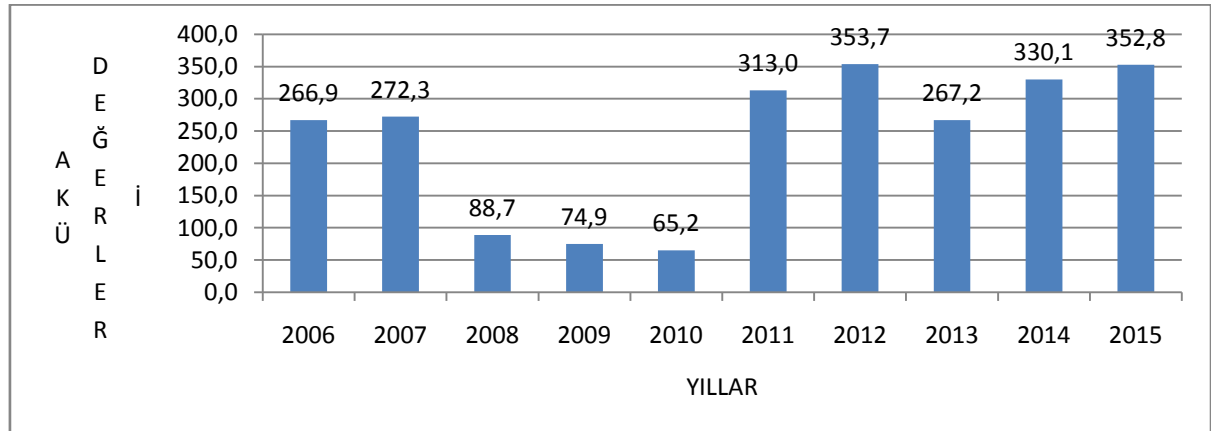
Şekil 102GTİP 92 Müzik Aletleri; Parçaları ve Aksesuarları Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Müzik aletleri; parçaları ve aksesuarları sektörünün hesaplanan AKÜ değerleri -201 ile -91 arasında yer almıştır. Eksi değerlerin artışı görülmektedir. Bu sektörde Bosna Hersek'in rekabet gücü düşüktür.

93 Silah ve Mühimmat, Parça ve Aksesuarları

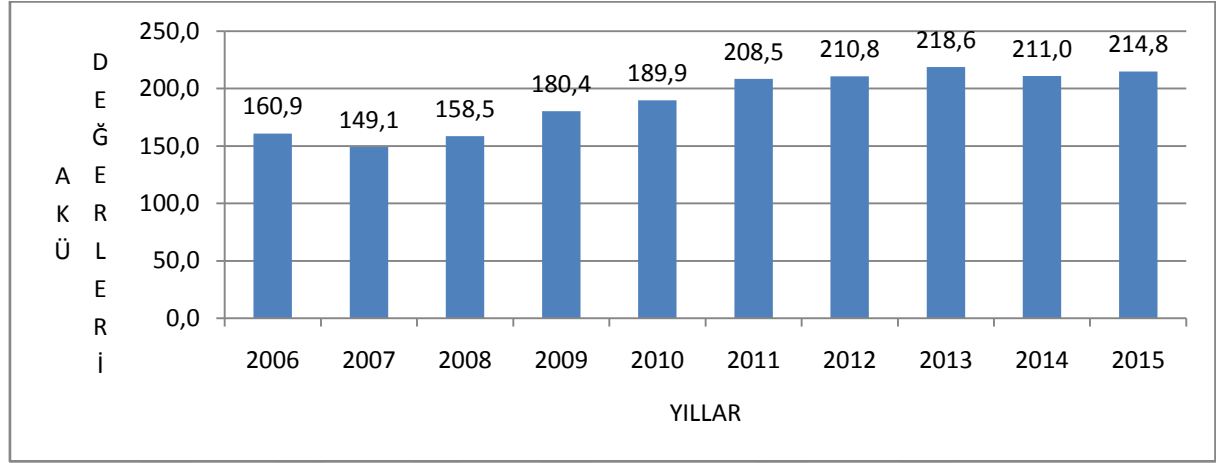
Şekil 103GTİP 93 Silah ve Mühimmat, Parça ve Aksesuarları Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Silah ve mühimmat, parça ve aksesuarları sektörünün AKÜ değerleri 65 ile 353 arasında hesaplanmıştır. bütün 10 yıllık dönemi boyunca bu sektörde rekabet gücü yüksektir.

94 Mobilyalar, Aydınlatma, İşaretler, Prefabrik Yapılar

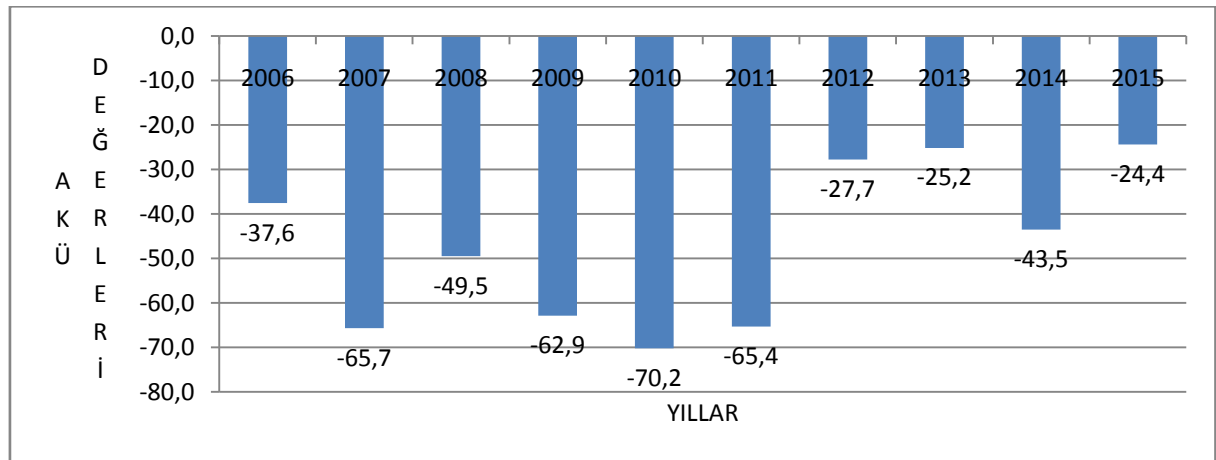
Şekil 104GTİP 94 Mobilyalar, Aydınlatma, İşaretler, Prefabrik Yapılar Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Mobilyalar, aydınlatma, işaretler, prefabrik yapılar sektöründe 2006-2015 yılları arasında AKÜ değerleri +149 ile +218 olarak hesaplanmıştır. Bosna Hersek'in en yüksek AKÜ değeri olan sektörlerden biridir. Bosna Hersek'in bu sektörde rekabet gücü yüksektir.

95 Oyuncaklar, Oyun ve Spor Malzemeleri

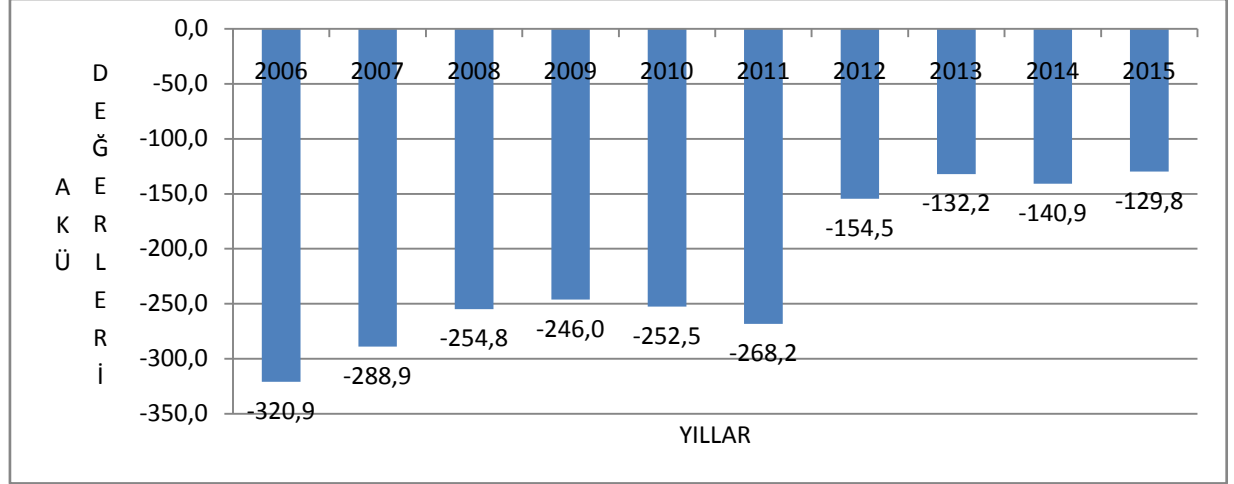
Şekil 105GTİP 95 Oyuncaklar, Oyun ve Spor Malzemeleri Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Oyuncaklar, oyun ve spor malzemeleri sektöründe 2006-2015 yılları arasında AKÜ değerler -70 ile -24 arasında yer almıştır. Dönem AKÜ değerler ortalaması -50 sınırın içinde kalmıştır. Bosna Hersek’in bu sektörde rekabet gücü sınırdadır.

96 Çeşitli Mamul Eşya

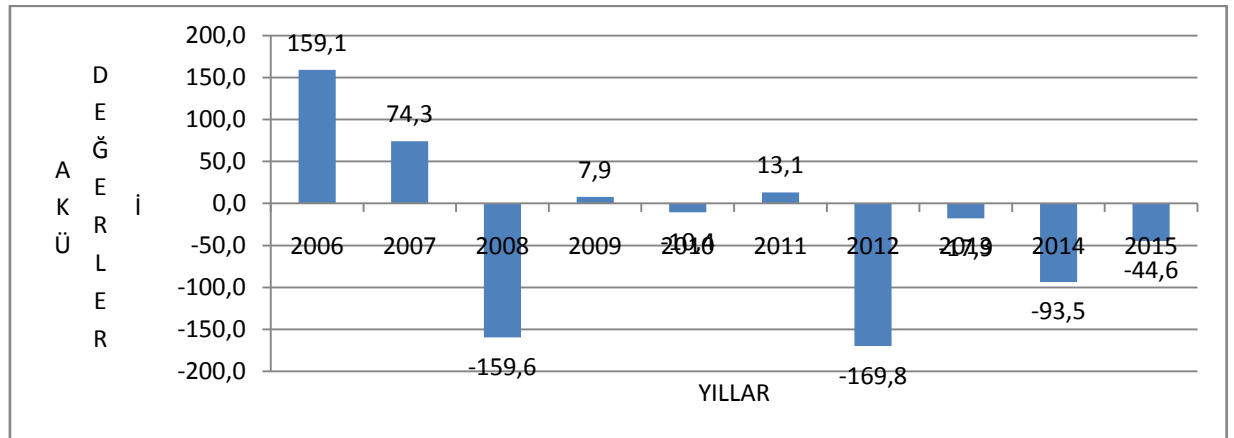
Şekil 106GTİP 96 Çeşitli Mamul Eşya Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Çeşitli mamul eşya sektörünün 10 yıllık dönemin AKÜ değerleri -320 ile -129 olarak hesaplanmıştır. Sürekli -50 sınırının altında değerler alırken bu sektörde Bosna Hersek’in rekabet gücü düşüktür.

97 Sanat Eserleri, Koleksiyon Eşyası ve Antikalar

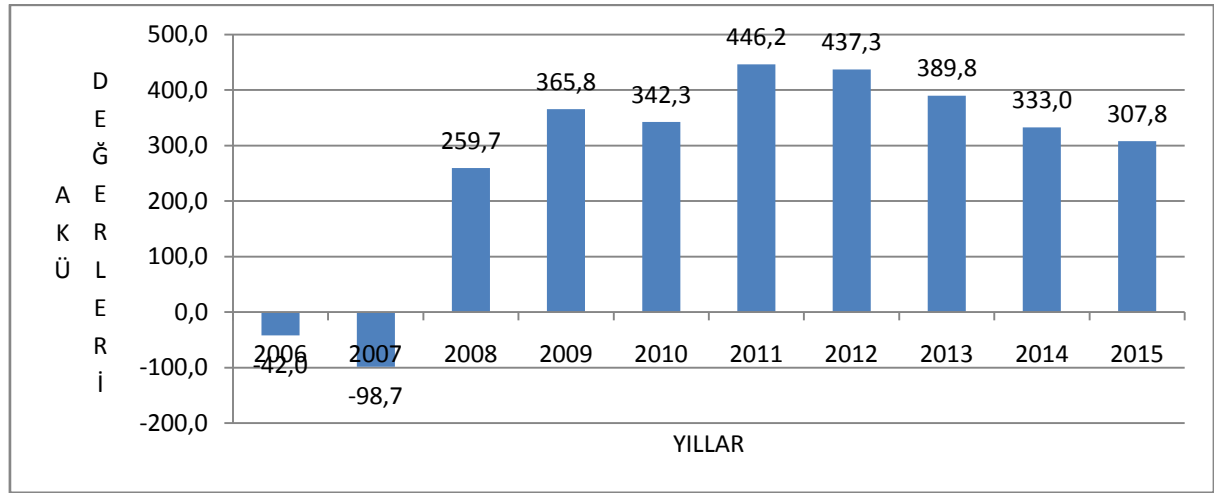
Şekil 107GTİP 97 Sanat Eserleri, Koleksiyon Eşyası ve Antikalar Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Sanat eserleri, koleksiyon eşyası ve antikalar incelenen 2006-2015 döneminde -169 ile +159 AKÜ değerler hesaplanmıştır. büyük değişimler yaşanıp dönemin ortalaması -50 ile +50 sınır değerler içindedir. 2015 yılın AKÜ değerine göre bu sektörde Bosna Hersek'in rekabet gücü sınırdadır.

99 Başka Yerde Belirtilmeyen Mallar

Şekil 108GTİP 99 Başka Yerde Belirtilmeyen Mallar Faslında Sektörün 2006 – 2015 Yılları Arası AKÜ Değerleri

Başka yerde belirtilmeyen mallar sektörünün 2006-2015 yılları arasındaki AKÜ değerler -98 ile +446 olarak hesaplanmıştır. İlk iki yılda eksi değer alırken hızlı büyüme kaydedip dönemin ortalaması +50 sınırını çok üstündedir. En yüksek AKÜ değer ortalaması olan bir sektördür. Bosna Hersek'in bu sektörde rekabet gücü yüksektir.

Hesaplamaya göre 2015 yılında AKÜ değerine göre 17 sektörün rekabet gücünün yüksek olduğu, 25 sektörün rekabet gücünün sınırda olduğu ve 55 sektörün rekabet gücünün düşük olduğu tespit edilmiştir.

AKÜ değeri 352 olan GTİP 93 – Silah ve mühimmat, parça ve aksesuarları, AKÜ değeri 307 olan GTİP 99 – Başka yerde belirtilmeyen mallar, AKÜ değeri 214 olan GTİP 94 – Mobilyalar, aydınlatma, işaretler, prefabrik yapıları, AKÜ değeri 209 olan GTİP 46 Hasırdan, sazdan veya örülmeye elverişli diğer maddelerden mamuller; sepetçi ve hasırcı eşyası, AKÜ değeri 179 olan GTİP 26 Metal cevherleri, cüruf ve kül en yüksek AKÜ değerlerine sahip olan rekabetçi sektörlerdir.

GTİP 13 Lak; sakız, reçine ve diğer bitkisel özsu ve hılasalar AKÜ değeri -592 ile, GTİP 59 Emdirilmiş, kaplanmış veya lamine edilmiş tekstil kumaş AKÜ değeri -412 ile, GTİP 45 Mantar ve mantardan eşya AKÜ değeri -396 ile, GTİP 67 Kuş deri, tüy, yapay çiçekler, insan saç AKÜ değeri -374 ile, GTİP 58 Özel dokuma veya püsküllü kumaş, dantel, kanaviç vb AKÜ değeri -340 ile en düşük AKÜ değerine göre en düşük rekabet gücüne sahip olan sektörlerdir.

Tablo 8: 2015 Yılında AKÜ Değerine Göre Rekabet Gücüne Sahip Olan Sektörler

SIRA	GTİP	AKÜ DEĞER
1	93 Silah ve mühimmat, parça ve aksesuarları	352.8
2	99 Başka yerde belirtilmeyen mallar	307.8
3	94 Mobilyalar, aydınlatma, işaretler, prefabrik yapılar	214.8
4	46 Hasırdan, sazdan veya örülmeye elverişli diğer maddelerden mamuller; sepetçi ve hasırcı eşyası	209.5
5	26 Metal cevherleri, cüruf ve kül	179.2
6	44 Ağaç ve ahşap eşya; odun kömürü	173.6
7	66 Şemsiyeler, bastonlar, iskemle bastonlar, kamçılar vb	172.8
8	28 İnorganik kimyasallar, kıymetli metal bileşik, izotoplar	150.1
9	76 Alüminyum ve alüminyumdan eşya	147.8
10	43 Kürkler ve taklit kürkleri; bunların mamulleri	145.8
11	64 Ayakkabılar, getrler, tozluklar ve benzeri eşya; bunların aksamı	122.8
12	62 Örülmemiş giyim eşyası ve aksesuarı	98.2
13	36 Patlayıcılar, piroteknik, kibrit, piroforik alaşımlar, vb	90.9
14	72 Demir ve çelik	71.2
15	79 Çinko ve çinkodan eşya	62
16	71 İncirli, kıymetli taşlar, madenler, paralar vb	51.8
17	78 Kurşun ve kurşundan eşya	50.5

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Ülkeler, dış dengeyi sağlamak, büyüme ve istihdamı arttırmak için rekabetçi durumda olmak zorundadırlar. Bu noktada Bosna Hersek'in rekabet gücünün bilinmesi bu ülkenin rekabet politikalarının belirlenmesi açısından önem taşımaktadır. Burdan yola çıkarak bu çalışmada Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler yöntemiyle Bosna Hersek'in 2006-2015 yılları arasındaki sektörel bazda GTİP ikili düzeyde tüm sektörlerin rekabet güçleri incelenmiştir.

GTİP 94 Mobilyalar, aydınlatma, işaretler, prefabrik yapılar, GTİP 44 Ağaç ve ahşap eşya; odun kömürü ve GTİP 27 Mineral yakıtlar, yağlar, damıtma ürünleri sektörleri son incelenen yılda ihracat verileri en yüksek olan sektörlerdir. İthalatı en çok yapılan sektörler ise GTİP 27 Mineral yakıtlar, yağlar, damıtma ürünleri, GTİP 84 Makine, nükleer reaktörler, kazanlar, ve GTİP 87 Demiryolu, tramvay dışındaki araçlardır.

İncelenen 10 yıllık dönemde AKÜ değerine göre rekabet gücüne sahip olan sektör sayısı değişmektedir.

Tablo 9: 2006-2015 Dönemi İçin Rekabet Gücüne Göre Sektör Sayısı

YIL	RG YÜKSEK	RG SINIRDA	RG DÜŞÜK
2006	16	24	57
2007	15	26	56
2008	18	24	55
2009	19	24	54
2010	19	23	55
2011	18	26	53
2012	19	23	55
2013	19	20	58
2014	19	20	58
2015	17	25	55

Her sektörün 10 yıllık AKÜ ortalaması hesaplandığında Tablo 7’deki sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Görüldüğü gibi 2006 yılında rekabet gücü olan sektör sayısı 16 iken, son incelenen 2015 yılında ise rekabet gücü olan sektör sayısı 17 olup fazla artmadığını görülmektedir. Rekabet gücü olmayan sektör sayısı 2006 yılında 57’den 2015 yılında 55 sektöre düşmüş, ve burada da fazla düşmediğini ortaya çıkmaktadır.

Yapılan hesaplamalara göre 2006-2015 yılları arasında AKÜ değeri sürekli olarak rekabet gücüne sahip olan on bir sektör bulunmaktadır. Bunlar GTİP 26 Metal cevherleri, cüruf ve kül, GTİP 28 İnorganik kimyasallar, kıymetli metal bileşik, izotoplar, GTİP 43 Kürkleri ve taklit kürkleri; bunların mamulleri, GTİP 44 Ağaç ve ahşap eşya; odun kömürü, GTİP 46 Hasırdan, sazdan veya örülmeye elverişli diğer maddelerden mamuller; sepetçi ve hasırcı eşyası, GTİP 62 Örülmemiş giyim eşyası ve aksesuarı, GTİP 64 Ayakkabılar, getrler, tozluklar ve benzeri eşya; bunların aksamı, GTİP 76 Alüminyum ve alüminyumdan eşya, GTİP 78 Kurşun ve kurşundan eşya, GTİP 93 Silah ve mühimmat, parça ve aksesuarları, ve GTİP 94 Mobilyalar, aydınlatma, işaretler, prefabrik yapılarıdır. Bu sektörler dışında diğer

15 sektörde ise dönemsel olarak rekabet gücü bulunmuştur. (Bu sektörler GTİP 03, GTİP 13, GTİP 36, GTİP 42, GTİP 63, GTİP 66, GTİP 71, GTİP 72, GTİP 73, GTİP 74, GTİP 79, GTİP 88, GTİP 89, GTİP 97 ve GTİP 99.)

Ayrıca, son yıllarda yüksek rekabet gücüne sahip olan sektörler arasında GTİP 36 Patlayıcılar, piroteknik, kibrit, piroforik alaşımlar, vb, GTİP 66 Şemsiyeler, bastonlar, iskemle bastonlar, kamçılar vb, GTİP 72 Demir ve çelik, GTİP 99 Başka yerde belirtilmeyen mallar sektörleri bulunmaktadır.

Tablo 10: 2006-2015 Dönemi Ortalamalarına Göre Rekabet Gücüne Sahip Olan Sektörler

SIRA	GTİP	AKÜ DEĞER
1	26 Metal cevherleri, cüruf ve kül	294.5
2	99 Başka yerde belirtilmeyen mallar	274.1
3	78 Kurşun ve kurşundan eşya	251.9
4	93 Silah ve mühimmat, parça ve aksesuarları	238.5
5	46 Hasırdan, sazdan veya örülmeye elverişli diğer maddelerden mamuller; sepetçi ve hasırcı eşyası	198.6
6	94 Mobilyalar, aydınlatma, işaretler, prefabrik yapılar	190.2
7	44 Ağaç ve ahşap eşya; odun kömürü	181.3
8	76 Alüminyum ve alüminyumdan eşya	172.6
9	43 Kürkler ve taklit kürkleri; bunların mamulleri	151.1
10	64 Ayakkabılar, getrler, tozluklar ve benzeri eşya; bunların aksamı	130.8
11	28 İnorganik kimyasallar, kıymetli metal bileşik, izotoplar	116.7
12	62 Örülmemiş giyim eşyası ve aksesuarı	99.2
13	66 Şemsiyeler, bastonlar, iskemle bastonlar, kamçılar vb	85.5
14	89 Gemiler ve suda yüzen taşıt ve araçlar	72.4
15	73 Demir veya çelikten eşya	68
16	72 Demir ve çelik	66.9
17	36 Patlayıcılar, piroteknik, kibrit, piroforik alaşımlar, vb	65.5
18	88 Hava taşıtları, uzay taşıtları ve bunların aksam ve parçalar	59.6
19	03 Balıklar, kabuklu hayvanlar, yumuşakçalar ve suda yaşayan diğer omurgasız hayvanlar	51.9

Tablo 11Bosna Hersek 2006-2015 Dönemi İçin AKÜ Değeri Ortalamasına Göre Rekabet Gücüne Olmayan Sektörler

SIRA NO	GTİP	AKÜ DEĞERİ
1	59 Emdirilmiş, kaplanmış veya lamine edilmiş tekstil kumaş	-394.3
2	45 Mantar ve mantardan eşya	-388.5
3	81 Diğer adi metaller; sermetler; bunlardan eşya	-383.1
4	13 Lak; sakız, reçine ve diğer bitkisel özsu ve hulasalar	-368.4
5	56 Votka, keçe, dokunmamış mensucat, iplik, sicim vb	-344.8
6	58 Özel dokuma veya püsküllü kumaş, dantel, kanaviç vb	-336.3
7	37 Fotoğrafçılıkta veya sinemacılıkta kullanılan eşya	-296.5
8	35 Albüminoid maddeler; değişikliğe uğramış nişasta esaslı ürünler; tutkallar; enzimler	-294.5
9	34 Sabunlar, yağlar, mumlar, modelleme macunları	-274.6
10	75 Nikel ve nikelden eşya	-273.7
11	54 Suni filamentler	-273
12	57 Halı ve diğer tekstil yer kaplamaları	-268.4
13	10 Hububat	-266.9
14	67 Kuş deri, tüy, yapay çiçekler, insan saçı	-262.4
15	53 Dokumaya elverişli diğer bitkisel lifler; kağıt ipliği ve kağıt ipliğinden	-259.3
16	01 Canlı hayvanlar	-258.2
17	40 Kauçuk ve kauçuktan eşya	-242.6
18	96 Çeşitli mamul eşya	-218.9
19	50 İpek	-213.6
20	51 Yapağı ve yün, ince veya kaba hayvan kılı; at kılından iplik ve dokunmuş mensucat	-209.1
21	32 Bronzlaşma, boyama ekstreleri, tanen, deri vs, pigmentler vb	-203.5
22	60 Örme eşya	-193.4
23	09 Kahve, çay, paraguay çayı ve baharat	-190.5
24	33 Uçucu yağlar ve rezinoitler; parfümeri, kozmetik veya tuvalet müstahzarları	-188.1
25	12 Yağlı tohum, oleagik meyve, tahıl, tohum, meyve vs	-185.2
26	21 Yenilen çeşitli gıda müstahzarlar	-182.4
27	69 Seramik mamulleri	-179.7
28	02 Etler ve yenilen sakatat	-178.7
29	70 Cam ve cam eşya	-178.4
30	11 Değirmencilik ürünleri; malt; nişasta; inülin; buğday gluteni	-177.7
31	90 Optik, fotoğraf, teknik, tıbbi, vb aparat	-169.9
32	22 Meşrubat, alkollü içkiler ve sirke	-156.4
33	23 Artıkları, gıda sanayi, hayvan yem atıklar	-156.2

34	06 Canlı ağaçlar ve diğ�r bitkiler; yumrular, kökler ve benzerleri; kesme çiçekler ve süs yaprakları	-155.5
35	86 Demiryolu, tramvay lokomotifleri, vagonlar, ekipman	-147.7
36	18 Kakao ve kakao müstahzarları	-145.8
37	80 Kalay ve kalaydan eşya	-142.1
38	55 Sentetik ve suni devamsız lifler	-137.1
39	24 Tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler	-132
40	92 Müzik aletleri; parçaları ve aksesuarları	-128
41	38 Muhtelif kimyasal maddeler (biodizel, yangın söndürme maddeleri, dezenfektanlar, haşarat öldürücüler, vb.)	-124.3
42	31 Gübreler	-121.2
43	91 Saatler ve bunların aksam ve parçaları	-117.9
44	30 Eczacılık �r�nleri	-116.3
45	47 Odun veya diğ�r lifli selülozik maddelerin hamurları; geri kazanılmış kağıt veya karton (döküntü, k�rp�nt� ve hurdalar)	-109.8
46	87 Demiryolu, tramvay dışındaki araçlar	-102.3
47	49 Basılı kitaplar, gazeteler, resimler ve baskı sanayiinin diğ�r mamulleri; el ve makina yazısı metinler ve planlar	-78.4
48	05 Hayvansal �r�nler	-78.4
49	14 �r�lmeye elverişli bitkisel maddeler, bitkisel �r�nler	-73.4
50	39 Plastikler ve mamulleri	-65.2
51	52 Pamuk	-64.1
52	16 Et, balık, kabuklu hayvanlar, yumuşakçalar veya diğ�r su omurgasızlarının müstahzarları	-61.5
53	19 Tahıl, un, nişasta, süt �r�nleri	-61.1
54	85 Elektrikli ve elektronik aletler	-55
55	17 şeker ve şeker mamulleri	-53.7
56	27 Mineral yakıtlar, yağlar, damıtma �r�nleri	-51.1

Tablo 12Bosna Hersek 2006-2015 Dönemi İçin AKÜ Değeri Ortalamasına Göre Rekabet Gücü Sınırd Olan Sektörler

SIRA NO	FASIL	AKÜ DEĞERİ
1	61 Örme giyim eşyası ve aksesuarı	28.7
2	74 Bakır ve bakırdan eşya	22.3
3	48 Kağıt ve karton; kağıt hamurundan, kağıttan veya kartondan eşya	18.9
4	25 Tuz; kükürt; topraklar ve taşlar; alçılar, kireçler ve çimento	10.8
5	79 Çinko ve çinkodan eşya	7.7
6	71 İncirli, kıymetli taşlar, madenler, paralar vb	-1
7	68 Taş, alçı, çimento, amyant, mika vb eşya	-1.8
8	65 Başlıklar ve aksamı (şapka, kasket, koruyucu başlıklar vb.)	-5.8
9	84 Makine, nükleer reakörler, kazanlar vb	-11.2
10	42 Deri, hayvan bağırsağından, koşum takımı, seyahat eşyaları	-11.8
11	15 Hayvansal ve bitkisel katı ve sıvı yağlar; yemeklik katı yağlar; hayvansal ve bitkisel mumlar	-12
12	63 Diğer hazır tekstil ürünleri, takımları, yıpranmış giysiler vb	-13.1
13	04 Süt ürünleri; yumurtalar; tabii bal; diğer yenilebilir hayvansal menşeli ürünler	-14.2
14	83 Adi metallere çeşitli eşya	-21.3
15	97 Sanat eserleri, koleksiyon eşyası ve antikalar	-24.2
16	20 Sebzeler, meyve, fındık vs gıda müstahzaları	-25.6
17	41 Ham postlar, deriler (kürkler hariç) ve köseleler	-27
18	07 Yenilen sebzeler ve bazı kök ve yumrular	-27.3
19	82 Ana metal araçlar, uygunlar, çatal bıçak takımı	-27.5
20	08 Yenilerin meyve, fındık, nareciye meyve kabuğu	-35
21	29 Organik kimyasal ürünler	-38.1
22	95 Oyuncaklar, oyun ve spor malzemeleri	-47.2

İncelenen on yıllık dönemin ortalamasına bakıldığında ortaya çıkan sonuçlara göre en düşük rekabet gücüne sahip olan sektörler GTİP 59 Emdirilmiş, kaplanmış veya lamine edilmiş tekstil kumaş AKÜ değeriyle -394, ardından -388 AKÜ değeri olan GTİP 45 Mantar ve mantardan eşya, üçüncü sırada -383 AKÜ değeriyle GTİP 81 Diğer adi metaller; sermetler; bunlardan eşya, -368 AKÜ değeri olan GTİP 13 Lak; sakız, reçine ve diğer bitkisel özsu ve hülâsalar ve -344 AKÜ değeriyle GTİP 56 Votka, keçe, dokunmamış mensucat, iplik, sicim olan sektörlerdir.

KAYNAKÇA

- ADA E., VENTURA K., ARACIOĞLU B., SAVAŞCI İ., KAZANÇOĞLU Y., (2008): KOBİ'lerin Rekabet Gücü ve E-ticarete Geçiş Süreci: Bir Model Önerisi. Ege Akademik Bakış,
- ADIGÜZEL M. (2011); ‘’ Uluslararası rekabet gücü belirleyici faktörler ve ölçülmesi, Türkiye bağlamında bir değerlendirme, Nobel Yayınevi, Ankara
- ADIGÜZEL M. (2016): Dünyada Ve Türkiye’de Mobilya Sektörü Mevcut Durum, Sorunlar, Öneriler Ve Rekabet Gücü,İTO
- ADIGÜZEL M. (2011) ; Küresel Rekabet Gücü: Türkiye için Sistematiik ve Eklektik bir Yaklaşım, Nobel Yayınları, Ankara,
- Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine (22.02.2016.): Demografija i socijalne statistike, registrirana nezaposlenost u decembru 2015
- Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine (2015): Bruto domaci proizvod prema proizvodnom, dohodovnom i rashodnom pristupu, Sarajevo (http://www.bhas.ba/tematskibilteni/TB_BDP_2015_bh.pdf)
- AKGÜN GÜNGÖR, G. (2014): ‘’Türkiye İmalat Sanayinin Uluslararası Ticarete Karşılaştırmalı Üstünlükleri ve Rekabet Gücü Göstergeleri’’, Finans Politik & Ekonomik Yorumlar,
- AKTAN C.C., VURAL İ.Y. (2004): Rekabet gücü ve rekabet stratejileri, TİSK yayınları, Cilt II, Ankara

ALTAY H. (2008): Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi Kapsamında Türk Endüstrilerinin Avrupa Birliği (15)

ATİK, H. (2005). Yenilik ve Ulusal Rekabet Gücü, Ankara: Detay Yayınları

BONO E.d. (1996) : Rekabetüstü, Çev. Oya Özel, Remzi Kitabevi, İstanbul

BOSNA HERSEK MERKEZ BANKASI 2015 YILI RAPORU (GODIŠNJI IZVJEŠTAJ
CENTRALNE BANKE BOSNE I HERCEGOVIEN ZA 2015. GODINU)

Bosna Hersek Merkez Bankasi Bülteni (2016) s. 50
(file:///C:/Users/Asmir/Downloads/CBBiH%20Bilten%202%202016%20za%20web%20091116.pdf)

Bosnia and Herzegovina Ministry of Finance and Treasury (2016): INFORMACIJA O
STANJU JAVNE ZADUŽENOSTI BOSNE I HERCEGOVINE

BRKIĆ, S. ve BALIĆ, S. (2014): ‘‘Komparativne prednosti Bosne i Hercegovine u trgovini
sa glavnim partnerima iz Evropske Unije’’, Sarajevo Business and Economics, Vol.
33, s.38

ÇAKMAK,A.Ö. (2005):"Aciklanmis Karsilastirmali Üstünlükler ve Rekabet Gücü:
Türkiye Tekstil ve Hazir Giyim

ÇİVİ, E , EROL, İ , İNANLI, T , D. EROL, E . (2015). The Power of International
Competition:Different Views. AİBÜ - İİBF Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar
Dergisi

ÇİVİ, E. (2001): REKABET GÜCÜ: LİTERATÜR ARAŞTIRMASI, Celal Bayar
Üniversitesi, İİBF Yönetim ve Ekonomi dergisi, Cİlt: 8, Sayı: 2

COCKBURN, J., SIGGEL, E., COULIBALY, M., &VEZINA, S. (1999). Measuring
competitiveness and its sources: The case of Mali’s manufacturing sector. Revue
Canadienne D Etudes De Developpement-Canadian Journal Of Development
Studies, 20(3), 491-519

COUNTRY WATCH: Bosnia and Herzegovina - 2015 Country Review

- DOĞAN Ö.İ. (2000): Kalite Uygulamalarının İşletmelerin Rekabet Gücü Üzerine Etkisi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 2 Sayı 1
- DULUPÇU, M.A. (2001). Küresel Rekabet Gücü: Türkiye üzerine bir değerlendirme. Ankara: Nobel Yayın
- ERP (Program Ekonomskog Razvoja – İktisadi Kalkınma Programı) 2016-2018 Yılları için İktisadi Reform Programı (2016), s.35 (file:///C:/Users/Asmir/Downloads/Program_ekonomskih_reformi_za_2016-2018._godinu.pdf)
- FEURER R., CHAHARBAGHI K. (1994). Defining Competitiveness: A Holistic Approach, Management Decision, Vol. 32. No.2,
- GÖKMENOĞLU, S.M., AKAL, M. ve ALTUNIŞIK, R. (2012): ‘‘Ulusal Rekabet Gücünü Belirleyen Faktörler Üzerine Değerlendirmeler’’, Rekabet Dergisi, Sayı/Number: 4,
- GRABOVAC N. (2015): Privreda Bosne i Hercegovine pred kolapsom, Sarajevo
- GÜLEŞ H.K., BÜLBÜL H. (2004): Yenilikçilik, İşletmeler için Stratejik Rekabet Aracı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara
- GÜRPINAR K.T., SANDIKÇI M.T. (2008): Uluslararası rekabetçilik analizinde Michael E. Porter’in elmas modeli yaklaşımı: Türkiye’deki bazı endüstrilerdeki uygulanabilirliğinin ve sonuçlarının araştırılması. Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 8(15),
- HENDERSON, B.D. (1983). The Anatomy of Competition, Journal Of Marketing, 47(2) 7
<http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=2&country=BIH>
- IMD, (2005), World Competitiveness Yearbook
- INFOKOM: Glasnik Vanjskotrgovinske komore BiH, Br.65, Juli 2016. s.6
- ITC by Country report, Bosnia and Herzegovina 05.12.2014.

- KESBİÇ, C.Y. ve BAKIMLI, E. (2012): İHRACAT PERFORMANSI AÇISINDAN TÜRK İMALAT SANAYİ SEKTÖRLERİNİN AB PAZARINDAKİ REKABET GÜCÜ (2000-2010); Finans Politik & Ekonomik Yorumları, Cilt: 49, Sayı: 569,
- KIRANKABEŞ, M.C. (2006): Küresel Rekabet Gücü Boyutunda AB Ülkeleri ile Türkiye'nin Karşılaştırmalı Analizi, Dülüpınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi
- KRUGMAN P. (1994): "Competitiveness: A dangerous obsession", in Paul KRUGMAN et.all., Competitiveness: An International Economics Reader. New York: Foreign Affairs
- LALL S. (1995): The Creation of Comparative Advantage: Country Experiences, içinde Trade Techonology and International Competitiveness, İrfan ul Haque, The World Bank, Washington, D.C.,
- McFETRIDGE D.G. (1995): Competitiveness: Concepts and measures, Occasional paper, Canada
- MÜFTÜOĞLU T. (1998): "Türkiye'nin Küreselleşme Sürecinde Rekabet Düzenleyici Kurumların Yeri ve Önemi", Antalya.
- OMERBEGOVIĆ-ARAOVIĆ A. (2015): Politička analiza; Novi kapitalistički sistem Bosne i Hercegovine: Reformska agenda i Model društvene koheyije kao instrumenti
- OVALI, S. (2014): "Küresel Rekabet Gücü Açısından Türkiye'nin Konumu Üzerine bir Değerlendirme", International Journal of Economic and Administrative Studies, Sayı: 13,
- POPIS STANOVNIŠTVA, DOMAĆINSTAVA I STANOVA U BOSNI I HERCEGOVINI, 2013. REZULTATI POPISA,
- PORTER M.E.(1990). The Competitive Advantage of Nations. London: The Macmillan Press

ŞAHİN, D. (2016). AÇIKLANMIŞ KARŞILAŞTIRMALI ÜSTÜNLÜKLER YÖNTEMİ İLE TÜRKİYE VE ÇİN'İN SEKTÖREL REKABET GÜCÜNÜN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ. Kırıkkale Üniversitesi, Cilt: 6, Sayı: 1,

TEKİN M., GÜLEŞ H.K., ÖĞÜT A. (2003): Teknoloji yönetimi, Nobel Yayın, Ankara.

TÜRKKAN E. (2001): Rekabet teorisi ve endüstri iktisadı. Ankara: Turhan Kitabevi

World Economic Forum, (1989), World Competitiveness Report, Geneva:IMEDE

World Bank Group: The Impact of China on Europe and Central Asia, April 2016

YALÇINKAYA M.H., ÇILBANT C., ERTAŞ F., HARTOĞLU D. (2014): AÇIKLANMIŞ KARŞILAŞTIRMALI ÜSTÜNLÜKLER EKSENİNDE REKABET GÜCÜNÜN ANALİZİ: TÜRK-ÇİN DIŞ TİCARETİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA. Bandırma Onyedil Eylül Üniversitesi,

ZERENLER M. TÜRKER N., ŞAHİH E. (2007): Küresel teknoloji, araştırma-geliştirme (AR-GE) ve yenilik ilişkisi

<http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2015-2016/competitiveness-rankings/>

<http://trademap.org>

EKLER

Tablo 13 Bosna Hersek sektöre göre 2011-2015 dönemi için hesaplanan AKÜ değerleri

GTİP	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
01 Canlı hayvanlar	-395	-322	-290	-317	-185	-201	-216	-188	-190	-279
02 Etler ve yenilen sakatat	-289	-236	-232	-187	-146	-143	-133	-199	-182	-40
03 Balıklar, kabuklu hayvanlar, yumuşakçalar ve suda yaşayan diğer omurgasız hayvanlar	27	50	49	63	52	71	53	50	56	48
04 Süt ürünleri; yumurtalar; tabii bal; diğer yenilebilir hayvansal menşeli ürünler	-49	-22	-1	0	-1	-10	0	-7	-19	-33
05 Hayvansal ürünler	22	-50	1	-50	-290	-80	-5	-46	-169	-117
06 Canlı ağaçlar ve diğer bitkiler; yumrular, kökler ve benzerleri; kesme çiçekler ve süs yaprakları	-239	-254	-240	-239	-175	-105	-69	-83	-80	-70
07 Yenilen sebzeler ve bazı kök ve yumrular	-44	-24	-47	-20	6	-15	-21	-37	-34	-37
08 Yenilerin meyve, fındık, nareciye meyve kabuğu	-79	-66	-59	-25	-27	-22	-51	-23	-15	16
09 Kahve, çay, paraguay çayı ve baharat	-214	-205	-171	-161	-177	-212	-221	-189	-183	-172
10 Hububat	-449	-397	-393	-195	-133	-325	-330	-176	-131	-140
11 Değirmencilik ürünleri; malt; nişasta; inülin; buğday gluteni	-145	-226	-223	-238	-229	-185	-153	-154	-124	-101
12 Yağlı tohum, oleagik meyve, tahıl, tohum, meyve	-154	-185	-192	-188	-222	-179	-206	-170	-153	-204
13 Lak; sakız, reçine ve diğer bitkisel özsu ve hülasalar	-550	10	136	-540	-350	-552	-267	-418	-559	-592
14 Örülmeye elverişli bitkisel maddeler, bitkisel ürünler	-43	14	43	-113	-78	-120	-235	-51	-82	-69
15 Hayvansal ve bitkisel katı ve sıvı yağlar; yemeklik katı yağlar; hayvansal ve bitkisel mumlar	-60	-11	-9	-12	-1	-33	-22	-1	11	19

16 Et, balık, kabuklu hayvanlar, yumuşakçalar veya diğer su omurgasızlarının müstahzarları	-112	-59	-13	-48	-63	-86	-73	-88	-39	-34
17 Şeker ve şeker mamulleri	-90	-59	-54	-67	-59	-32	-10	-33	-76	-58
18 Kakao ve kakao müstahzarları	-154	-162	-169	-152	-149	-172	-135	-115	-128	-121
19 Tahıl, un, nişasta, süt ürünleri	-78	-61	-53	-58	-82	-72	-54	-54	-52	-47
20 Sebzeler, meyve, fındık vs gıda müstahzarları	12	18	16	11	-27	-27	-38	-54	-69	-96
21 Yenilen çeşitli gıda müstahzarlar	-202	-167	-138	-182	-194	-189	-203	-185	-170	-195
22 Meşrubat, alkollü içkiler ve sirke	-189	-182	-167	-150	-154	-142	-144	-145	-142	-148
23 Artıkları, gıda sanayi, hayvan yem atıklar	-167	-169	-118	-152	-138	-166	-161	-178	-164	-149
24 Tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler	-168	-183	-160	-111	-140	-145	-124	-94	-103	-93
25 Tuz; күкүрт; topraklar ve taşlar; alçılar, kireçler ve çimento	20	15	9	8	7	15	13	6	9	5
26 Metal cevherleri, cüruf ve kül	254	567	184	342	161	234	462	325	237	179
27 Mineral yakıtlar, yağlar, damıtma ürünleri	-64	-57	-51	-15	-25	-43	-83	-53	-55	-66
28 İnorganik kimyasallar, kıymetli metal bileşik, izotoplar	109	87	102	107	123	112	112	116	148	150
29 Organik kimyasal ürünler	-45	-20	10	-24	-28	-24	-71	-58	-60	-61
30 Eczacılık ürünleri	-140	-134	-105	-122	-122	-109	-105	-113	-105	-108
31 Gübreler	-245	-121	-55	-169	-141	-78	-101	-115	-114	-75
32 Bronzlaşma, boyama ekstreleri, tanen, deri vs, pigmentler vb	-313	-273	-177	-157	-174	-179	-189	-193	-190	-190
33 Uçucu yağlar ve rezinoitler; parfümeri, kozmetik veya tuvalet müstahzarları	-318	-189	-146	-163	-168	-176	-182	-193	-167	-180
34 Sabunlar, yağlar, mumlar, modelleme macunları	-196	-187	-181	-217	-301	-404	-357	-316	-291	-295
35 Albüminoid maddeler; değişikliğe uğramış nişasta esaslı ürünler; tutkallar; enzimler	-273	-256	-258	-269	-273	-313	-313	-332	-348	-310
36 Patlayıcılar, piroteknik, kibrit, piroforik alaşımlar, vb	-2	6	32	90	92	96	82	83	84	91
37 Fotoğrafçılıkta veya	-332	-274	-243	-242	-315	-306	-313	-311	-318	-311

sinemacılıkta kullanılan eşya										
38 Muhtelif kimyasal maddeler (biodizel, yangın söndürme maddeleri, dezenfektanlar, haşarat öldürücüler, vb.)	-79	-116	-76	-60	-69	-191	-150	-157	-197	-146
39 Plastikler ve mamulleri	-65	-57	-66	-76	-90	-77	-59	-56	-54	-52
40 Kauçuk ve kauçuktan eşya	-279	-216	-240	-222	-229	-235	-225	-235	-263	-281
41 Ham postlar, deriler (kürkler hariç) ve köseleler	1	13	-4	-30	-31	-27	-27	-33	-69	-65
42 Deri, hayvan bağırsağından, koşum takımı, seyahat eşyaları	-5	-2	57	-44	-71	20	16	-39	-33	-17
43 Kürkler ve taklit kürkleri; bunların mamulleri	174	163	175	218	143	119	142	124	106	146
44 Ağaç ve ahşap eşya; odun kömürü	214	196	175	174	163	171	181	183	183	174
45 Mantar ve mantardan eşya	-359	-389	-350	-423	-303	-432	-419	-402	-412	-396
46 Hasırdan, sazdan veya örülmeye elverişli diğer maddelerden mamuller; sepetçi ve hasırcı eşyası	207	173	158	161	176	210	224	242	225	209
47 Odun veya diğer lifli selülozik maddelerin hamurları; geri kazanılmış kağıt veya karton (döküntü, kırpıntı ve hurdalar)	-222	-138	-123	-125	-88	-72	-83	-84	-77	-86
48 Kağıt ve karton; kağıt hamurundan, kağıttan veya kartondan eşya	-14	-8	10	21	27	31	44	35	18	25
49 Basılı kitaplar, gazeteler, resimler ve baskı sanayiinin diğer mamulleri; el ve makina yazısı metinler ve planlar	-134	-115	-72	-126	-113	-109	-77	-52	0	14
50 İpek	-152	-47	-185	-289	-107	-90	-143	-125	-308	-262
51 Yapağı ve yün, ince veya kaba hayvan kılı; at kılından iplik ve dokunmuş mensucat	-73	-61	-98	-274	-258	-235	-195	-288	-293	-317
52 Pamuk	-106	-242	-103	-37	-19	-35	-19	-28	-24	-28
53 Dokumaya elverişli diğer bitkisel lifler; kağıt ipliği ve kağıt ipliğinden	-391	-209	-363	-177	-166	-298	-308	-265	-171	-244
54 Suni filamentler	-334	-348	-328	-339	-238	-219	-252	-209	-224	-238
55 Sentetik ve suni devamsız lifler	-423	-403	-106	-95	-46	-57	-48	-65	-52	-76
56 Votka, keçe, dokunmamış mensucat, iplik, sicim vb	-340	-281	-330	-392	-441	-407	-325	-318	-310	-303

57 Halı ve diğer tekstil yer kaplamaları	-254	-245	-253	-244	-265	-244	-311	-225	-326	-316
58 Özel dokuma veya püsküllü kumaş, dantel, kanaviç vb	-316	-336	-358	-359	-402	-313	-302	-312	-327	-340
59 Emdirilmiş, kaplanmış veya lamine edilmiş tekstil kumaş	-330	-323	-377	-384	-407	-453	-374	-446	-436	-413
60 Örne eşya	-310	-334	-220	-204	-222	-205	-190	-131	-95	-23
61 Örne giyim eşyası ve aksesuarı	15	17	26	48	27	31	24	26	33	40
62 Örülmemiş giyim eşyası ve aksesuarı	99	111	112	104	87	98	92	96	94	98
63 Diğer hazır tekstil ürünleri, takımları, yıpranmış giysiler vb	-11	20	66	74	0	-4	-36	-73	-102	-66
64 Ayakkabılar, getrler, tozluklar ve benzeri eşya; bunların aksamı	128	134	138	132	128	126	132	131	135	123
65 Başlıklar ve aksamı (şapka, kasket, koruyucu başlıklar vb.)	-3	-12	41	12	21	-30	-13	-17	-53	-2
66 Şemsiyeler, bastonlar, iskemle bastonlar, kamçılar vb	0	-6	-1	51	81	99	158	149	151	173
67 Kuş deri, tüy, yapay çiçekler, insan saçı	-216	-240	-203	-201	-246	-298	-289	-237	-320	-375
68 Taş, alçı, çimento, amiyant, mika vb eşya	25	41	15	49	-9	-17	-16	-56	-12	-37
69 Seramik mamulleri	-229	-154	-122	-148	-188	-191	-192	-182	-194	-197
70 Cam ve cam eşya	-233	-212	-178	-216	-193	-228	-173	-94	-106	-149
71 İncirli, kıymetli taşlar, madenler, paralar vb	-75	-69	-167	-102	-52	49	120	167	67	52
72 Demir ve çelik	36	14	28	53	73	92	111	87	104	71
73 Demir veya çelikten eşya	91	100	79	69	76	72	73	52	31	38
74 Bakır ve bakırdan eşya	82	53	28	0	43	45	21	4	-5	-48
75 Nikel ve nikelden eşya	-266	-237	-358	-249	-18	-248	-443	-302	-382	-234
76 Alüminyum ve alüminyumdan eşya	216	189	195	152	176	170	171	158	151	148
78 Kurşun ve kurşundan eşya	199	319	324	366	242	330	257	238	193	51
79 Çinko ve çinkodan eşya	-44	-47	-20	13	-26	3	31	39	66	62
80 Kalay ve kalaydan eşya	-71	-77	-114	8	-168	-225	-259	-232	-68	-214
81 Diğer adi metaller; sermetler; bunlardan eşya	-428	-235	-287	-487	-481	-392	-380	-440	-419	-283
82 Ana metal araçlar, uygunlar, çatal bıçak takımı	11	14	-2	-30	-31	-36	-44	-54	-49	-54
83 Adi metallerden çeşitli eşya	-19	-9	-13	-28	-23	-26	-13	-24	-24	-34

84 Makine, nükleer reaktörler, kazanlar vb	-2	-9	-10	-12	-12	-4	-11	-9	-24	-21
85 Elektrikli ve elektronik aletler	-87	-78	-79	-68	-59	-48	-37	-34	-40	-21
86 Demiryolu, tramvay lokomotifleri, vagonlar, ekipman	-147	-40	-78	-176	-186	-339	-236	-74	-138	-64
87 Demiryolu, tramvay dışındaki araçlar	-132	-150	-147	-127	-94	-96	-81	-69	-61	-65
88 Hava taşıtları, uzay taşıtları ve bunların aksam ve parçalar	84	-17	298	351	112	-45	-132	-75	74	-53
89 Gemiler ve suda yüzen taşıt ve araçlar	159	104	148	-14	128	89	74	52	7	-22
90 Optik, fotoğraf, teknik, tıbbi, vb aparat	-145	-151	-153	-132	-215	-176	-175	-184	-186	-182
91 Saatler ve bunların aksam ve parçaları	-99	-161	-141	-137	-106	-79	-138	-89	-94	-134
92 Müzik aletleri; parçaları ve aksesuarları	-96	-97	-92	-107	-140	-123	-144	-140	-140	-201
93 Silah ve mühimmat, parça ve aksesuarları	267	272	89	75	65	313	354	267	330	353
94 Mobilyalar, aydınlatma, işaretler, prefabrik yapılar	161	149	158	180	190	208	211	219	211	215
95 Oyuncaklar, oyun ve spor malzemeleri	-38	-66	-49	-63	-70	-65	-28	-25	-44	-24
96 Çeşitli mamul eşya	-321	-289	-255	-246	-252	-268	-155	-132	-141	-130
97 Sanat eserleri, koleksiyon eşyası ve antikalar	159	74	-160	8	-10	13	-170	-18	-93	-45
99 Başka yerde belirtilmeyen mallar	-42	-99	260	366	342	446	437	390	333	308